

RECHTSKUNDIG WEEKBLAD

REDACTIE : RIDDER RENE VICTOR, HOOFDREDACTEUR
E. BOONEN, C. CAENEPEEL

REDACTIEADRES : PROF. MR. RIDDER RENE VICTOR, BRITSELEI 40, 2000 ANTWERPEN

DE COLLISIERECHTELIJKE AANKNOPING VAN HET PATRIMONIALE BASISSTATUUT («PRIMAIR STATUUT») VAN HET HUWELIJK

1. *De wet van 14 juli 1976*

Met de nieuwe wet op de rechten en verplichtingen van echtgenoten en op de huwelijksvermogensstelsels wordt een meer geordend beeld opgehangen van de opvattingen van de wetgever ter zake van sommige grondbeginselen van het huwelijk. Er werden althans in de artikelen 212 tot 224 B.W. een aantal bepalingen bijeengebracht die op elk echtpaar «van toepassing zijn door het enkele feit van het huwelijk».

De rechtsleer spreekt hier van een «primaire stelsel», doelend op de bepalingen uit dit hoofdstuk met weerslag op de vermogensrechtelijke rechten, plichten en bevoegdheden¹. Claude Renard benadrukte voor het eerst het onderscheid tussen een «primaire» en een «secundaire» vermogensstelsel². Het eerste is een onderdeel van de dwingende bepalingen ter zake van de algemene gevolgen — zowel personele als patrimoniale — van het huwelijk voor alle gehuwden. Als eenmaal voor gehuwden op uniforme wijze een minimumstandaard voor de vermogensrechtelijke regeling is gegarandeerd, mag voor het overige de wilsautonomie spelen en mogen de betrokkenen, aldus begrensd in hun vrijheid, hun eigen idee van het samen-leven uitwerken. De hoofdbeginselen van de economische inrichting van het huishouden zijn natuurlijk niet los te denken van het op suppletieve basis werkzame «secundaire» vermogensregime of van de contractueel uitgewerkte voorwaarden. De betrokken bepalingen zijn

dus het voorwerp van een dubbele doctrinale verwevenheid : enerzijds bestaat de genoemde vervlechting met het secundaire statuut, en anderzijds ook die met de dwingende persoonsrechtelijke gevolgen van het huwelijk³.

Met het oog op de collisierechtelijke aanknopings van een en ander, heeft het nut, dit basisstatuut met gebruikmaking van enkele slagwoorden voor ogen te brengen. In het huwelijk zijn man en vrouw voortaan elkaars gelijken. Hun gelijke onafhankelijkheid krijgt vorm in de artikelen 216 (uitoefening van een beroep) 217, 2e lid (besteding van de inkomsten van het beroep), 218 (openen van een bankrekening of -kluis) en 222 (de onderlinge vertegenwoordiging krachtens de wet). De echtgenoten hebben gelijke verplichting tot de lasten van het huwelijk (art. 221) en moeten ook onvermijdelijk een gelijke beperking van hun vrijheid dulden als in art. 215 (bescherming van de gezinswoning en het huisraad). De ervaring (o.m. uit Frankrijk) leerde dat aan derden een garantie van solidaire verbondenheid van de echtgenoten moest worden gegeven opdat in werkelijkheid de gelijke bevoegdheid van de echtgenoten niet zou worden uitgehold door een op zekerheid spelend handelsverkeer. Vandaar het vastleggen van een onbetwistbare machtiging resp. «obligatio» tot zekerheid van derden, als in art. 218, 2e lid (t.o.v. de bankier), en vooral, in de passieve hoofdelijke verbondenheid voor (niet-buitensporige ?) schulden voor de huishouding (?) en voor de opvoeding

¹ «Primair» klinkt nochtans niet in het Nederlands — althans niet voor een stelsel dat de pretentie bezit «geavanceerd» te zijn. Het zou beter zijn, samen met verschillende Franse auteurs, van een basisstatuut te gewagen.

² CL. RENARD, *Le régime matrimonial de droit commun*, Brussel, 1960, blz. 49 en 83.

³ CL. RENARD, o.c., blz. 48 en 50 ; H. BORN, «Ferments nouveaux d'évolution des conflits de lois concernant les régimes matrimoniaux», *J.T.*, 1977, 166 (nr. 21) ; G. BAETEMAN, «Het primair huwelijksstelsel», voordracht gehouden te Gent en te Leuven in de post-universitaire lessencyclus over huwelijksvermogensrecht, nr. 15 ; *T.P.R.*, 1978, 167.

van de kinderen (art. 222)⁴. Van fundamentele aard is bovendien het beginsel van de rechterlijke bemoeiing in crisissituaties: wanneer nodig, kan in de vertegenwoordiging worden voorzien (art. 220), kan de bestuursbevoegdheid aan een ongeschikte echtgenoot worden ontnomen (art. 1426), kan de bijdrage in de lasten worden afgedwongen (art. 221, 2e tot 5e lid).

Dit geldt o.i. eveneens voor de tussenkomst wanneer één echtgenoot op een ongegronde manier weigert mee te werken, daar waar gezamenlijk optreden wordt vereist t.g.v. de verdeling van de vermogens of op grond van de wet (artt. 1420 en 215, lid 3). De rechter is verder in algemene zin ook altijd bevoegd, iedere noodzakelijke dringende en voorlopige maatregel te nemen in geval van grof plichtsverzuim (art. 223). Eveneens van imperatieve aard zijn de bepalingen die de wilsautonomie bevestigen en die de modaliteiten uitwerken van het gebruik ervan vóór het aangaan van het huwelijk en m.b.t. wijzigingen staande het huwelijk (artt. 1387-1397). Ongetwijfeld liggen nog andere principes ten grondslag aan ieder «intern» huwelijk.

Hiermee zij meteen geïllustreerd hoe niet de «plaats waar een regeling is opgenomen in het wetboek, maar wel de inhoud ervan»⁵ bepalend is voor haar dwingend karakter. Vooral in internationaal bestek moet dit worden onthouden. Een buitenlandse wet houdt misschien principes als de onze «verborgen» in de technische uitwerking van de door haar beschreven vermogensstelsels, zonder deze in een afzonderlijke titel op te sommen.

Voor de uiteenzetting hierna beperken wij ons tot de aspecten die in 1976 door de wetgever in het raam van de wederzijdse rechten en verplichtingen van echtgenoten werden behandeld.

Naar welke wet moet voor het basis-vermogensstatuut worden verwezen? Geeft de wet van 14 juli 1976 daarbij aanleiding tot verschuiving van de accenten? Twee verdere vragen bepalen het antwoord hierop. Hoe moet deze materie worden gekwalificeerd? En in hoeverre dringt het dwingende karakter ervan door tot het internationale niveau?

2. Een vermogensrechtelijk gevolg van het huwelijk

Sommigen stellen dat de verwijzingsregel ter zake van de *persoonsrechtelijke gevolgen* van het huwelijk,

⁴ Dit (met equivalent in art. 220, 1° en 2°, Franse C. civ.) werd in Frankrijk veel consequenter doorgevoerd door het instellen van een vermoeden van hoofdelijke gebondenheid voor elke rechtshandeling m.b.t. roerend goed, behalve het huisraad (art. 222 Fr. C. civ.).

⁵ A. HEYVAERT, «Het overgangsrecht. De situatie na 28 september 1977», voordracht gehouden in de postuniversitaire lessencyclus over huwelijksvermogensrecht, voetnoot 5 (wat art. 1426 betreft), T.P.R., 1978, 593. Zie art. 217 Fr. C. civ. wat art. 1420 betreft, plus de parallel met art. 215, lid 3. De wetgever heeft de rechterlijke tussenkomst altijd als garant gebruikt voor het goed functioneren van de opgelegde solidariteit in gelijkheid. Omgekeerd dient wellicht niet te zwaar getild te worden aan art. 219 B.W.

in geval van een multinationaal huwelijk, niet meer die is welke de wet van de man inroept, minstens niet meer die regel zou mogen zijn⁶. Men heeft aangenomen dat de rechtspraak hiervoor openstaat, en zelfs — nogal voorbarig — verondersteld dat de kentering al een feit was⁷. De verwijzing ter zake van het huwelijksvermogensrecht is in de jurisprudentie ondertussen nog niet veranderd. Ook de voorstanders van een verschuiving van de regel erkennen dit. Men blijft daar vooralsnog bij de toepassing van de wet van de man in geval van ongelijke nationaliteit van de echtgenoten⁸. Indien de rechtspraak inderdaad het nationaliteitscriterium slechts in één van de twee sectoren van huwelijksgevolgen verlaat, zien wij ons geplaagd voor uiteenlopende verwijzingen.

Een andere zaak is echter — en wat dit betreft is de rechtsleer eensgezind — dat vandaag de toepasselijke wet ter zake van de persoonsrechtelijke gevolgen moet worden geacht te verspringen bij verandering van de nationaliteit der echtgenoten staande het huwelijk⁹. Dezelfde bronnen bevestigen het feit dat de wet van toepassing op het vermogensrecht in dezelfde omstandigheden *niet* verspringt. Vandaag kan dus, bij het ontstaan van een «conflict mobile» (verschillend beoordeeld binnen de twee verwijzingen) de collisieregeling voor de personele en patrimoniale huwelijksgevolgen in de toepasselijkheid van twee rechtsstelsels uitmonden.

De kwalificatie van het «primaire» vermogensstatuut hetzij als personeel hetzij als vermogensrechtelijk gevolg van het huwelijk, krijgt dus onmiddellijk (een beperkt) belang, zelfs afgezien van de evolutie in de verwijzingen.

Hiertegenover merken wij op dat het opsplitsen van deze verwijzingen telkens een waagstuk van kwalifica-

⁶ P. GRAULICH, *Principes de droit international privé belge*, Parijs, 1961, blz. 111 en 116-117; F. RIGAUX, *Droit international privé*, Brussel, 1968, blz. 362-363; anders: G. VAN HECKE en F. RIGAUX, «Examen de jurisprudence (1961-1964)», R.C.J.B., 1965, 347-348.

⁷ H. BORN, o.c., blz. 166 (nr. 21), die wat verder (blz. 169, nrs. 38 en 39) het uiteenlopen van de twee verwijzingen ter zake van de gevolgen van het huwelijk al «actueel positief recht» noemt.

⁸ Zie o.m.: *Réponses des Gouvernements au questionnaire commenté sur les conflits de lois en matière de régimes matrimoniaux: Belgique*, voorbereidend document nr. 2 voor de Conferentie van Internationaal Privaatrecht te Den Haag, Huwelijksvermogensstelsel, oktober 1974, uitgegeven door het «Bureau Permanent» van de Conferentie, Den Haag, blz. 1-2; H. VAN HOUTTE, «I.p.r. en huwelijksvermogensregime. Nationaliteit of woonplaatsbeginsel?», R.W., 1975-76, 1930; G. VAN HECKE en F. RIGAUX, «Examen de jurisprudence (1970-1975)», R.C.J.B., 1976, 230-231, A. HEYVAERT, «Het Belgisch internationaal huwelijksvermogensrecht», voordracht gehouden in de postuniversitaire lessencyclus huwelijksvermogensrecht, nrs. 18 en 19, T.P.R., 1978, 568; zie bovendien de termen zelf van het afwijkend arrest Hof Bergen, 22 oktober 1975, Rev. Not. B., 1976, 521: «un courant jurisprudentiel qui, il faut le reconnaître, est largement prédominant en Belgique.» F. RIGAUX, «Quelques réflexions sur la loi du 14 juillet 1976 - Droit interne et d.i.p.» (verder: «14 juillet 1976»), Rev. Trim. Dr. Fam., 1978, is wel eens geneigd de wensen van sommige auteurs voor werkelijkheid te nemen — vergelijk blz. 15 en 20 met 22 en 24.

⁹ F. RIGAUX, D.i.p., gecit., blz. 362, H. BORN, o.c., blz. 166 (nr. 21); A. HEYVAERT, voordracht i.p.r., gecit., nr. 34; F. RIGAUX, «14 juillet 1976», gecit., blz. 15, 20 en 21.

tie zal vergen. Men dreigt vervolgens, d.m.v. de collierechterlijke verwerking, discrepanties te doen ontstaan m.b.t. de beide soorten van elkaar doorkruisende en aanvullende gevolgen van het huwelijk. Ter voorkoming hiervan moet getrouw de eenvormigheid in de verwijzing ter zake van alle huwelijksgevolgen worden gehandhaafd, zoniet hersteld. Het is wel onvermijdelijk dat in gevallen waarbij echtgenoten van de geboden wilsvrijheid gebruik maken, een splitsing kan voorkomen tussen het toepasselijk secundaire stelsel en het na imperatieve verwijzing opgelegde «primaire».

Onafhankelijk van het feit of de praktijk er nu of in de toekomst toe dwingt of niet, toch is het goed om over de kwalificatie van het «primair» statuut enige klaarheid te scheppen.

De meerderheid der Franse auteurs die zich hierover hebben gebogen, na de invoering op 13 juli 1965 van een gelijkaardig fundamenteel vermogensstatuut, huldigen vandaag een in hoofdzaak persoonsrechtelijke visie¹⁰. Men voert daarbij aan dat het gaat om het opleggen van «gelijkheid» en «solidariteit» en dat deze visie op het huwelijk wordt doorgedrukt door het enkele feit van het aangaan van het huwelijk¹¹. Deze argumenten wettigen natuurlijk nog niet de kwalificatie als «persoonsgebonden materie». De Belgische auteur Born kiest ook voor inschakeling in de personele huwelijksgevolgen¹². Hij sluit zich, in afwachting van het samenvallen van de twee verwijzingen, bij de zopas gegeven argumentatie aan. Ook Baeteman neemt dezelfde kwalificatie over¹³.

Onder de fundamentele gevolgen van het huwelijk zijn er enkele van zuiver personele aard en zijn er andere waar een patrimoniaal element aantreedt. Het is verkeerd deze vermogensrechtelijke bepalingen persoonsrechtelijk te gaan noemen eenvoudig omdat ze van primordiaal belang geacht worden, omdat de wetgever er een visie in uitwerkt en omdat ze niet aan de wilsautonomie overgeleverd zijn. Het primair statuut is en blijft patrimoniaal van aard¹⁴. Voor verwijzings-

doeleinden mag het dan ook niet uit de vermogensrechtelijke sfeer losgeweekt worden.

Iets anders is het feit dat het toepasselijke huwelijksvermogensrecht, als accessorium bij de huwelijksstaat, ook d.m.v. een personele verwijzing gevonden wordt: er wordt aangeknoopt bij de gezinswet. Indien men niet het logische besluit trekt uit de verwantschap tussen de gevolgen t.a.v. de persoon en die t.a.v. het vermogen, zal men voor twee verwijzingen komen te staan, die nochtans beide personele verwijzingen zijn. Onder deze twee heeft de vermogenswet de beste papieren.

3. Het dwingend karakter : de verleidingen van het territorialisme

Het besproken onderscheid in kwalificatie wordt bijna volledig in de schaduw gesteld door de vraag naar de invloed, op de verwijzing, van het dwingend, eventueel openbare-ordekarakter van de fundamentele voorschriften. De conclusies van de Franse auteurs zijn in de eerste plaats hierdoor beïnvloed. Hoezeer ook zij ernaar streven het basisstatuut d.m.v. veralgemening aan een bepaalde verwijzing te onderwerpen, toch moeten zij per artikel het openbare-ordekarakter onderzoeken en voor sommige bepalingen vooropstellen dat zij — kwestie van persoonlijke smaak — een «règle d'application immédiate» vormen¹⁵ of een exceptie van openbare orde wettigen¹⁶. Allemaal wensen zij in de regel de basisbeginselen toegepast te zien op Fransen in het buitenland net zo goed als op een ieder in Frankrijk. De openbare-ordewerking is dus zowel personeel als territoriaal.

In België wordt de invloed van het dwingend karakter van het «primair» statuut, voor het internationaal privaatrecht, het scherpst gesteld door Heyvaert. Het basisstatuut noemt hij een «regeling tot functionering van het sociaal zekerheidsinstituut» dat het huwelijk is, «nauw verbonden met de algemene huisvestingspolitiek, het openbaar krediet en de algemene sociale-zekerheidsorganisatie»¹⁷. Dit weegt voor de auteur zodanig door, dat hij besluit tot de onderwerping van het hele hoofdstuk aan een andere, eigen wet, m.n. die van territoriale politie en veiligheid (art. 3, lid 1, B.W.)¹⁸.

¹⁰ G. COUCHEZ, *Essai de délimitation du domaine de la loi applicable au régime matrimonial*, Parijs, 1972, blz. 127-153 — behalve voor de rechterlijke tussenkomsten en voor de contributie van de schulden, blz. 141, 149 en 152; H. BATIFFOL en P. LAGARDE, *Droit international privé*, II, Parijs, 1976, blz. 329; I. FADLALLAH, *La famille légitime en droit international privé*, Parijs 1977, blz. 113-153.

¹¹ G. COUCHEZ, o.c., blz. 131 en 134, H. BATIFFOL en F. LAGARDE, o.c., l.c.

¹² H. BORN, o.c., blz. 169 (nrs. 39 en 40), acht het primair statuut het sterkst afhankelijk van de persoonsrechtelijke inrichting van het gezin; het is het deel van het vermogensrecht dat rechtstreeks op de personele gevolgen inhaakt. De betrokken passus wordt waarschijnlijk door een drukfout ontsierd want bij iedere lezing wordt hij duisterder.

¹³ G. BAETEMAN, o.c., nr. 39.

¹⁴ Zie J. RENAULT, *Droit patrimonial de la famille*, I, Brussel, 1971, blz. 84, en voor Frankrijk net zo correct: J.P. NIBOYET, *Traité de d.i.p. français*, V, Parijs, 1948, blz. 399; G. WIEDERKEHR, *Les conflits de lois en matière de régime matrimonial*, Parijs, 1967, blz. 254. Zie eveneens Hof Brussel, 24 mei 1954, *Pas.*, 1956, I, 20, R.C.J.B., 1955, 107, met noot van G. VAN HECKE; F. RIGAUX «14 juillet 1976», gecit., blz. 22.

¹⁵ G. COUCHEZ, o.c., blz. 139, 142, 145, 148, 150 als «règles de police» die in de Franse leer de positieve werking van openbare orde bezitten; G.A.L. DROZ, «Les régimes matrimoniaux en d.i.p. comparé», in *Rec. Cours*, 1974, III (143), blz. 90; zie de lange theoretische uiteenzetting bij I. FADLALLAH, o.c., blz. 133 e.v.; J.P. KARAKILLO, *Etude de quelques manifestations des lois d'application immédiate dans la jurisprudence française de d.i.p.*, Limoges, 1977, ter zake van de solidariteit, uit motieven van openbaar krediet, blz. 113-114.

¹⁶ H. BATIFFOL en P. LAGARDE, o.c., blz. 330.

¹⁷ A. HEYVAERT, voordracht i.p.r., gecit., nrs. 17 en 39.

¹⁸ A. HEYVAERT bevindt zich daarbij in het gezelschap van de kampioen van het territorialisme J.P. NIBOYET (o.c., V, blz. 393). Anders: H. BATIFFOL en P. LAGARDE o.c., blz. 330, voetnoot 34-6; G. ARCHAMBEAU, «Les nouvelles compétences du juge de paix depuis la

Men merkt echter onmiddellijk hoe dergelijke verwijzing kan uitlopen op een onderwerping van de huwelijksgevolgen aan drie verschillende wetten — waarop de hierboven gegeven kritiek tegen opsplitsing a fortiori moet slaan. Meer bepaald doordat art. 3, lid 1, B.W. als aanknopingscriterium hanteert de plaats waar een persoon zich momentaan bevindt, of waar een rechtshandeling wordt gesteld¹⁹, lijkt deze verwijzing zich altijd te zullen onderscheiden van die ter zake van de huwelijksgevolgen, zelfs al zou deze laatste aan het land van inburgering refereren.

Dit voorstel dwingt in elk geval tot het maken van een onderscheid tussen wat fundamenteel is en wat secundair (en nog wel in het vreemde recht), hetgeen resulteert in de kwalificatieperikelen van dien. Vervolgens zouden veelvuldiger discrepanties ontstaan, en dus ook een grotere behoefte aan rechterlijke aanpassing dan in andere verwijzingen.

De territoriale aanknoping vertoont nog een belangrijker tekortkoming. Als een specifieke verwijzingsregel werd art. 3, lid 1, door het Hof van Cassatie gebilateraliseerd. D.w.z. dat voor situaties die zich op buitenlands grondgebied voordoen de plaatselijke vreemde wet moet worden toegepast. Ook voor Belgen in het buitenland wensen wij nochtans een aantal fundamentele rechten gegarandeerd te zien. Degenen die voor de aanhechting van de artikelen 214 en 224 B.W. bij de personele gevolgen van het huwelijk pleiten zetten dit duidelijk in de verf. Onze internationale bevoegdheidsregeling laat zeer wel toe dat de rechtsproblemen van eigen onderdanen, verblijvend in het buitenland, of problemen m.b.t. hun verbintenissen, daar gelocaliseerd, hier te lande voor de rechtbank worden gebracht. Het lijkt ons ten zeerste denkbeeldig dat onze rechters, in gevallen waar door de band met ons land Belgisch huwelijksvermogensrecht van toepassing is (of de grenzen van de autonomie bepaalt), de zo hoog geschatte principes van gelijkheid en solidariteit binnen het huwelijk voor een andere wet terzijde zullen stellen. Bij verwijzing naar de wet van het grondgebied zou, in werkelijkheid, het probleem van de openbare-ordewerking van de fundamentele rechten eenvoudig verschoven worden.

Het invoeren van art. 3, lid 1, B.W. tendert bovendien tot eenzijdigheid, want wat beoogd wordt, is de toepassing van het eigen recht, dus de *lex fori*, in zoveel mogelijk gevallen²⁰. De unieke juridische aard van art. 3, lid 1, leent zich goed tot dit gebruik. Het verheffen van de «wetten van politie en veiligheid» tot categorie van aanknoping was koren op de molen van de territo-

rialisten. Elk foraal orderingsbeginsel van enig belang kan d.m.v. deze oude wettekst aan het grondgebied van de staat verbonden worden. Eenvoudig door de kwalificatie van een materie als «politieel van aard» wordt direct de draagwijdte van het verwijzingsartikel beïnvloed. Dit leidt omgekeerd tot uitholling van andere verwijzingen en vandaar tot een afbraak van het internationaal privaatrecht. De multilaterale aard van art. 3, lid 1, is maar in geringe mate een rem op de wildgroei van voorschriften van «politie». De kwalificatie blijft een vrij wankel iets, en men zal het dwingende karakter van een bepaling met minder ijver inroepen daar waar men zodoende buitenlands recht zou betrekken. Zo laat het territorialisme zich kenmerken door een zucht naar vereenvoudiging, die het schild vormt voor de voorkeur voor het eigen recht. De voor de internationale samenleving nodige openheid en het wenselijke respect voor de vreemde wet geraken in deze sfeer zoek.

Van Hecke en Rigaux hebben vroeger ook (met geringe overtuiging) overwogen de *persoonlijke* rechtsverhoudingen tussen echtgenoten in te schakelen in de categorie van wetten van politie. Van zelfstandige aanknoping (toch onderzocht omwille van de onkreukbaarheid van de principes) bleef daar, t.g.v. het aanvaarden van een aantal uitzonderingen, niet veel over²¹.

Wij moeten besluiten tot de afwijzing van een wetskeuze gebaseerd op een strikt territoriale aanknoping.

4. Besluit : het verzekeren van een juridisch minimum

Wij willen de wet van 14 juli 1976 op het terrein van het internationaal privaatrecht niet de revolutionaire rol toedichten die haar ongetwijfeld niet opgedragen werd. Voor de toepassing van de rechtsnormen in de ruimte (de i.p.r.-probleemstelling) geven de bestaande (wellicht verschuivende) verwijzingsregels bescheid. Het «primair» statuut en ook de persoonsrechtelijke fundamentele beginselen worden in de eerste plaats bepaald door de wet met zeggingskracht ter zake van de huwelijksgevolgen. Indien het «secundaire» patrimoniale stelsel op objectieve basis anders aangeknoopt wordt dan de persoonsrechtelijke huwelijksgevolgen, moet het «primair» vermogensrechtelijk statuut in dezelfde wet als dit «secundaire» worden gezocht (zie boven)²². Dit is de meest rechtlijnige oplossing die overigens met de hele verstrengeling van de materie in het grootste aantal gevallen het gemakkelijkst weggkomt.

loi du 14 juillet 1976 relative aux droits et devoirs des époux», T. Vred., 1976, 285 (om een niet sluitend motief : de zgn. unilateraliteit van art. 3, lid 1, B.W.). Zie eveneens J.M. PAUWELS, *Rechten en plichten van gehuwden — Het nieuw primair huwelijksstelsel*, Leuven 1977, blz. 55.

¹⁹ Zie Cass., 23 november 1962, en de conclusies van de proc.-gen. GANSHOF VAN DER MEERSCH, *Pas.*, 1963, I, 275, en noot 1.

²⁰ A. HEYVAERT, voordracht i.p.r., gecit., nr. 31.

²¹ G. VAN HECKE en F. RIGAUX, «Examen de jurisprudence (1961-1964)», R.C.J.B., 1965, 347-348. In afwijking van art. 3, lid 1, zou ruimte blijven voor extraterritoriale werking van de vreemde wet(ten) van partijen, i.g.v. gelijke nationaliteit en ingeval de twee verschillende nationale wetten tegelijkertijd van onze territoriale wet afwijken.

²² In dezelfde zin : F. RIGAUX, «14 juillet 1976», gecit., blz. 22.

Indien de partijen van de wilsautonomie gebruik hebben gemaakt kan hun vermogensstelsel echter één zijn uit een andere wet dan die van het basisstatuut van hun huwelijksvermogen. Ook al kozen de partijen een andere wet (subjectieve aanknoping) dan die normaal aangewezen door onze objectieve verwijzing, toch komen de imperatieve bepalingen uit de laatstgenoemde wet. Door middel van de objectieve aanknoping (bij de nationaliteit, later wellicht de woonplaats van de betrokkenen) worden de grenzen van de wilsautonomie bepaald. Indien het Belgisch intern recht van toepassing is, zijn de trouwers vrij, bij aanwezigheid van een grensoverschrijdend element, een buitenlands vermogensstelsel op te nemen. Het staat hun echter niet vrij te beslissen of hetzij de Belgische wet, hetzij een vreemde wet op hen slaat. Hoe de objectieve en imperatieve collisieregels vandaag is voor het huwelijksvermogensrecht stipten wij boven al eens aan. Juist dit is dus bij uitstek de verwijzing ter zake van het imperatief («*primair*») statuut.

Men ziet hoe met de gegeven regel een buitenlandse wet in vele gevallen van toepassing is. Dit zou klaarblijkelijk ook het geval zijn in de eventualiteit van een verwijzing naar de eerste gewoonlijke echtelijke verblijfplaats. Hier rijst dan de vraag naar het internationaal openbare-ordekarakter van onze grondbeginselen.

Men zal moeten erkennen dat sommige van de voor internrechtelijk gebruik zo fundamenteel genoemde principes doorstromen naar het internationale vlak. Wij denken dat *het bestaan* van de rechten en plichten hier besproken, ook in gevallen met een grensoverschrijdend element gewenst wordt²³. Onze rechters moeten deze principes van het forum dus in deze gevallen als een minimumrecht verzekeren. Rechts-technisch zijn hiertoe verschillende technieken aanwendbaar. Men zou de *lex fori* kunnen toepassen; men kan de betrokken wetsbepalingen als «*règle d'application immédiate*» afschilderen of men kan, langs meer subtiele wegen, de exceptie van internationale openbare orde hanteren, waarna de fundamentele beginselen uit ons recht in de plaats treden (het positief aspect).

Het moet al duidelijk geworden zijn dat een *lex-fori*-solutie uitgesloten is. Men moet zich ervan onthouden eenzijdige oplossingen te kiezen.

De tendens om dwingende eigen regels te kwalificeren als «*règles d'application immédiate*» — vooral bij een Franse school in zwang — is een uiting van hetzelfde eenzijdige streven²⁴. In de Franse leer is deze

categorie van regels ook duidelijk een onderdeel van de (daar anders begrepen) regels van politie en veiligheid: zij vormen er als het ware de kern van. Dit heeft rechtstechnisch tot gevolg dat de desbetreffende fundamentele orderingsbeginselen op rechtstreekse wijze toepasselijk worden. De openbare orde werkt er zo sterk dat de regel zich op een positieve wijze opdringt buiten elke probleemstelling van collisierecht om. De regel «bepaalt» zelf zijn onmiddellijke toepasselijkheid op een internationale rechtsverhouding. Weer is de aangekondigde verzachting, die hierin zit dat ook aan de buitenlandse dwingende unilaterale regels erkenning kan worden verleend indien zij dit met voldoende gezag opeisen, eerder theoretisch dan reëel.

Erkennend dat onze maatschappelijke ordening op bepaalde punten geen enkele afwijking duldt, ook niet in hoofde van enkelingen sterker met het buitenland verbonden dan met ons land, moeten wij de gebeurlijke werking van de exceptie van internationale openbare orde aankondigen. Er moet aan de noodrem worden getrokken zodra het uit verwijzing betrokken vreemd recht een zo fundamenteel geacht beginsel te kort doet²⁵. Het is niet het ogenblik om over algemene leerstukken uit te weiden. Korte aandacht voor het relatieve karakter van de exceptie van openbare orde maakt echter al duidelijk dat deze niet werkt t.a.v. gevallen met bijzonder zwakke banden met ons land (wij denken b.v. aan transacties in het buitenland aangegaan en echtgenoten betreffend die op grond van de Belgische verwijzingsregel onder buitenlands huwelijksvermogensrecht vallen).

Dit gedeeltelijk afbreken van de *lex causae* getuigt van veel minder chauvinisme dan het rechtstreeks toepasselijk verklaren van eigen recht. Om de eenvoudige reden dat een vreemd recht op een ietwat andere, eventueel op een betere manier aan dezelfde rechtsprincipes uitwerking kan geven, is het verkeerd de collisieregeling over te slaan en rechtstreeks te normeren («*application immédiate*»). Het gaat te onzent in zeer veel gevallen van grensoverschrijding om contacten met landen die lang vóór ons de vrouw een positie van gelijkberechtiging in de gezinseconomie verzekerden — zij het dat men daar, voor de vermogensrechtelijke regelingen, veelal voor een samenlopend beheer heeft bedankt. Indien men nu het hier verdedigde procédé van het hanteren van de exceptie met grote terughoudendheid toepast, komt men, in de gegeven omstandigheden, tot de ruimst mogelijke doorwerking van het buitenlands recht.

²³ Zie eveneens A. HEYVAERT, voordracht overgangsrecht, gecit., voetnoot 2. Anders: J. DE GAVRE en M.F. LAMPE-FRANZEN, «*Le régime primaire ou les droits et devoirs respectifs des époux*», in *La réforme des droits et devoirs respectifs des époux et des régimes matrimoniaux*, Brussel, 1977, blz. 89, waar voorbehoud gemaakt wordt voor het principe van de gelijkheid.

²⁴ F. VAN HECKE, Recensie van R. VAN ROOIJ, «*Publiekrecht en i.p.r.*», in *Neth. Int. L. Rev.*, 1977, 603-604.

²⁵ G. TRAEST, H. CASMAN en F. BOUCKAERT, «*Het nieuw huwelijksvermogensrecht — De wet van 14 juli 1976*», *T.P.R.*, 1976, 784-785; G. ARCHAMBEAU, o.c., blz. 285; zie wat de gelijkheids-gedachte betreft J. DE GAVRE en M.F. LAMPE-FRANZEN, o.c., blz. 89 en voetnoot 16. F. RIGAUX, «*14 juillet 1976*», gecit., vermeldt daarentegen nergens de exceptie van openbare orde, blz. 22-25.

a) *Gelijkheid in solidariteit*

Naar onze mening behoren tot de Belgische internationale openbare orde zowel het *principe* van de gelijkberechtiging, meer speciaal de volledige *bekwaamheid* van de vrouw ter zake van het uitoefenen van een beroep (art. 216) met de daaraan verbonden financiële vrijheid (art. 217), als het *principe* van het bijdragen, naar vermogen, in de *lasten* van het huwelijk (art. 221). De bekwaamheid van de echtgenoten om elk afzonderlijk de uitgaven te doen ten behoeve van de huishouding en de opvoeding van de kinderen lijkt even billijk en fundamenteel (*principe* onderliggend aan art. 220). De Franse rechtspraak heeft in dit verband het huishoudelijk mandaat in alle gevallen van toepassing verklaard²⁶.

b) *Rechterlijk optreden in crisissituaties*

De rechter beveelt de maatregelen ter fysieke beveiliging van de gezinsleden. Deze maatregelen, bv. de bescherming van minderjarigen, vallen zonder twijfel binnen de categorie van veiligheidswetten. Hiervan moeten worden onderscheiden de maatregelen die de vrederechter kan nemen binnen de hem opgedragen civielrechtelijke bevoegdheid.

Waar onzekerheid kon bestaan ter zake van de dringende en voorlopige maatregelen en de alimentatie (art. 223), heeft Vander Elst duidelijk gesteld dat het gaat om een minimumvereiste met openbare-ordekarakter²⁷. Een arrest van het Hof te Brussel had voldoende klaar de klemtoon gelegd op het fundamentele karakter van de hulpverlening binnen het gezin, maar gleed tenslotte af naar een aanhaling van art. 3, lid 1, B.W.²⁸. Het territoriaal aspect van de openbare orde verleide dus tot het invoeren van een eigenlijke verwijzing²⁹. Vander Elst doorliep daarop, voorzichtig aftastend, de vragen omtrent nut en onnut van een dergelijke ogenschijnlijke samenloop van een personeel en een territoriaal statuut³⁰. Hij kwam tot de conclusie die wij boven al verdedigden, nl. dat de duidelijkheid en bovendien ook de optimale uitvoering van de forale basisrechten het best gediend worden door in eerste instantie de personele verwijzing te verichten en daarna, zonodig te excipieren wegens aantasting van het onontbeerlijk minimumrecht³¹. De buitenlandse wet kan een royaler rechtsbescherming bieden, gebaseerd op strengere opvattingen van hulp-

verlening en solidariteit. Deze moet eventueel hier te lande ingevolgd worden³².

Hiermee in eenklank, besliste de Vrederechter te Zele, in een zaak van in België verblijvende Turkse echtgenoten, staande het huwelijk alimentatie toe te staan, zonder bewijs van schuld (de Turkse wet vroeg het in casu moeilijke bewijs van schuldig verzuim), om te voorkomen dat de onvermogen vrouw «een last zou worden voor de maatschappij en zou moeten worden gesteund door het O.C.M.W.»³³.

Mutatis mutandis geldt dit alles voor de rechterlijke beslissing die de bijdrage in de lasten van het huwelijk oplegt, desnoods door loondelegatie³⁴; voor de maatregelen waarbij het gezin als economische eenheid uit een impasse dient te worden gehaald, door het toekennen van vertegenwoordigingsrecht (art. 220) of door het neutraliseren van misbruik van recht in hoofde van een der echtgenoten (art. 1420), alsook voor het ontnemen van de bestuursbevoegdheid van de ongeschikt geworden partner (art. 1426).

c) «Openbaar krediet»

Wij zeiden al dat de bescherming van derden niet de eigenlijke ratio vormt van de artikelen 218, 2e lid, en 222 B.W.. Deze bepalingen moeten in zekere mate een onderzoek van derden naar het vermogensstelsel van de echtgenoten overbodig maken, minstens de reflexen van zelfbeveiliging in het handelsverkeer paralyseren. Strikt bekeken, dwingt dit niet tot het besluit dat derden t.a.v. buitenlanders gelijke bescherming verdienen. Een Belg wordt niet beschermd tegen de onbekwaamheid van een vreemde medecontractant, indien hij zich niet met de gewone voorzichtigheid informeerde over diens rechtstoestand³⁵. Men kan zich een parallellisme indenken tussen deze doctrine en een getemperde verwijzing naar het familiaal vermogensstatuut. Aangezien wij echter t.a.v. buitenlandse echtelieden ook als een minimumrecht de bekwaamheid wensen te garanderen in zaken van beroepsactiviteit en huishouden (zie boven), wordt de handelingsbekwaamheid zonodig aan het personeel statuut toegevoegd. Het aldus gecreëerd veralgemeend en onderling «huishoudelijk mandaat» moet dan ook in internationaal bestek uit-

²⁶ Art. 220, 1e lid, Fr. C. civ. met de solidariteit als implicatie. Het is daar, in de meerderheidsopinie, personeel zowel als territoriaal dwingend.

²⁷ R. VANDER ELST, *Les lois de police et de sûreté*, I, Brussel, 1956, blz. 170-189; eveneens G. ARCHAMBEAU, o.c., blz. 285.

²⁸ Hof Brussel, 15 november 1933, *B.J.*, 1934, 102.

²⁹ R. VANDER ELST, o.c., blz. 187.

³⁰ R. VANDER ELST, o.c., blz. 180-186.

³¹ Zie R. VANDER ELST, o.c., blz. 185, voor voorbeelden van gerechtigden tot onderhoudsgeld verblijvend in het buitenland.

³² R. VANDER ELST, o.c., blz. 186 en 189; F. RIGAUX, «14 juillet 1976», *gecit.*, blz. 25-26, kiest eveneens voor de gewone werking van de verwijzing. Hij vermeldt de exceptie van openbare orde niet.

³³ Vred. Zele, 17 mei 1978, onuitgegeven.

³⁴ Zie Vred. Deurne, 14 maart 1975, *R.W.*, 1974-75, 2545, waar het principe werd aanvaard. De loondelegatie, als wijze van tenuitvoerlegging van deze plicht, zal daarentegen van de wet van de plaats van tenuitvoerlegging afhangen — als maatregel van beslag. Zie behalve dit vonnis ook Hof Brussel, 18 februari 1971, *J.T.*, 1971, 235; G. VAN HECKE en F. RIGAUX, «Examen de jurisprudence (1970-1975)», *R.C.J.B.*, 1976, 227 en 228; G. ARCHAMBEAU, o.c., blz. 285; J.M. PAUWELS, o.c., blz. 55; G. BAETEMAN, o.c., nr. 116; en F. RIGAUX, «14 juillet 1976», *gecit.*, blz. 25, die langer stilstaat bij de internationale rechtsmacht ter zake.

³⁵ Art. 3, § 3, B.W. en de algemeen aanvaarde verzachting van het Lizardi-arrest; *Cass. Fr.*, 18 januari 1861, *D.P.*, 1861, 1, 193; zie F. RIGAUX, *D.i.p.*, *gecit.*, blz. 285.

vloeien in een solidaire *obligatio* tegenover derden. Met de bescherming van de derden moet dus wel degelijk rekening worden gehouden. Betekent dit dat het sanctioneren van het verwachtingspatroon van de derden alleen op territorialistische basis (als aspect van «politie en veiligheid») moet geschieden? Nee. Op de Belgische goederenmarkt dient de solidaire gebondenheid van de niet-contracterende echtgenoot (wellicht onderworpen aan een buitenlands vermogensstelsel), wel degelijk als minimum te worden verzekerd. Maar tegelijk blijft de bevoegdmaking van de echtgenoten toch in de eerste plaats een gevolg van de huwelijkse staat, dat wij, aangenomen dat het echtpaar onder Belgisch recht valt (cf. de verwijzing), ook voor handelingen in het buitenland gesteld, gerespecteerd willen zien³⁶. Er is geen reden de bekwaamheid van echtgenoten te doen krimpen wegens het feit dat de aankoop op reis plaatsvindt; en evenmin om de buitenlandse schuldeiser een zekerheid te ontnemen waarvoor hij op de personele werking had gerekend³⁷. Het fundamenteel karakter van de betrokken voorschriften brengt met zich dat de verbintenis tegenover derden ook op extraterritoriale basis door de rechter zal moeten worden afgedwongen. Aan de buitenlandse schuldeiser is dientengevolge dezelfde waarborg van medeverbondenheid verschuldigd voor zover hij op de ingeroepen bevoegdheid van de echtgenoot inging³⁸.

De meldingsplicht van de bankier (art. 218, lid 3) is een wat rare bepaling (die, wat dat betreft, nutteloos wordt wanneer men de huidige praktijk volgt). In een internationale context wordt ze helemaal misbaar. Via de kwalificatie als «uitvoeringsmaatregel» zal hier wel een consensus bereikt worden om het zaakstatuut te volgen³⁹. Ook door het vormelijk — of publiciteitsaspect voorop te zetten kan men bij de lokale wet van de bankinstelling aanknopen.

d) «Huisvestingspolitiek», huisraad en echtelijk veto

Collisierechtelijk is art. 215 moeilijk thuis te brengen. Het laat blijken van een zeker huisvestingsbeleid, m.n. in de restricties betreffende het beschikken over zakelijke rechten op gezinsverblijven en in de complicaties bij huishuur. Meer dan elders wenkt hier het

zaakstatuut (territoriaal bij uitstek)⁴⁰, om niet het contractstatuut van de huur uit te sluiten. Maar de verhouding tussen de rechthebbende echtgenoot (houder van zakelijke rechten of huurder) en de derde staat niet op de voorgrond. Door het vetorecht van art. 215 worden de echtgenoten tegen elkaar beschermd. De wet maakt hen voor woning en huisraad allebei tot onbekwamen. Derden worden in dit verband gewaarschuwd. In contrast met art. 222 B.W. wordt hier het vertrouwen van de derden ontmoedigd, eventueel afgestraft. De vereiste «instemming» («accord») van de andere echtgenoot mag worden gekwalificeerd als een bevoegdmakende pleegvorm in hoofde van de houder van de zakelijke, respectievelijk contractuele rechten op het goed. Aldus zou de regeling, als accessorium van de huwelijkse staat, principieel onder de huwelijksvermogenswet moeten vallen, en, wat betreft de vorm, onder de wet van de plaats. Het zakelijkrechtelijke element mag echter niet worden verwaarloosd, evenmin als het contractuele aspect waar het de huur aangaat. Wij staan dus in zekere zin voor een gemengd statuut.

Er doen zich nu verschillende mogelijkheden voor. Men kan de huwelijksvermogenswet aanbevelen of men kan toepassing van de wet van de ligging verdedigen. Voor beide oplossingen dringt zich echter de vraag op naar het internationaal openbare-ordekarakter van de voorschriften. De personele verwijzing, aan de ene kant, onderwerpt buitenlandse echtparen in vele gevallen aan hun vreemde wet. Maar in hoeverre wensen wij hun de bescherming van de gezinswoning en van het huisraad, in België, als minimum te garanderen? De optie voor de wet van de ligging doet, aan de andere kant, de vraag rijzen of op echtparen die vallen onder het Belgische huwelijksvermogensrecht, ook in het buitenland de gegeven restricties moeten gelden⁴¹. Het probleem ontstaat overigens niet alleen wanneer zij in het buitenland verblijven, maar ook wanneer zij er huisraad zouden gaan verkopen. In ieder geval komt men hier te staan voor de moeilijkheid van de afdwingbaarheid van art. 215 of van de haalbaarheid van de sanctie erop⁴². Ook de aanknoping bij de vermogenswet verzandt hierin.

Wij vermoeden dat de praktijk een positief antwoord zal willen geven op de vraag naar de dwingende toepassing van de onbekwaamheid van een ieder die de gezinswoning in België heeft. Het onderbrengen onder een territoriaal statuut bewerkt dit resultaat: en daarvoor zijn dus dienstig het zaakstatuut of het statuut van de wet van «politie en veiligheid». Hetzelfde resultaat ware verzekerd indien men kon aannemen dat art. 215 strenge (territoriale) openbare-ordewerking bezit.

³⁶ H. BATIFFOL en P. LAGARDE, o.c., blz. 329-330; F. RIGAUX, «14 juillet 1976», gecit., blz. 24, die echter ook hier niet de openbare orde voor het Belgisch grondgebied inroept.

³⁷ De correcte toetsingsgrond voor deze verwachting is ongetwijfeld de kwalificatie van het vermoeden van de beschikkingsbevoegdheid naar het i.p.r. van de plaats van contracteren. Hierdoor wordt de verbondenheid t.a.v. derden in werkelijkheid van een cumulatieve wettoepassing afhankelijk gesteld.

³⁸ Steun hiervoor wellicht bij J.M. PAUWELS, o.c., blz. 55; G. BAETEMAN, o.c., nr. 39. Dat wij buitenlandse derden niet kunnen verplichten wordt terecht aangestipt door F. RIGAUX, «14 juillet 1976», gecit., blz. 24.

³⁹ Voor een parallel met de loondelegatie, zie J. DE GAVRE en M.P. LAMPE-FRANZEN, o.c., blz. 90; en zie voetnoot 34.

⁴⁰ H. BATIFFOL en P. LAGARDE, o.c., blz. 330, voetnoot 34-5, die niettemin voor een personele werking kiezen.

⁴¹ O.c., l.c., antwoordt in bevestigende zin.

⁴² I. FADLALLAH, o.c., blz. 148 — «zonder garantie van effectiviteit», F. RIGAUX, «14 juillet 1976», gecit., blz. 23.

Hierbij moet een vraagteken worden geplaatst⁴³. De nietigheid die de overtreding ervan treft, is slechts een relatieve nietigheid en werd aan een korte vervalt termijn gekoppeld.

Of het voor de rechtspraak even wenselijk zal voorkomen, tegenover transacties in den vreemde ook de gezinnen te beschermen die vallen onder ons vermogensstelsel, valt moeilijk te voorspellen. Het zou niet realistisch zijn te gebaren dat het vreemde zaakstatuut niet tevens aanspraak zal maken op toepassing. De mogelijkheid dat kwalificatieconflicten zich voordoen, verzaagd met beschermingsreflexen bij de vreemde rechter van de plaats van de ligging van het goed, moet dan ook onze rechters tot voorzichtigheid aanzetten. D.w.z. dat zij rekening moeten houden met de «Näherbemächtigung» van het vreemde territoriale recht, en met eventuele moeilijkheden bij het verzoek om exequatur. Indien men hier toch de personele werking aanvaardt dringt zich wellicht — en dit meer bepaald i.v.m. de beschikkingen over huisraad — een onderscheid op tussen geldigheid van de transactie tegenover derden en de rechten tussen echtgenoten. Onze wet voorziet in de nietigheid met eventuele schadevergoeding tegenover derden. De ratio van het artikel is ongetwijfeld het *voorkomen* van iedere beschikking. Zoals gezegd, wordt de handel, en meer bepaald wat betreft de verkoop van onroerend goed, het notariaat, tot terughoudendheid aangemaand. Internationaal zitten daar graten in. Men kan niet verlangen dat een nietigheidssanctie derden treft die een heel ander verwachtingspatroon koesterden. In dit opzicht beoogt art. 215 wel de «bescherming» van derden. Indien men de transactie geldig laat bestaan t.a.v. derden (b.v. door het aanvaarden van een gebilateraliseerde exceptie van de verschoonbare dwaling omtrent de personele onbekwaamheid — de Lizardi doctrine⁴⁴, en indien men een soort schadevergoeding opdringt tussen de echtgenoten, strookt dit niet meer met het doel van de wet. Het gezin wordt door de beschikking ontriefd; de crisis-situatie, het materieel ongemak werd niet vermeden. Men zal inzien dat weinig baat te verwachten is van een (anders vrij logische) personele aanknoping in deze zaken.

⁴³ G. COUCHEZ, o.c., blz. 151-152, acht de exceptie van openbare orde hier niet gewettigd.

⁴⁴ Zie voetnoot 35 en art. 2, § 2, van de (begraven) ontwerpen van Benelux Eenvormige Wet inzake i.p.r.

De meest praktische oplossing voor art. 215 in een internationale situatie lijkt de rangschikking te zijn onder het zaakstatuut⁴⁵. Dit vergt overigens geen beroep op het in casu betwifelbaar openbare-ordekarakter van de wetsbepaling. Indien een getrouwde persoon zijn roerend huisraad over de grens brengt voor verkoop, kan d.m.v. de exceptie van de wetsontduiking, op individuele basis, wellicht nog onrecht hersteld worden.

Hier zij aan toegevoegd dat minstens voor het vereiste van de betekening, door de verhuurder, van de huuropzegging aan de beide echtgenoten, de voorgestelde oplossing als onvermijdelijk voorkomt. Het parallelisme met de melding te verrichten door de bankinstellingen en met de maatregel van het loonbeslag (zie boven) leidt ertoe deze opzegging vast te knopen aan de wet van het huurhuis.

5. Samenvatting

Wij mogen dus, tot besluit, een bijna eenvormige collisierechtelijke behandeling voorstellen van het vermogensrechtelijk basis-statuut van internationale huwelijken, in de lijn van hetgeen in Frankrijk door Batiffol en Lagarde wordt geleerd.

Er moet worden verwezen — en wel naar de wet die de huwelijksgevolgen beheerst. Indien men ter zake van de huwelijksgevolgen niet de eenheid van verwijzing bewaart, moet aansluiting gezocht worden bij het vermogensstelsel en de daarop toepasselijke wet.

Omdat het bestaan zelf van de hierboven opgesomde rechten (met uitzondering voor art. 215 B.W.), die de partners zowel als derden betreffen en die behoren tot de fundamente van elk intern huwelijk, ook moet worden geacht te behoren tot onze internationale openbare orde, zullen zij bij iedere rechterlijke beslissing als juridisch minimum moeten worden verzekerd. Deze werking van de openbare orde mag helemaal niet beletten dat een gelijkwaardige andere of een betere rechtsbescherming uit een toepasselijk buitenlands huwelijksvermogensstelsel, hier te lande wordt gerespecteerd.

Johan ERAUW
R.U.G.

⁴⁵ In dezelfde zin: F. RIGAUX, «14 juillet 1976», gecit., blz. 23.

RECHTSPRAAK

HOF VAN CASSATIE

2e KAMER — 20 JUNI 1977

Voorzitter: de h. Legros

Raadsheer-rapporteur: de h. Mahillon

Advocaat-generaal: de h. Declercq

Advocaten: mrs. Saels en Vanderveeren

Verdovende middelen—Aangifte—Vrijstelling van straf—Voorwaarde.

Art. 6, tweede lid, van de wet van 24 februari 1921, gewijzigd bij de wet van 9 juli 1975, vereist dat de schuldige om vrij te blijven van de correctionele straffen bepaald bij de artt. 2bis en 3 van dezelfde wet, aan de overheid de identiteit van de daders van de bij die artikelen omschreven mis-

drijven, of indien de daders niet bekend zijn, het bestaan van die misdrijven heeft onthuld.

Hieruit blijkt dat volgens deze bepaling de persoon die de inlichting geeft slechts van straf vrij blijft voor zover de overheid die inlichting nog niet kende.

Van R. en B.

I. Wat de voorziening van Van R. betreft :

Over de middelen samen, afgeleid, het eerste, uit de schending van artikel 6, tweede lid, van de wet van 24 februari 1921, dat gewijzigd is bij de wet van 9 juli 1975,

(...)

Overwegende dat artikel 6, tweede lid, van de wet van 24 februari 1921, gewijzigd bij de wet van 9 juli 1975, vereist dat de schuldige om vrij te blijven van de correctionele straffen bepaald bij de artikelen 2bis en 3 van dezelfde wet, aan de overheid de identiteit van de daders van de bij die artikelen omschreven misdrijven, of, indien de daders niet bekend zijn, het bestaan van die misdrijven heeft onthuld ;

Dat hieruit blijkt dat volgens deze bepaling de persoon die de inlichting geeft slechts van straf vrij blijft voor zover de overheid die inlichting nog niet kende, hetgeen, zoals uit het arrest blijkt, ten deze niet het geval is ;

Overwegende dat het arrest er, enerzijds, op wijst dat «de beklaagden L., B. en H. reeds gehoord waren voor het eerste verhoor van de beklaagde Van R. ; dat trouwens de beklaagden L. en H. de identificatie en het verhoor van Van R. mogelijk hebben gemaakt ; dat L. en H. reeds voldoende inlichtingen hadden verstrekt om de beklaagde Marcel R. te kunnen verhoren en om de gerechtelijke overheid op de hoogte te stellen dat sinds verscheidene maanden reizen naar Libanon werden georganiseerd om daar bij een zekere Abou-Farou, alias Joseph Chair, hasjies te kopen die vervolgens naar Berlijn werd vervoerd, waar de bende handelaars in verdovende middelen haar intrek nam in hotel A. en er de Duitse kopers ontmoette» ;

Dat het, anderzijds, vaststelt dat «alle feiten die eiser beweert te hebben onthuld reeds vroeger, sedert 31 maart 1974, door een medebeklaagde van Van R. aan de Belgische diplomatieke overheid te Beiroet waren aangegeven, welke aangifte op 2 april 1974 via het Belgisch Ministerie van Buitenlandse Zaken en op 8 april 1974 via de gerechtelijke politie te Brussel aan de procureur des Konings te Brussel werd doorgezonden, dit is twee jaar voordat de beklaagde Van R. ze op zijn beurt zou aangeven» ;

Overwegende dat het arrest, op basis van deze overwegingen, wettelijk beslist dat eiser niet vrij blijft van straf overeenkomstig bovenvermelde bepaling ;

Dat het middel in dit opzicht naar recht faalt ;

(...)

NOOT—Zie Cass., 7 maart 1978, R. W., 1978-79, 862, met noot van A. De Nauw.

HOF VAN CASSATIE

1e KAMER — 5 JANUARI 1978

Voorzitter : de h. Trousse

Raadsheer-verslaggever : de h. Vinçotte

Advocaat-generaal : de h. Krings

Echtscheiding—Op grond van bepaalde feiten—Hoofdeis nog hangende na overschrijving van de op wedereis toegestane echtscheiding—Vordering tot wijziging van de onderhoudsbijdrage voor het gemeenschappelijk kind — Vrederechter niet bevoegd.

Wanneer een rechtsvordering tot echtscheiding (hoofd- of tegenvordering) nog hangende is na de ontbinding van het huwelijk, dan is de vrederechter krachtens art. 591, 7°, Ger. W. niet bevoegd om over een vordering tot wijziging van de onderhoudsbijdrage voor het gemeenschappelijk kind uitspraak te doen.

Procureur-generaal bij het Hof
van Beroep te Luik in zake C. t/L.

Gelet op het bestreden arrest, op 24 november 1977 door de Arrondissementsrechtbank te Luik gewezen ;

Over het middel afgeleid uit de schending van de artikelen 591, 7°, 1278, 1280 van het Gerechtelijk Wetboek en 227, 2°, van het Burgerlijk Wetboek,

doordat het vonnis op grond van het feit dat de hoofdvordering tot echtscheiding nog hangende is en ofschoon de dringende noodzakelijkheid niet vastgesteld of aangevoerd werd, beslist dat de vrederechter niet bevoegd is en dat de voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg, rechtsprekend in kort geding, bevoegd is om kennis te nemen van een rechtsvordering tot wijziging van verweerders bijdrage in de kosten van onderhoud en opvoeding van het gemeenschappelijk kind,

terwijl deze rechtsvordering werd ingesteld op 28 januari 1977, dus na de datum waarop het vonnis van 31 maart 1976, dat de echtscheiding op tegenvordering toestaat, kracht van gewijsde heeft verkregen en op 28 juni 1976 werd overgeschreven in de registers van de burgerlijke stand ;

Overwegende dat uit het bestreden vonnis en uit de stukken van de rechtspleging die regelmatig aan het Hof werden voorgelegd blijkt dat een vonnis van 31 maart 1976 van de Rechtbank van Eerste Aanleg te Luik, rechtsprekende over de tegenvordering tot echtscheiding van Marcel L. tegen Andrée C., de echtscheiding heeft toegestaan en dat de ambtenaar van de burgerlijke stand van de gemeente Flémalle-Grande, waar het huwelijk had plaatsgevonden, deze beslissing op 28 juni 1976 in zijn registers heeft overgeschreven ; dat er nog geen eindbeslissing is over de hoofdvordering tot echtscheiding van de partij C. ; dat de voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg, bij beschikking van 8 februari 1974, rechtsprekend in kort geding krachtens artikel 1280 van het Gerechtelijk Wetboek, L. veroordeeld had tot betaling van een uitkering tot onderhoud aan zijn echtgenote voor het onderhoud van het gemeenschappelijk kind ; dat Andrée C. bij exploit van 28 januari 1977 L. gedagvaard heeft voor de vrederechter van het kanton Fléron tot verhoging van deze uitkering ; dat deze vrederechter, nu L. diens bevoegdheid had betwist, de zaak op verzoek van de partij C. verwezen heeft naar de arrondissementsrechtbank ; dat het bestreden vonnis de genoemde zaak verwijst naar de Rechtbank van Eerste Aanleg te Luik, om er naar behoren te worden toebedeeld ;

Overwegende dat naar luid van artikel 591, 7°, van het Gerechtelijk Wetboek de vrederechter, ongeacht het bedrag van de vordering, kennis neemt van alle geschillen betreffende de uitkeringen tot onderhoud met uitsluiting evenwel

van de geschillen op grond van de artikelen 340b, 762 en 763 van het Burgerlijk Wetboek en van die in verband met een rechtsvordering tot echtscheiding of tot scheiding van tafel en bed waarover geen einduitspraak is geveld bij een in kracht van gewijsde gegaan vonnis of arrest ;

Overwegende dat krachtens artikel 1280, eerste lid, van het Gerechtelijk Wetboek, tijdens een procedure tot echtscheiding, de voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg, rechtsprekend in kort geding, kennis neemt, in iedere stand van het geding, van de voorlopige maatregelen die betrekking hebben op de persoon, op het levensonderhoud en op de goederen, zowel van de partijen als van de kinderen ;

Overwegende dat wanneer, zoals ten deze, de feitenrechter kennis heeft genomen van twee wederzijdse vorderingen tot echtscheiding en het beschikende gedeelte van het eindvonnis of -arrest op een van deze vorderingen dat de echtscheiding toestaat, overgeschreven werd in de registers van de burgerlijke stand terwijl de andere vordering nog steeds hangende is, laatstgenoemde vordering niet meer de verbreking van de huwelijksband beoogt, aangezien deze definitief werd verkregen, en alleen nog wil doen vaststellen dat de tekortkomingen van de verweerder op die vordering eveneens tot echtscheiding moeten leiden, met de daaruit voortvloeiende gevolgen ; dat deze vordering niettemin een vordering tot echtscheiding blijft in de zin van boek I, titel VI, van het Burgerlijk Wetboek en van het vierde deel, boek IV, hoofdstuk XI, van het Gerechtelijk Wetboek ;

Overwegende dat bij een rechtsvordering tot echtscheiding of tot scheiding van tafel en bed en zolang daarover geen einduitspraak werd geveld bij een in kracht van gewijsde gegaan vonnis of arrest, de vordering van een van de partijen tot vaststelling van de verplichtingen van de andere partij betreffende het onderhoud van de gemeenschappelijke kinderen noodzakelijk een voorlopige vordering is die samen gaat met de genoemde rechtsvordering die de beslissingen nopens de persoon en de goederen van deze kinderen en de bijdragen van de vader en de moeder in hun onderhoud kan beïnvloeden ; dat wanneer dus, zoals ten deze, een rechtsvordering tot echtscheiding nog hangende is na de ontbinding van het huwelijk, de vrederechter, krachtens artikel 591, 7°, van het Gerechtelijk Wetboek, niet bevoegd is om over deze vordering uitspraak te doen ;

Overwegende dat in een dergelijk geval, de voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg, hoewel hij niet meer bevoegd is om voorlopige maatregelen te bevelen die steunen op de wederzijdse verplichting tot hulp van de echtgenoten tijdens het huwelijk, krachtens artikel 1280 van het Gerechtelijk Wetboek bevoegd blijft om kennis te nemen van de voorlopige maatregelen die eventueel nodig zijn wegens de rechtsvordering tot echtscheiding die blijft bestaan en, met name, de maatregelen betreffende de verplichtingen van de bij deze rechtsvordering betrokken partijen met het oog op het onderhoud van de gemeenschappelijke kinderen, waarover geen einduitspraak ten gronde kon worden geveld ;

Dat het middel naar recht faalt ;

Om die redenen,

Verwerpt de voorziening ;

Laat de kosten ten laste van de Staat.

NOOT—Voorlopige maatregelen na de ontbinding van het huwelijk als nog een vordering tot echtscheiding (hoofd- of tegeneis) hangende is — Bevoegde rechter.

1. Krachtens art. 1280, eerste lid, Ger. W. is de voorzitter, rechtsprekend in kort geding, bevoegd om in iedere stand van het echtscheidingsgeding kennis te nemen van de gevorderde voorlopige maatregelen die betrekking hebben op de persoon, het levensonderhoud en de goederen, zowel van de partijen als van de kinderen.

2. Zijn bevoegdheid is echter niet exclusief : ook de rechtbank kan voorlopige maatregelen treffen wanneer zij het niet wenselijk acht de partijen naar de voorzitter te verwijzen (Cass., 24 september 1965, *Pas.*, 1966, I, 112, R. W., 1965-66, 1435 ; reeds eerder : Hof Brussel, 12 november 1960, *J.T.*, 1961, 66 met noot ; Rb. Brussel, 30 november 1962, *Pas.*, 1963, III, 100, met noot L.A. ; Hof Brussel, 24 januari 1962, *Pas.*, 1963, II, 194). Immers de rechtbank waarbij de zaak ten gronde hangende is, bezit volheid van jurisdictie. Bovendien kan worden verwezen naar art. 1271 Ger. W., krachtens hetwelk de rechtbank, die in een procedure op grond van gewelddaden, mishandelingen of grove beledigingen een proefperiode oplegt, voor die tijd voorlopige maatregelen mag bevelen (E. VIEUJEAN, «Ex. de jur., Personnes (1965-1969)», R.C.J.B., 1970, nr. 64 in fine, 651 ; F. RIGAUX, *Les personnes*, I, nr. 2108). Verder is er nog art. 221, zesde lid, B.W. dat zowel de rechtbank als de rechter in kort geding tijdens de echtscheidingsprocedure bevoegd maakt om inzake sommandelegatee een andere beslissing te nemen.

3. Evenwel sluit de rechtspraak sedert het in werking treden van de wet van 8 april 1965 betreffende de jeugdbescherming de bevoegdheid van de rechtbank uit voor maatregelen t.a.v. de kinderen (Rb. Nijvel, 4 oktober 1966, *J.T.*, 1966, 687 ; Rb. Brussel, 29 december 1966, *Pas.*, 1967, III, 64 ; Rb. Brussel, 14 januari 1967, *J.T.*, 1967, 261 (impliciet) ; Rb. Brussel, 1 februari 1967, *J.T.*, 1967, 331 ; Rb. Doornik, 20 februari 1967, *J.T.*, 1967, 370 ; Hof Gent, 29 januari 1968, R. W., 1967-68, 1319 (motieven) ; Hof Brussel, 29 juni 1970, *Pas.*, 1971, II, 31 ; Hof Luik, 13 januari 1971, *J.T.*, 1971, 219 ; Hof Luik, 8 december 1971, *J.T.*, 1972, 134 ; Hof Brussel, 22 mei 1973, *J.T.*, 1974, 215 ; Hof Brussel, 10 april 1973, *J.T.*, 1974, 139 ; Hof Brussel, 15 december 1970, *Pas.*, 1971, II, 81 ; Hof Brussel, 7 juni 1972, *J.T.*, 1972, 732 ; Rb. Brussel, 29 oktober 1970, *Rev. dr. fam.*, 1971, 40 ; Cass., 28 juni 1971, *Pas.*, 1971, I, 1064 ; zie ook J. GERLO, «De burgerrechtelijke bepalingen van de wet op de jeugdbescherming. Overzicht van rechtsleer en rechtspraak met rechtsvergelijkende aantekeningen», T.P.R., 1973, nr. 45, 142-143, met referenties) ; en dit op grond van een restrictieve interpretatie van art. 302 B.W., waarvan het eerste lid enkel melding maakt van een overeenkomst tussen partijen, behoorlijk bekrachtigd door de voorzitter, en van een beschikking van de voorzitter, rechtsprekend in kort geding. Noch de rechtbank noch het hof bezitten volgens de geciteerde rechtspraak enige bevoegdheid om, wanneer zij over de echtscheiding uitspraak doen, de contractuele regeling of de beschikking van de voorzitter te wijzigen ; zij kunnen hoogstens vaststellen aan wie, krachtens de wet, de kinderen worden toevertrouwd. Zo is de rechtbank ten gronde niet bevoegd om over het bezoekrecht, dat een onderdeel is van het hoederecht, uitspraak te doen (Hof Luik, 8 december 1971, *J.T.*, 1972, 134 ; Hof Brussel, 26 januari 1971 en 9 maart 1971, *Pas.*, 1971, II, 126). Voor een rechtbank — of hof — die haar jurisdictie nog niet heeft uitgeput, moet het nochtans mogelijk zijn, al was het maar om praktische redenen, de bestaande regeling te wijzigen (G. BAETEMAN, W. DELVA en M. BAX, «Overzicht van rechtspraak, Personen- en Familierecht (1964-1974)», T.P.R., 1976, nr. 81, 425 ; in die zin ook R. JANSSENS, «De rechtsbedeling bij gezinsmoeilijkheden», in *Recht in beweging*, 1973, p. 607) of voor het eerst een regeling uit te werken wanneer daartoe aanleiding bestaat. Dit zal mede bijdragen tot een vlotte rechtsbedeling (E. VIEUJEAN, «Ex. de jur., Personnes (1965-1969)», R.C.J.B., 1970, 650).

4. Toch moet de voorzitter van de rechtbank, rechtsprekend in kort geding, als de gewone rechter worden beschouwd. Hij is bevoegd om voorlopige maatregelen te treffen vanaf het proces-verbaal, waarvan sprake is art. 1257 Ger. W. (Hof Brussel, 27 januari 1965, R. W., 1964-65, 1359 ; Hof Brussel, 4 januari 1968, *Pas.*, 1968, II, 133). Daar hij zich niet mag uitspreken over de ontvanke-lijkheid van de echtscheidingsvordering (Cass., 13 januari 1972, *Pas.*, 1972, I, 469 ; Cass., 14 november 1969, *Pas.*, 1970, I, 236), blijft hij bevoegd om voorlopige maatregelen te treffen niettegenstaande de onbevoegdheid van de rechtbank «ratione loci» (Hof Brussel, 16 februari 1961, *Pas.*, 1962, II, 160 ; Hof Brussel, 24 april 1959, *Pas.*, 1960, II, 75 ; Kgd. Luik, 30 november 1973, *J. Liège*, 1973-74, 189 ; Kgd. Luik, 9 juni 1972, *J. Liège*, 1973-73, 21). Hoewel hij evenmin een uitspraak mag doen over de gegrondheid

van de echtscheidingsvordering, mag de voorzitter evenwel weigeren zijn medewerking te verlenen wanneer het voor hem duidelijk is dat de echtscheidingsvordering enkel en alleen werd ingeleid om alimentatie te bekomen (zie M. BAX, «Kroniek van het personen- en familierecht», R.W., 1976-77, nr. 56, 1667; *id.*, R.W., 1977-78, nr. 12, 2479).

5. De voorzitter kan in iedere stand van het geding voorlopige maatregelen treffen (urgentie is niet vereist: Rb. Luik, 20 juni 1967, *J. Liège*, 1967-68, 105; evenmin nieuwe omstandigheden: Hof Brussel, 10 april 1973, *J.T.*, 1974, 117; Hof Brussel, 8 januari 1974, *Pas.*, 1974, II, 90). Dit betekent dat hij kan optreden wanneer de zaak hangende is voor het hof van beroep of voor het Hof van Cassatie, en zelfs daarna tot aan de overschrijving van de echtscheiding (Hof Gent, 29 januari 1968, R.W., 1967-68, 1319).

De omstandigheid dat het echtscheidingsvonnis wordt overgeschreven voordat de voorzitter, die eerder geadieerd werd, voorlopige maatregelen m.b.t. de hoede over de kinderen heeft getroffen, wijzigt niets aan de bevoegdheid van de voorzitter. Die bevoegdheid wordt bepaald op het ogenblik van de dagvaarding en niet op het ogenblik dat uitspraak wordt gedaan. Bovendien is de aanvraag tot voorlopige maatregelen m.b.t. het bestuur over de persoon en de goederen van de kinderen niet zonder voorwerp daar deze maatregelen na echtscheiding blijven gelden (Hof Brussel, 25 juni 1974, *Cah. dr. fam.*, 1973-1974, nr. 4, 9, met advies van het O.M., *Pas.*, 1975, II, 47).

6. Maar kan de voorzitter, rechtsprekend in kort geding, nog optreden wanneer over de hoofd- of tegenvordering een uitspraak is gedaan en de beslissing is overgeschreven, terwijl de andere eis nog hangende is? In twee arresten van 30 april 1964 (*Pas.*, 1964, I, 922, met advies van de proc.-gen. HAYOIT DE TERMICOURT, *J.T.*, 1964, 421, met noot van J.J. BOELS, R.C.J.B., 1965, 279, met noot van F. RIGAUX) heeft het Hof van Cassatie beslist dat de voorzitter bevoegd blijft voor zover de gevraagde voorlopige maatregelen betrekking hebben op rechten en plichten waaraan door de echtscheiding geen einde wordt gemaakt (het hoederecht over de kinderen, het bezoekrecht en het onderhoudsgeld voor de kinderen), maar dat zijn bevoegdheid wegvalt ten aanzien van de rechten en plichten die met de echtscheiding ophouden te bestaan (alimentatie tussen echtgenoten overeenkomstig art. 213 B.W. en de provisie ad litem).

7. De stelling als zou de voorzitter dan nog bevoegd blijven om m.b.t. de gemeenschappelijke kinderen voorlopige maatregelen te treffen (in die zin ook Kgd. Mechelen, 2 februari 1960, R.W., 1959-60, 1557; Kgd. Luik, 10 november 1964, *J. Liège*, 1964-65, 110; Cass., 1 april 1965, *Pas.*, 1965, I, 925, R.W., 1965-66, 543), wordt sedert de wet van 8 april 1965 betreffende de jeugdbescherming ter discussie gesteld (F. RIGAUX, noot bij Cass., 30 april 1964, R.C.J.B., 1965, nr. 4, 292). Steunend op art. 302, derde lid, B.W., dat bepaalt dat na de ontbinding van het huwelijk de jeugdrechtsbank bevoegd is om in alle gevallen anders te beslissen, beschouwen de meeste uitspraken de jeugdrechtsbank als uitsluitend bevoegd (Kgd. Luik, 27 januari 1967, *Pas.*, 1968, III, 90; Kgd. Luik, 6 oktober 1967, *J. Liège*, 1967-68, 143; Rb. Brussel, 2 mei 1969, *J.T.*, 1969, 624; Kgd. Brussel, 21 juni 1968, *D.M.J.*, IV, 67; Jrb. Brussel, 21 april 1969, *J.T.*, 1969, 443; Kgd. Mechelen, 21 mei 1970, R.W., 1969-70, 1837; Hof Gent, 4 januari 1968, *J.T.*, 1968, 292, R.W., 1967-68, 1129; Hof Brussel, 15 juni 1977, *J.T.*, 1978, 9; Zie ook A. KEBERS, «Les dispositions de droit civil relatives aux mineurs», *Ann. dr.*, 1966, 105) behoudens bij urgentie, in welk geval de voorzitter op grond van art. 584 Ger. W. steeds bevoegd blijft om op te treden (Rb. Brussel, 2 mei 1969, *J.T.*, 1969, 624). Nochtans is het meer dan waarschijnlijk dat de woorden «na de ontbinding van het huwelijk» in art. 302 B.W. slaan op de normale situatie van uit de echt gescheiden partners en niet op die waarin de echtgenoten, reeds gescheiden, nog in een echtscheidingsprocedure zijn gewikkeld (voor de bevoegdheid van de voorzitter, ook na de wet van 8 april 1965: Kgd. Luik, 28 maart 1968, *D.M.J.*, IV, 62, *J. Liège*, 1967-68, 260; Hof Brussel, 27 mei 1968, R.W., 1968-69, 1465; Hof Brussel, 29 juni 1967, *J.T.*, 1967, 609; Hof Luik, 18 december 1974, *J. Liège*, 1974-75, 185; zie ook CL. DELNOY-MALGRÈVE, «La puissance paternelle. Après la loi du 8 avril 1965. Questions soulevées par le nouveau droit civil de la jeunesse», *Ann. Fac. dr. Liège*, 1967, 213).

Wat er ook van zij, elk geschil hieromtrent moet in het kader van art. 88, § 2, Ger. W. worden opgelost.

8. Zeker is dat de jeugdrechtsbank geen enkele bevoegdheid heeft om een alimentatie voor de kinderen toe te staan (Hof Brussel, 3

oktober 1968, *J.T.*, 1969, 395) tenzij de vordering i.v.m. de uitkering voor de kinderen verknocht is met de vraag tot wijziging van het hoederecht (Jrb. Nijvel, 13 december 1967, *D.M.J.*, I, 55; Jrb. Dinant, 10 juni 1969, *J.T.*, 1969, 735; Jrb. Luik, 21 oktober 1968, *Pas.*, 1969, III, 57; Hof Brussel, 22 februari 1973, *Pas.*, 1973, II, 107; Hof Brussel, 15 juni 1977, *J.T.*, 1978, 9) of hiervan een tegenvordering is (Jrb. Nijvel, 21 oktober 1970, *Rec. Jur. Niv.*, 1971, 76).

Welke rechtbank is dan wel bevoegd om hierover uitspraak te doen? Deze vraag werd door het Hof van Cassatie op 5 januari 1978 (het besproken arrest) beantwoord.

9. Sedert het van kracht worden van het Gerechtelijk Wetboek heeft de vrederechter een algemene bevoegdheid, ongeacht het bedrag van de vordering, voor alle geschillen betreffende uitkeringen tot onderhoud, met uitzondering van een beperkt aantal gevallen (art. 591, 7°, Ger. W.; zie Cass., 23 september 1971, *J.T.*, 1971, 29, *Pas.*, 1972, I, 81). Een van de uitzonderingen is het geval waarin het geschil omtrent het onderhoudsgeld verband houdt met een rechtsvordering tot echtscheiding of scheiding van tafel en bed waarover geen einduitspraak is gevel bij een in kracht van gewijsde gegaan vonnis of arrest. Daaruit meent bepaalde rechtspraak te kunnen afleiden dat, gelet op het feit dat er een definitieve einduitspraak is, de vrederechter en niet de voorzitter van de rechtbank, rechtsprekend in kort geding, de bevoegde rechtbank is om tussentijdse maatregelen i.v.m. het onderhoudsgeld voor het gemeenschappelijk kind te treffen (Rb. Luik, 18 oktober 1977, *J. Liège*, 1977-78, 163; Hof Bergen, 29 maart 1976, *J.T.*, 1977, 310, met goedkeurende noot van J.P. MASSON). Deze rechtspraak wordt door het besproken arrest van het Hof van Cassatie (bevestiging van Arrond. Luik, 24 november 1977, *J. Liège*, 1977-78, 115) terecht opzij gezet: beoogt de hangende vordering niet meer de ontbinding van het huwelijk, aangezien deze definitief werd verkregen, toch blijft die vordering, welke wil doen vaststellen dat de tekortkomingen van de verweerder op die vordering eveneens tot echtscheiding moeten leiden, met de daaruit voortvloeiende gevolgen, een vordering tot echtscheiding; bijgevolg is de vrederechter krachtens art. 591, 7°, Ger. W. niet bevoegd om over een vordering tot wijziging van het onderhoudsgeld voor het gemeenschappelijk kind uitspraak te doen. Alleen de voorzitter kan dat in het raam van art. 1280 Ger. W.

10. En wat met het onderhoudsgeld voor de ex-echtgenoten? Omdat de hoedanigheid van echtgenoot dan niet meer bestaat, kan de voorzitter (en de rechtbank) geen onderhoudsgeld met toepassing van art. 213 B.W. (art. 212 B.W. oud) toestaan (F. RIGAUX, *Les personnes*, I, nr. 2247; Hof Brussel, 17 september 1963, *J.T.*, 1963, 662; *anders*, maar ten onrechte: Hof Brussel, 23 juni 1962, *J.T.*, 1962, 624). Eenmaal het huwelijk ontbonden, verliest de beschikking van de voorzitter, waarbij onderhoudsgeld op grond van art. 213 B.W. werd toegekend, ook haar uitwerking (Cass., 8 januari 1968, *Pas.*, 1968, I, 580). Anderdeels kan de rechtbank die de echtscheiding op hoofd- of tegenvordering heeft toegestaan, art. 301 B.W. niet toepassen daar de uitsluitende schuld van één van beide partners nog niet vaststaat. Daarom aanvaardt de rechtspraak eensgezind dat een voorschot op het onderhoudsgeld op grond van art. 301 B.W. wordt toegestaan onder voorbehoud van de eventuele toerekening ervan op alle goederen van de echtgenoot-schuldeiser ingeval de hangende vordering gegrond wordt verklaard (zie G. BAETEMAN, W. DELVA en M. BAX, o.c., nr. 82, 435).

Onmiddellijk rijst hier de vraag door welke rechtbank dit voorschot kan worden toegekend? Om dezelfde reden als inzake de begroting van de onderhoudsbijdrage voor het gemeenschappelijk kind (zie boven), is de vrederechter onbevoegd om een provisionele uitkering op grond van art. 301 B.W. toe te staan (het besproken arrest van het Hof van Cassatie; *anders*: Hof Bergen, 29 maart 1976, gecit.). In de lijn van zijn vroegere rechtspraak (Cass., 30 april 1964, gecit.) heeft het Hof van Cassatie in het besproken arrest geopteerd voor het behoud van de bevoegdheid van de voorzitter: hoewel hij geen voorlopige maatregelen kan nemen die steunen op de wederzijdse verplichting tot hulp van de echtgenoten (art. 213 B.W.), is hij daarentegen krachtens art. 1280 Ger. W. bevoegd om kennis te nemen van voorlopige maatregelen die eventueel nodig zijn wegens de rechtsvordering tot echtscheiding die blijft bestaan (in dezelfde zin Kgd. Luik, 26 april 1966, *J. Liège*, 1965-66, 292; Kgd. Luik, 1 juni 1971, *Rev. Not.*, 1971, 480; Hof Brussel, 9 november 1976, onuitg., gecit. door E. POITEVIN en G. HIERNAX, «Chronique de jurisprudence, Divorce et séparation de corps (1974-1976)», *J.T.*, 1977, nr. 101, 523; J. DE GAVRE, «Le divorce et la séparation de corps, in *Gezinsrecht*, Gent, 1975, p. 229). Daar, zoals eerder gezegd (nr. 2), ook de rechtbank ten gronde bevoegd is om voorlopige maatregelen

te treffen, kan de uitkeringsgerechtigde voor een provisionele uitkering op grond van art. 301 B.W. zich evenzeer tot die rechtbank wenden (Rb. Brussel, 2 mei 1969, *J.T.*, 1969, 424; Rb. Brussel, 28 januari 1970, *J.T.*, 1970, 328; Hof Brussel, 25 juni 1974, *Rev. Not.*, 1975, 122, met noot F.L.; Rb. Brussel, 29 september 1976, *R.W.*, 1976-77, 1820, met noot van J. PAUWELS; Rb. Brussel, 8 december 1976, onuitg., gecit. door E. POITEVIN en G. HIERNAUX, o.c., nr. 101, 523; Arrond. Brussel, 13 maart 1972, onuitg., gecit. door E. POITEVIN en G. HIERNAUX, «Chronique de jurisprudence, Divorce et séparation de corps (1971-1974)», *J.T.*, 1974, nr. 128, 721).

Marijke Bax
Universiteit Antwerpen
U.I.A.

HOF VAN CASSATIE

3e KAMER — 17 MEI 1978

Voorzitter : de h. Gerniers

Raadsheer-rapporteur : de h. Janssens

Advocaat-generaal : de h. Lenaerts

Advocaten : mrs. Bützler en De Bruyn

Arbeidsovereenkomst bedienden—Overeenkomst voor bepaalde tijd—Ogenblik waarop de schriftelijke vaststelling moet gebeuren—Opeenvolgende contracten voor bepaalde tijd.

Art. 2 van de gecoördineerde wetten bepaalt dat de arbeidsovereenkomst voor bedienden voor een bepaalde tijd schriftelijk moet worden vastgesteld «uiterlijk op het tijdstip waarop de bediende in dienst treedt». Hiermee wordt enkel bedoeld dat de schriftelijke vaststelling moet gebeuren vóór het eerste of daaropvolgende contract voor bepaalde tijd in werking treedt.

Het feit dat het vorige contract voor bepaalde tijd nog in werking is op het ogenblik dat het tweede of verdere contract ondertekend werd, zodat de nieuwe bepaalde termijn zonder onderbreking volgt op de termijn van het vorige contract voor bepaalde tijd, vormt geen beletsel voor de geldigheid van dit tweede of verdere contract.

Het Nederlands Toneel te Gent t/ De S.

Gelet op het bestreden arrest, op 14 juni 1976 door het Arbeidshof te Gent gewezen ;

(...)

Overwegende dat het arrest eensdeels, op grond van de artikelen 2 en 2bis van de op 20 juli 1955 gecoördineerde wetten betreffende het bediendencontract, ingevoegd door de wet van 21 november 1969, beslist dat, «vanaf het ogenblik dat de bediende in dienst is getreden en zolang hij bij de werkgever in dienst blijft, er tussen de partijen geen nieuwe overeenkomst voor bepaalde tijd meer gesloten kan worden» ; dat het arrest anderdeels vaststelt dat de partijen jaarlijkse contracten sloten voor dezelfde functie en zonder onderbreking, «vermits de volgende zelfs werd gesloten op een ogenblik dat de vorige nog in uitvoering was» ;

Overwegende dat het arbeidshof deze feitelijke gegevens toetst aan de gestelde rechtsregel en hieruit besluit dat de arbeidsovereenkomst voor bedienden die tussen partijen bestond in 1971, van onbepaalde duur was ;

Overwegende dat artikel 2 weliswaar bepaalt dat de arbeidsovereenkomst voor bedienden voor een bepaalde tijd

schriftelijk moet worden vastgesteld «uiterlijk op het tijdstip waarop de bediende in dienst treedt» ; dat hiermee nochtans enkel wordt bedoeld dat de schriftelijke vaststelling moet gebeuren vóór het eerste of daaropvolgende contract voor bepaalde tijd in werking treedt, al ware het vorige contract voor bepaalde tijd nog in werking op het ogenblik dat het tweede of verdere contract ondertekend werd, zodat de nieuwe bepaalde termijn zonder onderbreking zou volgen op de termijn van het vorige contract voor bepaalde tijd ;

Dat het arrest derhalve artikel 2 schendt en het middel gegrond is ;

Om die redenen,

Vernietigt het bestreden arrest.

NOOT-Verg. de artt. 9 e.v. van de wet van 3 juli 1978 betreffende de arbeidsovereenkomsten.

HOF VAN CASSATIE

1e KAMER — 2 JUNI 1978

Eerste voorzitter : de h. Wauters

Raadsheer-rapporteur : de h. Van Leckwijck

Eerste advocaat-generaal : de h. Dumon

Advocaat : mr. Houtekier

Levensonderhoud—«Onderhoudsgeld laat geen achterstallen»—Principe—Uitzondering—Verbintenissen ten behoeve van kinderen.

Hoewel de rechtsspreuk «Onderhoudsgeld laat geen achterstallen» geen rechtsregel met algemene toedracht van het positief recht uitmaakt, dient uit de artt. 205 tot 211 B.W. te worden afgeleid dat de onderhoudsgelden in principe slechts verschuldigd worden wanneer zij door de schuldeiser aangevraagd worden.

De in de artt. 203 en 303 B.W. vermelde verbintenissen ten behoeve van de kinderen bestaan echter afgezien van elke vordering die ingesteld wordt ten einde uitvoering ervan te krijgen.

Van der V. t/ R.

Gelet op het bestreden vonnis, op 2 mei 1977 in hoger beroep gewezen door de Rechtbank van Eerste Aanleg te Brussel ;

Over het middel afgeleid uit de schending van de artikelen 2, 203, 205, 207, 208, 303, 1234, 2277 van het Burgerlijk Wetboek, zoals gewijzigd door de wet van 20 november 1896, en van het algemeen rechtsbeginsel volgens hetwelk onderhoudsgeld geen achterstallen laat,

doordat het vonnis voor recht zegt dat de onderhoudsbijdragen die eiser verschuldigd is, voor zijn zoon J., geboren op 24 september 1959, vanaf 1 augustus 1972 een bedrag van 5.000 fr. per maand bedraagt en bijgevolg eiser veroordeelt om aan verweerster een som te betalen van 220.000 fr. op grond dat het adagium «aliments ne s'arrangent point» niet toepasselijk is op onderhavige vordering gebaseerd op artikel 303 van het Burgerlijk Wetboek omdat deze wetsbepaling verplichtingen tot stand brengt waarvan het bestaan niet van het instellen van een rechtsvordering afhankelijk is ; dat het

kind bovendien de schuldeiser is van het onderhoud ; dat een ouder als vertegenwoordiger, zonder machtiging van de rechter, daarvan geen afstand kan doen ; dat het toekennen van alimentatiegeld met terugwerkende kracht derhalve wel gerechtvaardigd is,

terwijl, eerste onderdeel, verweerster, die slechts met verzoekschrift van 12 mei 1976 onderhoudsgeld vanwege eiser voor hun minderjarige zoon heeft gevraagd, niet met retroactieve kracht, met name vanaf 1 augustus 1972, de veroordeling van eiser kon verkrijgen ; dat het onderhoudsgeld slechts begint te lopen vanaf de vraag tot veroordeling (schending van de artikelen 2, 203, 205, 207, 208, 303, 2277 van het Burgerlijk Wetboek en van het algemeen rechtsbeginsel) ;

tweede onderdeel, verweerster vanaf 1 augustus 1972 tot einde mei 1976 vrijwillig zelf voor het onderhoud van de minderjarige zoon van partijen heeft gezorgd, zonder vanwege eiser enige tussenkomst te verlangen, zodat de onderhoudsverplichting van eiser voor die periode geëindigd is en eiser te dien titel ten onrechte tot betaling veroordeeld werd (schending van de artikelen 203, 205, 207, 208, 303, 1234 van het Burgerlijk Wetboek) :

Overwegende dat, nu het niet aanduidt waardoor het vonnis de artikelen 2, 205, 207, 208 en 2277 van het Burgerlijk Wetboek schendt, het middel dienaangaande niet ontvanke-lijk is ;

Overwegende dat, hoewel de rechtsspreuk «onderhoudsgeld laat geen achterstallen» geen rechtsregel met algemene toedracht van ons positief recht uitmaakt, uit de artikelen 205 tot 211 van het Burgerlijk Wetboek dient te worden afgeleid dat de onderhoudsgelden in principe slechts verschuldigd worden wanneer zij door de schuldeiser aangevraagd worden ;

Overwegende echter, dat de in de artikelen 203 en 303 vermelde verbintenissen ten behoeve van de kinderen bestaan afgezien van elke vordering ingesteld ten einde uitvoering ervan te krijgen ;

Overwegende derhalve dat, zonder enige wetsbepaling te schenden, het vonnis beslist dat, hoewel verweerster pas met een gedinginleidend verzoekschrift van 12 mei 1976 gevorderd heeft dat eiser veroordeeld zou worden tot het nakomen van de verbintenissen die hem opgelegd worden door de artikelen 203 en 303 van het Burgerlijk Wetboek, eiser verplicht was bij te dragen in het onderhoud en de opvoeding van hun minderjarige zoon, vanaf 1 augustus 1972, de datum vanaf welke hij aan deze verplichtingen was te kort gekomen ;

Dat het middel dienaangaande naar recht faalt ;

Om die redenen,

Verwerpt de voorziening ;

Veroordeelt eiser in de kosten.

NOOT—Over de betekenis van het adagium «Aliments n'arréragent pas» leze men : W. PINTENS, «Uitkering van levensonderhoud aan kinderen na echtscheiding door onderlinge toestemming», *R. W.*, 1976-77, 1270-1271 ; L. SWENNEN, *De onderhoudsplicht in het burgerlijk recht : algemene beginselen, Onderhoudsgeld*, Juridische uitgaven U.I.A.—departement rechten, Brussel, 1978, nrs. 68-73, blz. 27-29 en de verwijzingen bij beide auteurs.

HOF VAN BEROEP TE ANTWERPEN

1e KAMER — 18 OKTOBER 1977

Voorzitter : de h. Alsteens

Raadsheren : de hh. Hernould en De Vocht

Advocaten : mrs. Leën en Roland

Huwelijksvermogensstelsels—Scheiding van goederen—Door echtgenoten samen begonnen en gedreven handelszaak—Wordt geacht beiden toe te behoren—Met opbrengst van handelszaak aangekochte onroerende goederen—Eveneens medeëigendom.

Nu daaromtrent niets anders overeengekomen werd, moet de samen begonnen en gedreven handelszaak worden geacht aan beide medewerkende, van goederen gescheiden echtgenoten, toe te behoren, niet volgens de afmeting van beider bijdragen, maar bij helfte.

Het medeëigendomsrecht van de handelszaak bij helfte in hoofde van beide echtgenoten bewezen zijnde, en aangenomen zijnde dat de aankoop van de betwiste onroerende goederen en de bouw van de woning uitsluitend bekostigd werden met de door die handelszaak opgeleverde geldmiddelen behoren deze onroerende goederen in dezelfde verhouding aan beide echtgenoten toe.

V. t/ D.

Overwegende dat partijen op 3 augustus 1957 gehuwd zijn onder het stelsel van de scheiding van goederen ; dat, buiten zijn klederen, linnen, juwelen en zijn onverdeelde aandelen in de nalatenschap van zijn vader, en buiten haar klederen, linnen, juwelen en stofferend huisraad, partijen gaan andere zogenaamde «inbrengsten» deden ; dat er tijdens het huwelijk een vleesgroothandel gedreven werd en de hierna opgesomde onroerende goederen op beider naam werden aangekocht ; dat partijen feitelijk gescheiden zijn op 17 oktober 1969 en dat hun huwelijk ontbonden werd door echtscheiding, toegestaan bij vonnis, overgeschreven op 27 oktober ;

Overwegende dat de uiteindelijke vorderingen ertoe strekken :

- die van appellante ;
- de verdeling te horen bevelen van de tijdens het huwelijk verworven goederen, zijnde :
 - een perceel bouwgrond te B. en het erop gebouwde huis,
 - een villa met grond te B.
 - twee percelen grond te M.,
 - geïntimeerde te horen veroordelen tot teruggave van roerende goederen, tot betaling van huurgelden en van de helft van liggende gelden ;
 - die van geïntimeerde :
 - hem akte te horen verlenen van zijn herroeping van de beweerde schenkingen aan appellante van de medeëigendom van voormelde onroerende goederen ;
 - te horen zeggen voor recht dat deze onroerende goederen en de roerende goederen, geïnventariseerd door notaris De Vroe op 13 mei 1970, zijn uitsluitende eigendom zijn ;

Overwegende dat door het arrest van 26 april 1976 reeds beslist werd over de toelaatbaarheid van de door geïntimeerde aan appellante toegeschreven nieuwe vordering in graad van beroep betreffende geldsommen ;

Overwegende dat de uitbreiding van de aanvankelijke eis tot verdeling van de handelszaak en van de in de loop van het

geding tot dan toe vervallen huurgelden reeds gevorderd werd voor de eerste rechter en door deze terecht werd toegelaten ; dat deze uitbreiding, tegen de toelaatbaarheid waarvan geïntimeerde zich toen overigens niet verzet heeft, evenals de vordering strekkende tot verdeling van de andere goederen, steunt op hetzelfde feit van de beweerde onverdeelde eigendom ervan ;

Overwegende dat geïntimeerde — ervan uitgaande dat appellante bij het huwelijk over geen geldmiddelen beschikte en dat hijzelf exclusief eigenaar was van de handelszaak — stelt dat de onroerende goederen, gekocht mede op naam van appellante, alsmede de roerende goederen waarvan zij de teruggave vordert, in werkelijkheid uitsluitend betaald werden met zijn gelden en dat de aankoop ervan op naam van appellante een schenking uitmaakt ;

Overwegende dat geen der partijen bij hun huwelijkscontract opgave deed van eigen gelden ; dat geïntimeerde niet aantoonde dat zijn onverdeelde aandelen in de nalatenschap van zijn vader gelden bevatten of waarden die wederbelegd werden in de betwiste goederen ; dat de opbrengsten van de handelszaak aldus als enige oorsprong van de koopsommen van de onroerende goederen kunnen doorgaan ;

Overwegende dat geïntimeerde bij het huwelijkscontract geen opgave deed van een eigen handelszaak ; dat hierbij ook geen vermoeden van exclusieve eigendom van een toekomstige handelszaak werd geschapen ; dat hij in dit contract wel « vleesgrossist » wordt genoemd doch dit enkel kan gelden als aanduiding van een beroep daar hijzelf beweert enerzijds dat hij tot dan toe het bedrijf van zijn ouders in stand gehouden had, anderzijds dat de tijdens het huwelijk gedreven zaak onderscheiden was van die van zijn ouders ; dat hij eerst op 23 oktober 1957, dus na de datum van het huwelijk, een inschrijving in het handelsregister nam ;

Overwegende dat deze gegevens bewijzen dat geïntimeerde geen eigen handel dreef of bezat vóór het aangaan van het huwelijk ;

Overwegende dat anderzijds niet bewezen werd dat het beginkapitaal van de tijdens het huwelijk begonnen handel uitsluitend aan geïntimeerde toebehoorde, werd geleend of voorgeschoten ;

Overwegende dat zijn inschrijving in het handelsregister tussen partijen geen bewijs levert van zijn uitsluitend eigendomsrecht op de handelszaak ; dat de exploitatie ervan in een onroerend goed, waarvan hij medeëigenaar was evenmin dit bewijs insluit ;

Overwegende dat de zaak gedreven werd onder de handelsbenaming « Emile D. V. » ; dat de toevoeging van de naam V. niet te verklaren is door de enkele noodzaak haar te onderscheiden van de zaak van de ouders en van familieleden van geïntimeerde ; dat de voornaam daartoe volstond ;

Overwegende dat het getuigenverhoor bewijst dat appellante tijdens de gehele periode waarin partijen gehuwd waren en samenwoonden, met geïntimeerde meewerkte in de zaak ; dat daaruit en uit de voorgelegde stukken blijkt dat die medewerking bestond in het opstellen van de aan die handel aangepaste boekhouding, de inschrijving van het inkomend vlees, het ontvangen van de betalingen, het uitschrijven van de herkomstattesten en later van de facturen ; dat appellante dit werk verrichtte op de dagen en uren waarop het uitgevoerd diende te worden ; dat zij soms, bij belet van de daartoe aangestelde, vlees uitvoerde ; dat stukken uitwijzen dat partijen samen iedere week hun financiële toestand vastlegden ;

Overwegende dat, hoewel de omvang en de aard van de door appellante geleverde prestaties niet opwegen tegen die

van geïntimeerde, de waardering van haar medewerking nochtans niet kan geschieden door vergelijking met die van een bediende ; dat het getuigenverhoor aantoonde dat dergelijke taken in die handel telkens waargenomen worden door de echtgenoten of familieleden, blijkbaar om het vertrouwen waarop daarbij moet kunnen worden gesteund ; dat geïntimeerde, die nochtans de bezoldiging van deze taak als een te verwaarlozen uitgave niet in verhouding met de zeer ruime inkomsten door de zaak opgeleverd haar na de feitelijke scheiding evenmin aan niet-vertrouwden overliet ;

Overwegende dat appellante bovendien, door de materiële verzorging van de vier jonge kinderen en van het huishouden op zich te nemen, haar echtgenoot daarvan ontlastte en zijn mogelijkheden om zich volledig aan de handel te wijden begunstigde ;

Overwegende dat geen compensatie bestaat tussen de geleverde prestaties van appellante en het onderhoudsgeld vrijwillig gestort voor de kinderen ;

Overwegende dat zij op 18 augustus 1968 een orderbriefje op zicht medeondertekende en zich aldus hoofdelijk verbond voor een schuld waarvan het handelskarakter niet ontkend wordt ; dat de, overigens niet bewezen, bewering als zou de bank haar handtekening geëist hebben wegens haar medeëigendomsrecht op de onroerende goederen, niets afdoet aan het feit dat zij zich verbond voor een schuld van de handelszaak ;

Overwegende dat geïntimeerde, door de waarde van de activiteit van appellante te minimaliseren en door die van zijn eigen bijdrage te beklemtonen, de ongelijkheid tussen beiden in het licht stelt ; dat de vakkennis en de leiding voorzeker de belangrijkste factoren vormden van deze ambachtelijke handelszaak doch dat hierdoor de medewerking van appellante niet uitgesloten wordt ; dat, nu daaromtrent niets anders overeengekomen werd, de begonnen en gedreven handelszaak moet worden geacht aan beide medewerkers toe te behoren, niet volgens de afmeting van beider bijdrage, maar bij helfte ;

Overwegende dat het huwelijksvermogensstelsel der scheiding van goederen niet de medeëigendom tussen de echtgenoten uitsluit ; dat het door partijen gekozen huwelijksstelsel geen geweld aangedaan wordt door de erkenning van dit medeëigendomsrecht ; dat, waar de medeëigendom bewezen is, de andere middelen van geïntimeerde betreffende de vermomde schenkingen en de herroeping ervan niet dienend zijn ;

Overwegende dat de opmerking van geïntimeerde betreffende de late uitbreiding van de vordering — behoudens de hoger beoordeelde inslag op de toelaatbaarheid — en die betreffende de moraliteit van appellante, in rechte niet ter zake dienend zijn ;

Overwegende dat, het medeëigendomsrecht van het handelsfonds naar helfte in hoofde van beide partijen afdoende bewezen zijnde en tevens aangenomen zijnde dat de aankopen van de betwiste onroerende goederen en de bouw van de woning uitsluitend gestijfd werden met de door de handelszaak opgeleverde geldmiddelen — deze onroerende goederen en de huurgelden van de villa te B. in dezelfde verhouding toebehoren aan beide partijen ;

Overwegende dat appellante in dezelfde verhouding medeëigenaar is van de tot de handelszaak behorende gelden die aangetroffen werden bij de zegellegging van 6 mei 1970 aan de x-sstraat te Antwerpen in de mate dat het hierna bevolen

deskundigenonderzoek zal uitwijzen dat zij bestonden op 17 oktober 1969 ;

Overwegende dat geïntimeerde tegen de bewoordingen van het huwelijkscontract niet bewijst noch aanbiedt te bewijzen dat appellante geen stofferend huisraad, huishoudelijk linnen, zilverwerk of andere mobiele voorwerpen bezat op het ogenblik van het huwelijk, noch dat zij daarvan niet uitsluitend eigenares was ; dat het hof, om de voor herhaald gehouden beweegredenen van de eerste rechter, diens oordeel aangaande het meubilair bijvalt ;

Overwegende dat geïntimeerde niet ontkent dat de onroerende goederen niet verdeelbaar zijn in natura ; dat appellante niet betwist dat de waarde van de handelszaak moet worden bepaald op de datum van de feitelijke scheiding van partijen ; dat een deskundigenonderzoek met het oog op die waardebepaling onontbeerlijk is ;

Overwegende dat — de gevorderde liggende gelden van de zaak in de mate dat zij bestonden op 17 oktober 1969 en de huurgelden deel uitmakend van de onverdeeldheid zij mede het voorwerp uitmaken van de te bevelen verdeling ;

Overwegende dat op verzoek van geïntimeerde mr. Jacques Hopchet zal toegevoegd worden als notaris belast met de bewerkingen van verdeling ;

Om die redenen,

Het Hof, verder rechtdoende op tegenspraak,

Bevestigt het vonnis van 10 april 1975 verder nog enkel waar het de zaken samenvoegt en geïntimeerde veroordeelt tot teruggave van de roerende goederen beschreven in het proces-verbaal van zegellegging te B. van 6 mei 1970 ; doet het voor het overige te niet en opnieuw wijzend, beveelt dat op vordering van appellante en in tegenwoordigheid van geïntimeerde, of deze behoorlijk aangemaand, door het ambt van mr. Hugo Larose, met toevoeging van mr. Jacques Hopchet, notarissen te Antwerpen zal worden overgegaan tot de verdeling tussen partijen van : de handelszaak (...) de onroerende goederen (...) ;

Zegt de kosten van het geding in beide instanties, behalve die waarover reeds bij arrest van 26 april 1976 werd beslist, ten laste van de massa.

Wijst partijen af van hun andere vorderingen.

NOOT—1. Het geschil dat aan het Hof van Beroep te Antwerpen werd voorgelegd kan als volgt worden samengevat. Echtgenoten zijn gehuwd onder het stelsel van bedongen scheiding van goederen.

Tijdens het huwelijk drijven zij samen een handelszaak en kopen, met de opbrengst daarvan, verscheidene onroerende goederen aan, alle op naam van beide echtgenoten. Het huwelijk wordt ontbonden door echtscheiding. De vrouw vordert de verdeling van de tijdens het huwelijk verworven goederen, zowel van de handelszaak als van de onroerende goederen. De man stelt daarentegen dat al die goederen zijn persoonlijke eigendom zijn : hij alleen zou de handelszaak hebben opgericht en de onroerende goederen hebben betaald ; de aankoop op naam van de vrouw maakte een schenking uit, zo beweert hij, en deze schenking herroept hij thans.

2. De betwisting tussen gewezen echtgenoten, die het stelsel van zuivere scheiding van goederen hebben gekozen, omtrent tijdens het huwelijk verwezenlijkte besparingen en daarmee verkregen goederen, komt meer en meer voor. Het Hof van Cassatie heeft op 24 april 1976 een principearrest gewezen over de eigendom van een onroerend goed dat echtgenoten samen hadden aangekocht om er de gezinswoning in te vestigen : is het goed op naam van beide, van goederen gescheiden echtgenoten gekocht, en hebben ze beiden naar behoren in de lasten van het huwelijk bijgedragen, dan is ieder van hen onverdeelde medeëigenaar van de helft daarvan, ongeacht wie van hen in werkelijkheid de prijs heeft betaald (R. W., 1976-77, 993, met noot van H. CASMAN).

3. In dezelfde lijn ligt dit arrest van het Hof van Beroep te Antwerpen. Het hof beslist dat de handelszaak, in strijd met de bewering van de man, hem niet persoonlijk is, doch beide echtgenoten in onverdeeldheid toebehoort aangezien daaromtrent niets anders is overeengekomen. De exploitatie startte immers pas na het aangaan van het huwelijk, onder de naam van beide echtgenoten die steeds hebben samengewerkt, terwijl in het huwelijkscontract geen enkel beding noch opgave van goederen was opgenomen waaruit kan blijken dat man of vrouw vóór het huwelijk over de nodige gelden beschikte om zo een handelszaak alleen op te bouwen.

De *samen begonnen en gedreven handelszaak* wordt aldus beschouwd beide echtgenoten toe te behoren, ieder voor de helft — hoewel in deze samenwerking het aandeel van de man, die de nodige vakkennis bezat en de leiding waarnam, groter is geweest dan dat van de vrouw, die van haar kant toch ook prestaties leverde welke niet met die van een gewone bediende kunnen worden vergeleken.

Niet betwist is dat de onroerende goederen uitsluitend zijn aangekocht met de opbrengsten van deze zaak ; aangezien deze opbrengsten net als de zaak zelf, voor de helft aan iedere echtgenoot toekomen, zijn ook de onroerende goederen in dezelfde verhouding medeïgendom van de echtgenoten. Er kan geen sprake zijn van schenking noch van herroeping. De verdeling zowel van de handelszaak als van de onroerende goederen wordt aldus bevolen.

4. Hiermee wordt eens te meer benadrukt wat in een bedongen scheiding van goederen een van de grootste bronnen van moeilijkheden is : in dit stelsel wordt vooraf geen rekening gehouden met de samenwerking tussen de echtgenoten. De aanstaande echtgenoten kozen dit stelsel, althans vóór de inwerkingtreding van de wet van 14 juli 1976, omdat het de gelijkheid tussen de echtgenoten het best kon waarborgen, of, zeer dikwijls, omdat een van hen handelaar was of zou worden en de echtgenoten aldus wensten de niet-handelaar te «beveiligen» (wat overigens slechts in beperkte mate kon, gelet op de toen geldende bepalingen van het faillissementsrecht) tegen de schulden uit dit handeldrijven ontstaan. Ondanks deze keuze, die theoretisch betekent dat de echtgenoten hun vermogens gescheiden houden «alsof ze niet getrouwd waren», gaan ze toch samenwerken en samen goederen verkrijgen wat met de basisgedachte (met de «letter») van hun stelsel moeilijk verenigbaar is en bijna onvermijdelijk tot betwistingen leidt, tussen echtgenoten in geval van echtscheiding, en na overlijden tussen de langstlevende en de erfgenamen van de overledene.

In zulke gevallen zoekt de rechtspraak naar billijkheidsoplossingen, zoals die welke het Hof van Cassatie in het vermeld arrest van 24 april 1976 goedkeurde en die welke het Hof te Antwerpen in het hier opgenomen arrest bedacht heeft.

Een ander voorbeeld van zo'n billijkheidsoplossing geeft het Lintermans-arrest (Hof Brussel, 6 maart 1963, *Pas.*, 1963, II, 293, *Rec. gén. enreg.*, nr. 20097) : de betaling door de man van de prijs van een onroerend goed dat op naam van de vrouw werd aangekocht, kan worden beschouwd als een vergoeding (dus niet als een schenking) wegens gepresteerde diensten, met name wegens de bijzondere medewerking aan de beroepsactiviteit van de man. Is er geen schenking, dan is ook geen herroeping mogelijk.

5. Wat het arrest van het Hof te Antwerpen betreft, komt het mij voor dat het bijzonder is om twee redenen. Het beslecht een geschil over de hoedanigheid waarin echtgenoten samen handel drijven : zo'n betwisting komt *tussen echtgenoten* tamelijk zelden voor, en de oplossing die eraan wordt gegeven is ook nieuw.

6. De problemen van samen handeldrijvende echtgenoten doen zich hoofdzakelijk voor op het vlak van hun betrekkingen met derden, schuldeisers of schuldenaars, en doen vragen rijzen over de mogelijkheid om beide echtgenoten als handelaars te beschouwen of zelfs als vennoten. Men leze hieromtrent de studie van notaris WEYTS, «Samen handeldrijvende echtgenoten», *T.P.R.*, 1977, 223-271.

In de onderlinge verhoudingen tussen echtgenoten ligt het probleem anders.

Het gaat dan meestal om echtgenoten die van goederen gescheiden zijn, en van wie de ene (dikwijls de vrouw) jarenlang aan de uitoefening van het beroep van de andere heeft meegewerkt en bij de ontbinding van het huwelijk vaststelt dat de opbrengst van deze activiteit aan de andere toekomt op grond van de bepalingen van hun huwelijkscontract.

7. Een oplossing hiervoor kan liggen in het inroepen van een vennootschap die tussen deze echtgenoten bestaat heeft, en in de winsten en meerwaarden waaraan ze beiden gerechtigd zijn deel te nemen.

Hebben de echtgenoten inderdaad duurzaam en openlijk samen handel gedreven dan is een onregelmatige vennootschap onder firma ontstaan, ook al hebben de echtgenoten dat inzicht niet gehad (zie WEYTS, *op. cit.*, blz. 254 en de ref. in voetnoot 5); het bestaan van een onregelmatige vennootschap onder firma is niet onverenigbaar met het huwelijksvermogensstelsel van scheiding van goederen omdat de echtgenoten in zo'n vennootschap gelijke, hoofdelijk aansprakelijke partners zijn (zie CASMAN en VAN LOOK, *Huwelijksvermogensrecht*, III/10 blz. 13-14).

Opdat van dergelijke vennootschap tussen echtgenoten sprake kan zijn, moeten evenwel bepaalde voorwaarden zijn vervuld. Aldus moet vaststaan dat de medewerking van de echtgenoten de loutere vervulling van de familiale hulp- en bijstandsplicht die ook een samenwerkingsplicht inhoudt — overtreft (RENAULD, *Régimes matrimoniaux*, nr. 380): «Het louter helpen verheft inderdaad een echtgenoot niet tot vennoot van zijn huwelijkspartner» (WEYTS, *op. cit.*, blz. 262, die als criterium voorstelt, dat de professionele samenwerking een doel op zichzelf is geweest: *op. cit.*, blz. 262 en, verwijzend naar het Duitse recht, blz. 265).

8. Een andere mogelijkheid bestaat hierin, dat de echtgenoot die meegewerkt heeft, aanspraak maakt op een vergoeding wegens gepresteerde arbeid (zie het boven aangehaald Lintermans-arrest). Ook daarvoor zal de eisende echtgenoot moeten aantonen dat zijn arbeid intensiever was dan hetgeen op grond van de normale plicht tot samenwerking van hem kon worden verwacht. Maar het vereiste van samenwerking op grond van een (zelfs onuitgedrukte) associatiegedachte wordt hiervoor niet gesteld. De aanspraak op vergoeding kan ook worden ingewilligd als de handelszaak bijvoorbeeld persoonlijke eigendom is van de andere echtgenoot, die de exploitatie ervan alleen was begonnen, terwijl de uitbreiding ervan voor het merendeel aan zijn persoonlijke inspanningen te danken is, zodat de helpende echtgenoot geen aandeel kan verkrijgen in de waarde van de zaak zelf, doch enkel in de opbrengsten ervan. Hetzelfde kan de helpende echtgenoot inroepen ten aanzien van zijn medewerking aan de uitoefening van een zelfstandig beroep, dat uiteraard alleen door de andere echtgenoot uitgeoefend wordt, omdat alleen hij over de nodige kwalificatie, opleiding of titel beschikt; in dat geval kan uiteraard niet van een vennootschap worden gesproken. Zo'n oplossing werd wel eens in Frankrijk aanvaard, doch onder voorbehoud van het volgende correctief. Bij de bepaling van de vergoeding waarop de helpende echtgenoot aanspraak kan maken, dient rekening te worden gehouden met de op deze (uitgestelde) inkomsten verschuldigde bijdrage in de lasten van het huwelijk. Had de andere echtgenoot inderdaad de vergoeding wegens gepresteerde arbeid uitbetaald tijdens het huwelijk, dan had de helpende echtgenoot daarop moeten bijdragen in vermelde huwelijkslasten, die thans financieel uitsluitend door de andere echtgenoot werden gedragen (Rouen, 16 juli 1936, D., 1938, 2.89, aangehaald door RIOU, *Le fonds de commerce dans les régimes matrimoniaux*, Parijs, 1953).

9. Subsidiair kan de echtgenoot die aan de exploitatie van de handelszaak, of meer algemeen, aan de uitoefening van het beroep van zijn mede-echtgenoot heeft meegewerkt, een vordering instellen op grond van verrijking zonder rechtmatige oorzaak. Ook dan is vereist dat vaststaat dat de samenwerking de perken van een normale hulp en bijstand tussen echtgenoten overtrof, want de loutere nakoming van de (wettelijke) verplichting tot medewerking die artikel 213 B.W. ook inhoudt, verleent geen recht op financiële vergoeding hiervan. Deze financiële tegemoetkoming volgt (onrechtstreeks) uit de wet ingeval de echtgenoten gehuwd waren in een stelsel met gemeenschap; maar de echtgenoten zijn verondersteld van deze tegemoetkoming afstand te doen indien ze de scheiding van goederen hebben gekozen.

10. Het Hof van Beroep te Antwerpen heeft een andere oplossing gekozen: uit de omstandigheden eigen aan het voorliggend geval en uit het feit dat hieromtrent geen overeenkomst werd gesloten leidt het hof af dat de handelszaak door beide echtgenoten *samen begonnen en gedreven werd*. Op grond van dit criterium beslist het dat de handelszaak in onverdeelde medeïgendom aan beiden toebehoort en dat het aandeel van ieder der echtgenoten daarin gelijk is, ongeacht de omvang van de door hen geleverde prestaties.

Het gevolg van deze oplossing is dat ook de met de opbrengst van deze handelszaak verkregen goederen onverdeelde medeïgendom zijn, aangezien ze op naam van beide echtgenoten waren aangekocht. Had het hof integendeel beslist dat de vrouw op grond van haar medewerking aanspraak had op een vergoeding, dan kon ze slechts als onverdeelde medeëigenares worden beschouwd indien aangemonen werd dat deze vergoeding reeds was uitgekeerd in de vorm van

een vergeldende schenking, nl. door de betaling van haar aandeel in de prijs van deze goederen (overeenkomstig de redenering van het Lintermans-arrest); en in dat geval was er ook geen grond meer om haar als medeëigenares van de handelszaak te beschouwen.

11. De beslissing die door het Hof van Beroep te Antwerpen in deze zaak is genomen houdt voorzeker een billijkheidsoplossing in en steunt op een juridisch correcte redenering. Het toenemende aantal beslissingen in deze zin roept evenwel een bedenking op betreffende de keuze van het stelsel van zuivere scheiding van goederen. Deze keuze wordt zelden ingegeven door de wil om de vermogens van de echtgenoten gescheiden te houden: het verlangen om de schulden te scheiden, m.a.w. om de aanspraak van de schuldeisers van een der echtgenoten te beperken is meestal doorslaggevend. Wanneer niet beide echtgenoten tijdens het huwelijk inkomsten verwerven, leidt dit stelsel echter tot onbillijke gevolgen ten aanzien van de echtgenoot die inderdaad geen inkomsten uit een beroepsactiviteit of uit eigen vermogen heeft. De echtgenoten zelf trachten deze onbillijke gevolgen op te vangen door de bekende techniek van aankopen op naam van beiden. Het eigendomsrecht dat hierdoor ontstaat in hoofde van de echtgenoot die geen reële betalingen heeft gedaan blijft een tamelijk onzeker juridisch bestaan hebben. Het steunt op een *gunst* van de beroepsactieve echtgenoot, die ermeê instemt dat de niet-actieve echtgenoot als medeverkrijger wordt vermeld, en het kan slechts onder bepaalde voorwaarden (nl. die van het vermeld casatiearrest van 24 april 1976) anders worden uitgelegd dan als het gevolg van een steeds herroepbare schenking. De echtgenoten die van goederen gescheiden zijn houden hun vermogens (wellicht onbewust) niet consequent gescheiden: ze respecteren de scheiding niet aangezien ze samenwerken, terwijl de basis van deze samenwerking niet degelijk vaststaat. Waarom zou men de echtgenoten in dat geval niet aanraden hieromtrent een overeenkomst te sluiten? Het hof wijst in zijn arrest uitdrukkelijk op de afwezigheid van zo'n overeenkomst. Het hele probleem ligt in de tegenstrijdigheid tussen de scheiding van goederen enerzijds en de samenwerking, m.a.w. de gezamenlijke inkomstenverwerving, anderzijds.

Deze tegenstrijdigheid kan worden opgelost door een regeling, die de gevolgen van deze samenwerking vastlegt.

12. Wanneer deze overeenkomst tijdens het huwelijk wordt aangegaan, rijzen twee vragen: de eerste betreft de verenigbaarheid van deze overeenkomst met het gekozen stelsel (gaat het niet om een onrechtstreekse wijziging van het huwelijksstelsel?), de tweede betreft de gevolgen van de overeenkomst tegenover derden.

Wat het eerste betreft: het beginsel van de *bestendigheid* van het huwelijksstelsel, nl. het verbod om het huwelijksstelsel anders te wijzigen dan volgens de daartoe wettelijk opgelegde procedure (zie CASMAN en VAN LOOK, *Huwelijksvermogensstelsels*, II/5, blz. 3 en volg.), houdt geen verbod voor de echtgenoten in om overeenkomsten te sluiten. Aldus is niet strijdig met het bestendigheidsbeginsel, de overeenkomst tussen echtgenoten aangegaan, die met de fundamentele regels van het gekozen stelsel verenigbaar is. Dit is het geval voor de overeenkomst die enkel bepaalt in welke verhouding de opbrengst van samen verrichte arbeid tussen de echtgenoten wordt verdeeld, omdat deze regeling het persoonlijk eigendoms- en beschikkingsrecht van iedere echtgenoot op zijn aldus vastgesteld aandeel onaangetaast laat. Weliswaar bepaalt artikel 1466 B.W. dat in een scheiding van goederen de inkomsten eigen blijven; de overeenkomst heeft dan ook niet tot doel van deze regel af te wijken, doch enkel te bepalen wat aan ieder der echtgenoten afzonderlijk toekomt in het geheel der gezamenlijk verkregen inkomsten.

Wat het tweede betreft: wanneer de beroepsactiviteit geen handel betreft, komt het mij onwaarschijnlijk voor dat deze overeenkomst tegenover derden zou kunnen worden ingeroepen, omdat in zo'n geval normalerwijze slechts één echtgenoot tegenover derden optreedt (ik denk aan de beoefenaar van een zelfstandig beroep die door zijn echtgenote wordt bijgestaan), en derden bijgevolg gerechtigd zijn te oordelen dat alle inkomsten uit dat beroep de beroepsactieve echtgenoot toekomen en hun gezamenlijke onderpand vormen, en dit ongeacht het huwelijksstelsel van hun medecontractant. Gaat het daarentegen om een handelsactiviteit waarin beide echtgenoten werkzaam zijn, dan zal heel snel en ongeacht het bestaan van een contract, hun samenwerking worden uitgelegd of als een schijnbare of als een onregelmatige vennootschap onder firma, zodat ze als hoofdelijke medeschuldenaars zullen worden beschouwd. Daarom kan in zo'n geval de overeenkomst maar beter meteen in de vorm van een regelmatig vennootschapscontract worden gegoten.

13. Belangrijker nog dan een tijdens het huwelijk gesloten overeenkomst, waarvan de totstandkoming namelijk onzeker is gezien de

onwetendheid van de echtgenoten betreffende deze problematiek, lijkt mij de aanpassing van het huwelijkssstelsel zelf. Dan wordt gekozen voor een duurzame regeling, die of in het huwelijkscontract wordt opgenomen, of in voorkomend geval wordt ingevoegd tijdens het huwelijk door middel van een wijziging van het huwelijkssstelsel. De aanstaande echtgenoten kunnen met name een beding van jaarlijkse verdeling van besparingen of van verrekening van aanwinsten als bijzondere modaliteit van het gekozen stelsel van scheiding invoegen.

Van het beding van jaarlijkse verrekening van aanwinsten heeft DELVA een model voorgesteld in het *Tijdschrift voor Notarissen* (1957, 118 e.v. : «Wisseloplossingen voor wie wil huwen met een scheiding van goederen met gemeenschap van aanwinsten» ; zie ook CASMAN en VAN LOOK, *op. cit.*, V/2, blz. 14). Het beding beoogt de toekenning door de ene echtgenoot aan de andere, van een schuldverordering tot verdeling van het overschot van de besparingen door de echtgenoten verwezenlijkt. Het voordeel hiervan is dat de echtgenoot die geen rechtstreekse inkomsten verwerft, aldus tijdens het huwelijk toch de beschikking krijgt over gelden die hij vrij kan aanwenden voor zover de lasten van het huwelijk betaald zijn. Het nadeel is dat hiermee geen zekerheid kan worden verschaft tegen de aanspraken van de schuldeisers van de beroepsactieve echtgenoot (in die zin ook GRÉGOIRE, *Répertoire notarial*, «Régimes matrimoniaux», nr. 136).

Het beding van verrekening van aanwinsten of deelgenootschap beoogt daarentegen een eenmalige verrekening van vermogensaan-groei tussen de echtgenoten, met name bij de ontbinding van het huwelijk. Het stelsel is in Frankrijk en in Nederland in de wet opgenomen als mogelijk conventioneel stelsel. In België werd het voorstel, in die zin geformuleerd door senator DE STEXHE, afgewezen om de goedkeuring van de nieuwe wet Huwelijksvermogensrecht niet te vertragen, maar de waarde van het voorstel als model werd zowel tijdens de parlementaire voorbereiding als door de commentatoren erkend (zie o.m. HAMBYE, *Répertoire notarial*, «Régimes matrimoniaux», p. 195 e.v., en RAUCENT, *Les modifications au régime légal et les régimes conventionnels*, Recyclage J. Barreau, Brussel, blz. 354. Het amendement de Stexhe is ingediend onder nr. 683/7, *Parl. Besch., Senaat*, 1975-76).

14. Het komt mij voor dat deze en andere mogelijkheden tot aanpassing van het zuiver stelsel van scheiding van goederen het overwegen waard zijn. Het is toch jammer dat echtgenoten die terecht of ten onrechte een bepaalde keuze omtrent hun huwelijksstelsel hebben gedaan, achteraf vaststellen dat het gekozen stelsel niet aangepast was aan hun noden noch aan hun levenswijze, en dat ze ter oplossing van de gerezen problemen (die nochtans te voorzien waren) op het billijkheidsoordeel van hoven en rechtbanken zijn aangewezen. Me dunkt dat de aanstaande echtgenoten bij de keuze van hun huwelijksstelsel recht hebben op een voorlichting waarop op al deze aspecten van de scheiding van goederen de nadruk wordt gelegd. Moge de lezing van uitspraken zoals die van het Hof van Beroep te Antwerpen het belang van een aangepaste keuze van het huwelijksstelsel nog eens doen uitschijnen.

Hélène Casman

ARRONDISSEMENTSRECHTBANK TE ANTWERPEN

30 MEI 1978

Voorzitter : de h. Van Alsenoy

Rechters : de hh. Van Camp en Van den Bossche

Eerste substituut-procureur des Konings : de h. Leclerc

Advocaten : mrs. Diercxsens en Van Orshaegen loco Van de Walle

Bevoegdheid — Ratione loci — Bevoegdheidsclausule — K.B. van 20 juni 1975 tot inwilliging van een verzoekschrift betreffende de contracten gesloten tussen de leveranciers en kleinhandelaars in brandstoffen en smeermiddelen in de verkooppunten—Niet van openbare orde—Taal van de rechtspleging.

Art. 19 van het K.B. van 20 juni 1975 tot inwilliging van een verzoekschrift betreffende de contracten gesloten tussen

de leveranciers en kleinhandelaars in brandstoffen en smeermiddelen in de verkooppunten bepaalt dat in deze contracten een clausule van toewijzing van bevoegdheid mag voorkomen, voor zover evenwel het geschil verwezen wordt naar een gerecht waar de taal van het contract zal kunnen worden gekozen als taal van de procedure.

Alleen reeds uit het feit dat het koninklijk besluit in de mogelijkheid van een bevoegdheidsclausule voorziet, kan afgeleid worden dat de bevoegdheid ratione loci, zoals ook blijkt uit het Gerechtelijk Wetboek, ter zake niet van openbare orde is en zelfs niet van dwingend recht, aangezien ook vóór het ontstaan van het geschil een overeenkomst in verband met de territoriale bevoegdheid tot stand mag komen.

F. t/ N.V. B.

Overwegende dat de oorspronkelijke verweerders op verzoek van de oorspronkelijke eiseres werden gedagvaard voor de Rechtbank van Koophandel te Antwerpen tot betaling van 48.000 fr., vermeerderd met interesten en kosten, als schadevergoeding wegens foutieve en eenzijdige verbreking door de oorspronkelijke verweerders van een overeenkomst van 30 december 1971 ;

Overwegende dat de oorspronkelijke verweerders bij vonnis, bij verstek gewezen op 18 oktober 1976 door de tiende kamer van de Rechtbank van Koophandel te Antwerpen, veroordeeld werden tot betaling van voormelde som ;

Overwegende dat de oorspronkelijke verweerders verzet aantekenden tegen dit vonnis bij geboekt exploit van gerechtsdeurwaarder R. Verhaegen te Antwerpen van 2 december 1976 ;

Overwegende dat dit verzet door de achttiende kamer van de Rechtbank van Koophandel te Antwerpen werd aanvaard bij vonnis van 27 april 1978 ;

Overwegende dat bij dat zelfde vonnis de rechtbank zich evenwel «ratione loci» onbevoegd achtte en de zaak ambts-halve verwees naar de arrondissementsrechtbank overeenkomstig art. 640 Ger. W. ;

Overwegende dat de rechtbank inderdaad had vastgesteld dat de haar op verzet voorgelegde betwisting sloeg op een overeenkomst gesloten tussen partijen waarvan de ene leverancier de andere kleinhandelaar in brandstoffen en smeermiddelen is ; dat dit contract haar voorkwam als vallende onder de reglementering van het koninklijk besluit van 20 juni 1975 tot inwilliging van een verzoekschrift betreffende de contracten gesloten tussen de leveranciers en kleinhandelaars in brandstoffen en smeermiddelen in de verkooppunten, en ingediend bij toepassing van het koninklijk besluit nr. 62 van 13 januari 1935, waarbij toelating wordt verleend tot het instellen van een economische reglementering van de voortbrenging en de verdeling, bekendgemaakt in het Belgisch Staatsblad van 19 augustus 1975 ;

dat artikel 19 van dit koninklijk besluit bepaalt dat in de contracten een clausule van toewijzing van bevoegdheid mag voorkomen, voor zover evenwel het geschil verwezen wordt naar een gerecht waar de taal van het contract zal kunnen worden gekozen als taal van de procedure ;

Overwegende dat de rechtbank vaststelde dat de overeenkomst waaromtrent de betwisting gerezen was volledig in de Franse taal was opgemaakt ; dat het onmogelijk is die taal als taal van een burgerlijke procedure te kiezen voor een rechtbank te Antwerpen ; dat de Rechtbank van Koophandel te Antwerpen, die beperking vervat in voormeld artikel 19 in

acht nemend, zich derhalve «ratione loci» onbevoegd achtte ;

Overwegende dat nochtans de onbevoegdheid van de Antwerpse rechtbank door de oorspronkelijke verweerders (eiser op verzet) niet opgeworpen was geworden ; dat zij ook niet de wens uitgedrukt hadden dat de procedure zou gevoerd worden in de taal van het contract ;

Overwegende dat inderdaad gedurende een periode van drie jaar van de inwerkingtreding van voormeld koninklijk besluit van 20 juni 1975 af, de in dit besluit vervatte bepalingen van toepassing zijn op de contractuele betrekkingen tussen de leveranciers en kleinhandelaars gevisieerd in artikel 2 van dit besluit ;

dat artikel 4 van dit besluit zegt dat de clausules van zowel de lopende contracten als de contracten gesloten na de inwerkingtreding van het besluit, in de mate waarin zij ermee niet overeenstemmen als niet geschreven beschouwd worden en automatisch vervangen door die bepalingen ;

dat onder die bepalingen de bepaling vervat in artikel 19 voorkomt luidens welke «in een clausule van toewijzing van bevoegdheid mag voorzien worden in de contracten, voor zover het geschil verwezen wordt naar een rechtsmacht waar de taal van het contract zal kunnen gekozen worden als taal van de procedure» ;

Overwegende dat de taal van het contract (de Franse taal) niet kan worden gekozen als taal van de procedure voor de rechtbank te Antwerpen aan welke contractueel bevoegdheid werd toegewezen ; dat derhalve die bevoegdheidsclausule als niet geschreven zou moeten worden beschouwd indien de bepalingen van voormeld koninklijk besluit van 20 juni 1975 van toepassing moesten zijn, zodat de territoriale bevoegdheid van de rechtbank te Antwerpen niet meer zou spruiten uit die in de overeenkomst voorkomende bevoegdheidsclausule ;

Overwegende dat alleen reeds uit het feit dat voormeld koninklijk besluit in de mogelijkheid van een bevoegdheidsclausule voorziet, kan worden afgeleid dat de bevoegdheid «ratione loci», zoals ook blijkt uit het Gerechtelijk Wetboek, ter zake alleszins niet van openbare orde is en zelfs niet van dwingend recht, aangezien ook vóór het ontstaan van het geschil een overeenkomst in verband met de territoriale bevoegdheid tot stand mag komen ;

Overwegende dat bij ontstentenis van een dergelijke overeenkomst dagtekenend van vóór het ontstaan van het geschil, een soortgelijke overeenkomst alleszins, behoudens indien de territoriale bevoegdheid van openbare orde is, na het ontstaan van het geschil tot stand mag komen en dit zelfs niet noodzakelijk bij geschrift ;

Overwegende dat het bestaan van een dergelijke overeenkomst alsdan meestal blijkt, zoals trouwens ter zake, uit de verschijning van partijen zonder de territoriale bevoegdheid van de rechtbank te betwisten, hetgeen wel wijst op hun overeenkomst desbetreffend ;

Overwegende dat die overeenkomst niet in strijd is met artikel 19 van voormeld koninklijk besluit ; dat die bepaling immers weliswaar de mogelijkheden van toewijzing van bevoegdheid beperkt, doch die beperking slechts geldt wat betreft de toewijzingen in de contracten en derhalve dagtekenend van vóór het ontstaan van het geschil ;

Overwegende dat, de territoriale bevoegdheid ter zake niet van openbare orde zijnde, overeenkomstig die ongeschreven overeenkomst de rechtbank te Antwerpen territoriaal bevoegd is om kennis te nemen van de vordering ; dat de wil van partijen desbetreffend in acht genomen dient te worden ;

Overwegende dat de zaak derhalve terug dient verwezen te worden naar de Rechtbank van Koophandel te Antwerpen ;
(...)

ARBEIDSRECHTBANK TE ANTWERPEN

6e KAMER — 25 MEI 1978

Voorzitter : de h. Pas

Rechters in sociale zaken : mevr. Devrière en de h. Boonen

Bestaansminimum—Toekenning—Taak van O.C.M.W.—Ambtshalve onderzoek en vaststelling van recht op bestaansminimum

Het O.C.M.W. is verplicht ambtshalve het recht op het bestaansminimum van de betrokkene te onderzoeken en vast te stellen, als het op de hoogte is gebracht van het feit dat deze zonder middelen van bestaan is, zelfs als formeel alleen om «voorschotten op het gewaarborgd inkomen voor bejaarden» en niet om het bestaansminimum was verzocht.

G. S. t/ O.C.M.W.-Merksem

In oktober 1976 vroeg eiseres het gewaarborgd inkomen voor bejaarden aan. Zij werd door de gemeentelijke pensioendienst naar de C.O.O. (Commissie van Openbare Onderstand) verwezen «voor de aanvraag van voorschotten op het gewaarborgd inkomen voor bejaarden».

Deze werden haar toegekend ten bedrage van 3.514 frank per maand vanaf oktober 1976.

In januari 1978 besliste de raad van het O.C.M.W. de uitbetaling van deze voorschotten stop te zetten omdat iemand zich «borg heeft gesteld voor betrokkene en een onderhoudsverbintenis heeft getekend, zodanig dat betrokkene nooit ten laste zou vallen van de openbare besturen».

Eiseres blijkt een Belgische pensioenuitkering te ontvangen van 620 frank per maand. Over de aanvraag om gewaarborgd inkomen werd nog geen beslissing genomen.

Een aanvraag om een Italiaans pensioen blijkt te zijn afgewezen (door eiseres voorgelegde kennisgeving).

Welke draagwijdte kan gegeven worden aan de vordering door eiseres ingeleid bij het verzoekschrift van 10 januari 1978 ? Is deze vordering toelaatbaar ?

Bij een oppervlakkige beschouwing zou kunnen gesteld worden — strikt formeel — dat het beroep van eiseres gericht is tegen een beslissing van het O.C.M.W. bij toepassing van de organieke wet van 8 juli 1976, beslissing die de uitkering van voorschotten weigert vanaf 1 januari 1978 en overgaat tot terugvordering van de betaalde voorschotten, zodat het beroep niet kan worden gebracht voor de arbeidsrechtbank maar moet worden ingeleid voor de provinciale beroepskamer (artikel 71, wet 8 juli 1976 — «beslissing inzake individuele dienstverlening»).

Nochtans blijkt dat eiseres praktisch zonder bestaansmiddelen was, en op aanwijzingen van de gemeentelijke pensioendienst om een financiële tussenkomst van het O.C.M.W. (C.O.O.) heeft gevraagd en dat financiële voorschotten werden toegekend vanaf oktober 1976.

Wellicht heeft eiseres nooit formeel om de toekenning van het bestaansminimum gevraagd.

Welnu, artikel 7, § 1, van de wet van 7 augustus 1974 zegt dat het bestaansminimum wordt toegekend, hetzij op aan-

vraag van de betrokkene, hetzij *ambtshalve*. En artikel 2 van het koninklijk besluit van 30 oktober 1974 legt op : «De bevoegde commissie (O.C.M.W.) onderzoekt op aanvraag of van ambtswege, elk geval dat vatbaar is om te genieten van de bepalingen van de wet (betreffende het bestaansminimum)».

Bijgevolg had de C.O.O. van ambtswege de eventuele rechten van eiseres op het bestaansminimum moeten onderzoeken, ook als eiseres hierom niet met name verzocht maar bleek dat zij geen middelen van bestaan had.

Bovendien dient, waar de keuze mogelijk is tussen een geldelijke uitkering op basis van een *recht* op het bestaansminimum, (volgens artikel 1, § 1, 1e lid, wet 7 augustus 1974) of anderzijds *materiële hulp* in de vorm van financiële bijstand (artikel 60, § 3, wet van 8 juli 1976), de voorrang te worden gegeven aan de erkenning van het recht op bestaansminimum.

Dit wordt overigens bevestigd door artikel 60, § 2, van de wet van 8 juli 1976, dat zegt : «Het Centrum verstrekt alle nuttige raadgevingen en inlichtingen en doet de stappen om aan de betrokkenen alle rechten en voordelen te verlenen waarop zij krachtens de Belgische of de buitenlandse wetten aanspraak kunnen maken.»

Hiertoe behoort ongetwijfeld ook het recht op het bestaansminimum.

Het is er eiseres schijnbaar om te doen vanwege het O.C.M.W. de financiële uitkeringen te verkrijgen waarop zij recht meent te hebben (eiseres die het Nederlands niet beheerst, kan zich waarschijnlijk ook niet erg goed rekenschap geven van het verschil tussen wat zij ontving aan «voorschotten» en het bestaansminimum).

Op grond van het voorgaande moet besloten worden dat verwerende partij, op het ogenblik dat eiseres zich in oktober 1976 aanbood voor financiële hulp, het recht op bestaansminimum had moeten onderzoeken en vaststellen.

In die zin en in die mate is de vordering van eiseres toelaatbaar.

Aangezien eiseres buiten een pensioen van 620 frank per maand geen inkomsten heeft, geboren is in 1914 en dus de pensioenleeftijd overschreden heeft en samenwoont met een zoon, die echter zelf in ziekteverlof is — diende haar het bestaansminimum toegekend op basis van het bedrag voor een samenwonende persoon (artikel 2, § 1, 3, wet van 7 augustus 1974).

(...)

VREDEGERECHT TE BRASSCHAAT

10 MEI 1978

Rechter : de h. De Bièvre

Advocaten : mrs. Verhavert en Carsau

Pacht—Verhuring onroerend goed—Verlieslatende liefhebberij.

De overeenkomst waarbij een eigenaar van schrale weiden deze tegen een kleine vergoeding laat gebruiken door een derde om er schapen te laten grazen valt niet onder de toepassing van de Pachtwet, als blijkt dat het houden van schapen niet een economisch verantwoord bedrijf, maar het beoefenen van een (verlieslatende) liefhebberij is.

W. t/ Van D.

Feiten

Overwegende dat aanleggers eigenaars zijn van de bovenbeschreven gronden, groot 6 ha 64 a ;

dat, volgens verweerders, vóór 1969 gebuur R. deze gronden, zijnde zeer arme en schrale weiden, in gebruik had om er vier paarden op te zetten, doch dat deze er verhongerden zodat R. de weiden verliet ;

dat verweerders, die met hun vijf kinderen woonachtig zijn te Borgerhout en waarvan de eerste full-time handelsbediende is bij de N.V. Gevaert te Mortsel en de tweede parttime onderwijzeres voor Marokkaanse kinderen te Borgerhout, eigenaars zijn van een week-eindhuisje palend aan de weiden van aanleggers ;

dat verweerders, met toelating van aanleggers, sedert 1969 schapen laten grazen op deze gronden en daarvoor, zonder kwijting, een jaarlijkse vergoeding betaalden van oorspronkelijk 5.000 fr. per jaar, zijnde ca. 750 fr. per ha (terwijl de gebruikelijke pacht prijs voor een normale weide minstens 4 à 5 maal méér bedroeg) ; dat deze vergoeding geleidelijk aan verhoogd werd en in 1976 10.000 fr. per jaar bedroeg voor de 6,64 ha ;

dat medio 1977 aanleggers ontdekten dat men bezig was gedeelten van de grond te scheuren ; dat zij alsdan vernamen dat verweerders sedert jaren een grote helft der gronden verpacht hadden aan zekere landbouwer L. ; dat zij, steunend op deze twee feiten, bij aangetekend schrijven van 1 juli 1977 verweerders aanmaanden de gronden binnen vijftien dagen te ontruimen ;

dat verweerders staande houden dat de wet op de landpacht (+ voorkooprecht) toepasselijk is, terwijl aanleggers zulks betwisten, beweerend dat de bedrijvigheid van verweerders geen landbouwbedrijf is in de zin van de wet, doch louter het beoefenen van een «hobby» ;

In rechte

Overwegende dat het doel van de pachtwetgeving erin bestaat *bestaans-* en bedrijfszekerheid te verschaffen aan hen die van de landbouw hun hoofd- of nevenberoep hebben gemaakt (d'Udekomp d'Acoz en Snick, nr. 9 in fine ; Eeckloo, nr. 17 ; Parl. Besch. Senaat, 1964-65, nr. 295, blz. 4) ;

dat het hoofdoogmerk van het uitoefenen van een beroep bestaat in het verwerven van een inkomen, terwijl zulk oogmerk bij het uitoefenen van een «liefhebberij» onverschillig of minstens van ondergeschikt belang is ;

Overwegende dat in casu verweerders zelf een zeer minuttig gehouden boekhouding voorbrengen waaruit o.a. blijkt :

1) dat hun totaal verkoopprijs over de periode 1969-1977 bedroeg :	
verkoop schapen	228.000 fr.
verkoop wol	18.792 fr.
totaal	246.792 fr.
of ca. 30.000 fr. per jaar ;	

2) dat hun schapenkweek telkenjare verlieslatend was (eind 1977 : 123.732 fr. totaal verlies) ;

3) dat dit verlies nog 48.500 fr. hoger zou zijn geweest indien zij niet (wederrechtelijk) zouden hebben (onder)verhuurd aan L. ;

4) dat zij nooit mest of grondverbeteringsprodukten aankochten tenzij misschien in juli 1974 (kalk, kreserit (?), me-

taalslakken : $\pm$ 4.000 fr. plus 1.000 fr. voor beren) en zulks niettegenstaande zij regelmatig voeder voor hun schapen moesten aankopen ; dat wij op datum van 30 juni 1977 weliswaar nog een post van 20.658 fr. aantreffen voor «L. bemesten en ploegen maïsveld, bemesten alle weiden, besproeien van bestrijdingsmiddelen», doch deze inscriptie gebeurde «in tempore suspecto» ;

5) dat zij voor hun eigen arbeid en die van hun kinderen nooit iets aanrekenden ; indien zij daarvoor normale lonen als debetposten hadden geboekt, zou het verlies ongetwijfeld het miljoen overtreffen ;

dat verweerders voorts in hun tweede conclusie zelf vermelden dat zij in 1977 slechts 16 en in 1978 slechts 12 schapen hadden ;

dat uit dit alles overduidelijk blijkt dat wij hier niet te doen hebben met een economisch verantwoord bedrijf doch wel met het bedrijven van liefhebberij, die niet door de pachtwet wordt beschermd ;

dat bovendien sommige auteurs leren dat verpachtingen tegen abnormaal lage prijs (zoals in casu), niet onder de pachtwet vallen (d'Udekem en Snick nr. 2 ; Gourdet nr. 7 blz. 41) ;

dat, zelfs in het tegenovergesteld geval er aanleiding toe zou bestaan de pacht te verbreken ten laste van verweerders, aangezien er geen enkel bewijs noch vermoeden van wordt voorgebracht dat verweerders de uitdrukkelijke machtiging van aanleggers kregen om (onder) te verhuren aan L., hetgeen zij deden sedert medio 1970 ;

dat, ten slotte, indien men de stelling van verweerders moest aanvaarden, de sedert 1929 in het leven geroepen en sindsdien bestendig in het voordeel van de pachter gewijzigde pachtwetgeving als een kaartenhuisje zou ineensinken : elke verpachter zou immers «opzegging van pacht voor eigen gebruik» kunnen geven en aan elke sanctie ontsnappen mits hij gedurende negen jaren op het ontruimde pachtgoed enkele schapen laat rondlopen (bv. 2 per ha, zoals verweerders in 1977 en 1978 deden) hetgeen natuurlijk niet volstaat (zie o.a. Eeckloo nr. 164) ;

(...)

RECHTSPRAAK IN KORT BESTEK

Hof van Cassatie (1e Kamer), 2 december 1977

Rechtsmiddelen—Onsplitsbaarheid—Begrip.

Een voorziening in cassatie tegen een op 3 juni 1976 door het Hof van Beroep te Gent gewezen arrest werd ingesteld op 4 oktober 1976 ten name van een persoon die op 3 oktober 1976 overleden was.

Op grond van de artt. 31 en 1084 Ger. W. werd ambtshalve door het openbaar ministerie een middel van niet-toelaatbaarheid opgeworpen : terwijl het geschil onsplitsbaar is, wordt het bewijs niet geleverd dat de erfgenamen van voormelde persoon in de zaak reeds partij zijn.

De voorziening wordt niet-toelaatbaar verklaard.

«Overwegende dat de beide aangevoerde middelen gericht zijn tegen de beslissing van het arrest waarbij 'de door de eiseres gestelde vraag om in het lastenkohier van de openbare verkoping te doen vermelden dat A.R. sinds 1 oktober 1969 pachter is van de onverdeelde onroerende goederen', wordt afgewezen ;

«Dat het geschil dat het voorwerp uitmaakt van voormelde beslissing aanleiding kan geven tot onderscheiden beslissingen waarvan de gezamenlijke tenuitvoerlegging materieel onmogelijk zou zijn ;

«Dat een beslissing die zou toelaten in het lastenkohier van de openbare verkoping te vermelden dat A.R. sinds 1 oktober 1969 pachter is van de onverdeelde onroerende goederen inderdaad niet tegelijk zou kunnen worden uitgevoerd met een beslissing die bedoelde vermelding niet zou toelaten ;

«Dat het geschil derhalve onsplitsbaar is in de zin van artikel 31 van het Gerechtelijk Wetboek ;

«Dat krachtens artikel 1084 van voormeld wetboek, wanneer het geschil onsplitsbaar is, de voorziening niet alleen moet gericht worden tegen alle bij de bestreden beslissing betrokken partijen wier belang strijdig is met dat van de eisers, maar dat deze laatste bovendien de andere partijen die nog geen verweerder zijn, binnen de gewone termijnen in de zaak moeten betrekken ;

«Dat de eisers niet het bewijs leveren dat de erfgenamen van wijlen M.-A. A. reeds in de zaak partij of betrokken zijn.»

(Voorzitter : de h. de Vreese—Raadsheer-rapporteur : de h. Gerniers—Advocaat-generaal : de h. Velu—Advocaten : mrs. Houtekier en Simont—In de zaak : A. t/ A.).

NOOT—Vergelijk : Cass. 26 mei 1976, Arr. Cass., 1976, 1069 ; Cass., 4 juni 1976, Arr. Cass., 1976, 1120.

Hof van Cassatie (3e Kamer), 23 januari 1978

Hoven en rechtbanken—Samenstelling van de kamers van de arbeidsrechtbank en van het arbeidshof—Betwisting van de hoedanigheid van arbeider of bediende—Grond van het geschil.

Een arrest van Arbh. Bergen, 21 juni 1976, wordt op de navolgende gronden vernietigd :

«Overwegende dat de artikelen 81, vierde lid, en 104, derde lid, van het Gerechtelijk Wetboek enkel de samenstelling van de kamers van de arbeidsrechtbank en van het arbeidshof regelen ; dat de kamer slechts zo zal worden aangevuld dat ze bestaat uit twee rechters in sociale zaken benoemd respectievelijk als arbeider en bediende, 'indien, vóór ieder ander middel, de hoedanigheid van arbeider of van bediende van een van de partijen wordt betwist' ; dat deze wetsbepalingen niet beletten dat in de loop van het geding met betrekking tot de grond van het geschil, de hoedanigheid van arbeider of van bediende van een van de partijen wordt betwist ;

«Dat het arrest door een dergelijk verweer te verwerpen omdat het 'te laat' werd aangevoerd op grond van de genoemde artikelen 81 en 104, die bepalingen schendt.»

(Voorzitter : de h. Naulaerts—Raadsheer-rapporteur : de h. Janssens—Advocaat-generaal : de h. Duchatelet—Advocaten : mrs. Bayart en Bützler—In de zaak : B. t/ G.).

Hof van Cassatie (3e Kamer), 23 januari 1978

Bevoegdheid—Bevoegdheidsgeschil—Rechter in hoger beroep—Verwijzing naar bevoegde rechter.

Het cassatieberoep is gericht tegen een arrest van 18 juni 1974, waarbij het Arbeidshof te Luik, afdeling Namen, zich onbevoegd verklaarde ratione materiae met verwijzing van de zaak naar het Hof van Beroep te Luik, en tegen het door dit hof op 30 juni 1976 gewezen arrest. Het middel voert aan dat het arbeidshof de zaak had moeten verwijzen naar het gerecht dat naar zijn oordeel in eerste aanleg bevoegd was.

«Overwegende dat het arbeidshof, nu het beslist had dat de arbeidsrechtbank niet bevoegd was om kennis te nemen van het geschil, de zaak niet naar een gerecht in hoger beroep kon verwijzen zonder de artikelen 643 en 660 van het Gerechtelijk Wetboek te schenden ;

«Overwegende dat, mocht uit de omstandigheden van de zaak blijken dat de arbeidsrechtbank ingevolge de wet van 24 maart 1975, tot wijziging van artikel 574, 2°, van het Gerechtelijk Wetboek,

thans bevoegd zou zijn om kennis te nemen van de zaak, in dat geval het arbeidshof en niet het hof van beroep in hoger beroep over de zaak uitspraak zou moeten doen ;

Dat het middel gegrond is.»

(Voorzitter : de h. Naulaerts—Raadsheer-rapporteur : de h. Meeüs—Advocaat-generaal : de h. Colard—Advocaten : mrs. Kirkpatrick en Simont—In de zaak : H. t/ mr. Merlot q.q.)

NOOT—Bevoegdheidsconflict in hoger beroep met verwijzing naar de bevoegde rechter

— 1. De bestreden arresten, op 18 juni 1974 door het Arbeidshof te Luik, afdeling Namen, en op 30 juni 1976 door het Hof van Beroep te Luik gewezen, werden door het bovenstaand arrest vernietigd. Het Hof van Cassatie verwees de zaak naar het Arbeidshof te Brussel.

2. Blijkbaar met het oog op het beginsel van de dubbele aanleg beslist het Hof van Cassatie dat, indien daartoe grond bestaat, de rechter in hoger beroep de zaak moet verwijzen naar het gerecht dat in eerste aanleg bevoegd is om ervan kennis te nemen, en bijgevolg niet naar de rechter in hoger beroep : wanneer het arbeidshof meent dat de arbeidsrechtbank onbevoegd is en de rechtbank van koop-handel bevoegd, moet het de zaak verwijzen naar dit bevoegd geacht rechtscollege en niet naar het hof van beroep. Het Hof bevestigt hierbij het in het arrest van 3 januari 1973 ingenomen standpunt (Arr. Cass., 1973, 450). Deze rechtspraak wordt niet algemeen aanvaard (A. KOHL, «Effet dévolutif de l'appel sous l'empire du Code Judiciaire. Application en cas d'appel d'un jugement d'incompétence», R.C.J.B., 1973, p. 503, nrs. 25 e.v.). Men kan inderdaad stellen dat naar de bevoegde rechter verwezen moet worden, maar met dien verstande dat het geding moet worden voortgezet in de stand waarin het zich laatstelijk bevond (art. 662 Ger. W.) : aangezien het geding reeds in hoger beroep hangende was, moet bij voorkeur rechtstreeks verwezen worden naar de bevoegde rechter in hoger beroep (vgl. Hof Brussel, 22 maart 1973, R.W., 1973-74, 1179, met noot ; Hof Luik, 11 maart 1974, Pas., 1974, II, 140).

3. In het geannoteerd arrest bevestigt het Hof van Cassatie eveneens zijn rechtspraak inzake de verwijzing na cassatie : het Hof vernietigt het arrest van het arbeidshof dat uitspraak doet over de bevoegdheid, en verwijst de zaak overeenkomstig art. 1110 Ger. W. naar een ander arbeidshof (Cass., 23 oktober 1974, Arr. Cass., 1975, 252, met noot ; Cass., 28 februari 1975, Arr. Cass., 1975, 744 ; vgl. Cass., 10 december 1975, Arr. Cass., 1976, 452).

Wanneer het Hof wegens de schending van een regel inzake bevoegdheid een beslissing van een ander gerecht dan de arrondissementsrechtbank vernietigt, past het de bepaling van het eerste lid van het art. 660 Ger. W. niet toe. Blijkbaar wil het de uitzondering op de toepassing van art. 1110 Ger. W. strikt beperken tot de gevallen waarbij een vonnis van een arrondissementsrechtbank vernietigd wordt.

Vernietigt het Hof van Cassatie een vonnis van de arrondissementsrechtbank over de bevoegdheid, dan verwijst het de zaak rechtstreeks naar de bevoegde rechter die het aanwijst (Cass., 15 december 1972, Arr. Cass., 1972, 389 ; Cass., 29 november 1973, Arr. Cass., 1974, 366 ; Cass., 8 maart 1974, Arr. Cass., 1974, 749 ; Cass., 18 april 1974, Arr. Cass., 1974, 887 ; Cass., 17 mei 1974, Arr. Cass., 1974, 1047 ; Cass., 30 mei 1974, Arr. Cass., 1974, 1076 ; Cass., 3 oktober 1974, Arr. Cass., 1975, 164 ; 20 december 1974, Arr. Cass., 1975, 477 ; Cass., 9 januari 1975, Arr. Cass., 1975, 526).

Wanneer het voorzitterscollege echter geen uitspraak gedaan heeft over het middel van de onbevoegdheid en het vonnis wordt door het Hof van Cassatie vernietigd, wordt de zaak naar een andere arrondissementsrechtbank van hetzelfde rechtsgebied verwezen (Cass., 25 februari 1972, Arr. Cass., 1972, 589 ; zie tevens Arrond. Gent, 20 maart 1972, R.W., 1971-72, 1891).

4. Art. 643 Ger. W. mag echter geen afbreuk doen aan de bepalingen van art. 1068 Ger. W. Wanneer een exceptie van onbevoegdheid voor de rechter in hoger beroep aanhangig is en deze is bevoegd om over het geschil zelf uitspraak te doen, bestaat er geen grond om de zaak naar de in eerste aanleg bevoegde rechter te verwijzen (Cass., 10 oktober 1973, Arr. Cass., 1974, 168). Wellicht moet de passus in het geannoteerd arrest met betrekking tot de wet van 24 maart 1975 tot wijziging van het art. 574, 2°, Ger. W. in die context gelezen worden. Indien uit de omstandigheden van de zaak zou blijken dat de arbeids-

rechtbank ingevolge voormelde wet thans bevoegd zou zijn om over het geschil zelf uitspraak te doen, bestaat er geen grond tot verwijzing. Het arbeidshof waarnaar de zaak verwezen werd, is bevoegd om over het geschil zelf uitspraak te doen en moet de zaak aan zich trekken.

Jean Laenens
Universiteit Antwerpen
(U.I.A.)

Arbeidshof Gent (6e Kamer), 25 mei 1978

Werkloosheid—Recht op uitkeringen—Jonge werknemers die studie met volledig leerplan beëindigen—Wachttijd—Berekening—Inschrijving als werkzoekende—Hervatting van studie die afgebroken werd.

Een minderjarige laat zich, na het beëindigen van haar technische studie op 28 juni 1976 inschrijven als werkzoekende. Op 15 september 1976 hervat zij evenwel een studie met volledig leerplan, die ze in januari echter afbreekt. Daarna werkt ze een korte tijd. De R.V.A. weigert de werkloosheidsuitkeringen, die op 18 januari 1977 aangevraagd worden, omdat de inschrijving als werkzoekende op het einde van juni als fictief beschouwd wordt en derhalve niet voldaan is aan de wachttijd van 75 dagen bedoeld bij art. 124 van het K.B. van 20 december 1963.

Dit standpunt wordt door het arbeidshof niet aanvaard ondanks het advies van het openbaar ministerie dat stelde dat de termijn vóór het hervatten van de studie als wachttijd vervalt door het enkele feit van het voortzetten van het beroep van «student».

«In dit geval dient erop gewezen te worden dat haar inschrijving vanaf 28 juni 1976 niet kan worden geacht een fictief karakter te dragen aangezien zij tijdens deze periode, die tot en met 14 september 1976 liep, elke aangeboden passende dienstbetrekking niet mocht weigeren.

«Krachtens artikel 124, laatste lid, van het koninklijk besluit van 20 december 1963 wordt de toepassing van dit artikel geschorst voor elke periode tijdens welke de gerechtigde op het voordeel van deze bepalingen (o.a. de jonge werkloze die reeds een studie met volledig leerplan heeft beëindigd) opnieuw een studie met een volledig leerplan hervat.

«Op 15 september 1976 heeft de dochter van geïntimeerden een studie met een volledig leerplan hervat zodat de toepassing van artikel 124 in haar geval diende te worden geschorst.

«Onder schorsing dient volgens de beginselen van het burgerlijk recht verstaan te worden de omstandigheid dat de uitwerking van de wettelijke of reglementaire voorschriften tijdelijk ophoudt en voortgaat wanneer de oorzaak van die schorsing opgehouden heeft te bestaan.

«Daar zij bijgevolg haar studies op 4 januari 1977 beëindigde, nadat zij haar lessen met volledig leerplan had hervat, herbegon de vereiste termijn van 75 dagen, die begonnen was op 28 juni 1976, te lopen tot de datum van haar uitkeringsaanvraag.

«Op 18 januari 1977, de datum van deze uitkeringsaanvraag, vervulde de dochter van geïntimeerden al de voorwaarden van artikel 124 van het koninklijk besluit van 20 december 1963 en in het bijzonder die van 3° van dit artikel, zodat de eerste rechter terecht de periodes van 28 juni 1976 tot 14 september 1976 en van 5 januari 1977 tot 17 januari 1977 samenvoegde.»

(Voorzitter : de h. Wynants—Raadsheren in sociale zaken : de hh. Waeysaert en Naudenberghe—Advocaat-generaal : de h. Colaes—Advocaat : mrs. Vanparijs—In de zaak : R.V.A. t/ V. en H. voor hun minderjarige dochter Marijke)

Vred. Sint-Truiden, 22 september 1977

Onrechtmatige daad—Aansprakelijkheid van de eigenaar van een gebouw—Stormschade—Afgewaaid dakpannen—Geen overmacht.

Het voertuig van eiser stond geparkeerd voor de woning van verweerders toen er enkele pannen van het dak van verweerders afwaaiden en op het voertuig van eiser terecht kwamen.

Deze laatste stelt verweerders hiervoor aansprakelijk, zowel op grond van art. 1384, lid 1, B.W., als op basis van art. 1386 B.W.

Betreffende de aansprakelijkheid van de eigenaar van een gebouw overweegt het vonnis :

«Overwegende dat, wat wind en storm betreft, het zo is dat er van overmacht slechts alleen sprake kan zijn wanneer de hevigheid van de wind of de storm zo uitzonderlijk is dat men dit in onze gebieden slechts zelden te zien krijgt ; dat hevige wind, onweer of storm, die men in onze streken normaal enkele keren per jaar meemaakt, door de rechtspraak doorgaans niet als een geval van overmacht worden beschouwd ; dat trouwens een goed deel van de rechtspraak van oordeel is dat het slachtoffer enkel moet bewijzen dat het ongeval zich onmogelijk had kunnen voordoen was de zaak niet door een gebrek aangetast geweest en dat dit bewijs met alle middelen, vermoedens inbegrepen, mag worden geleverd ;

«Overwegende dat de eiser het bewijs dient te leveren dat het ongeval het gevolg is van een verzuim van onderhoud of van een gebrek der zaak, daar eiser immers zonder een zodanig bewijs niet kan slagen in zijn vordering ; dat zulke bewijs niet kan worden afgeleid uit een louter materiële vaststelling : dat een gedeelte van het dak — pannen — afgewaaid is ;

«Overwegende bovendien dat het trouwens ook niet bewezen is dat er op 3 november 1976 een storm geweest is van uitzonderlijke aard welke slechts zeer zelden in België voorkomt ;

«Overwegende dat om al deze redenen het passend voorkomt te laten bewijzen dat de zaak, in casu, het dak door een gebrek was aangetast en verder eventueel dat het voertuig van aanlegger door enkele pannen beschadigd werd (cf. 916 Ger. W.).»

(Vrederechter : de h. Roelands—Advocaten : mrs. Derwa en Hoegars—In de zaak : G. t/ B. en P.)

NOOT—Zie H. BIESEMANS, «Kan storm als toeval of overmacht aangezien worden?», *De Verzekeringswereld*, 1977, 383-391 ; J. STASSEYNS, «Overmacht», *De Verzekeringswereld*, 1978, 67 e.v., vooral 77-83 ; A. VANHEUVERZWIJN, «Force majeure et responsabilité aquilienne», *Bull. Ass.*, 1967, 971, en 1968, 35.

EUROPEES RECHT

Overzicht van rechtspraak van het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen

Zaak 98/77 — Schaap/Het bestuur van de Bedrijfsvereniging voor Bank- en Verzekeringswezen, Groothandel en Vrije Beroepen (Amsterdam) — prejudiciële zaak — 14 maart 1978 — *sociale zekerheid van migrerende werknemers*

Het geschil in het hoofdgeding betreft de berekening van het invaliditeitspensioen van verzoeker in het hoofdgeding, een Nederlander die van 1929 tot 1933 in Duitsland had gewerkt, en later in Nederland, door het bevoegde Nederlandse orgaan.

Schaap maakte gebruik van de in Duitsland aan slachtoffers van het nazi-regime geboden mogelijkheid voor de invaliditeitsverzekering vrijwillig het tijdvak 1934-1945 in te kopen, teneinde voor een hogere Duitse rente in aanmerking te komen.

In deze Duitse invaliditeitsuitkering heeft de Nederlandse Bedrijfsvereniging aanleiding gevonden om, met toepassing van de anti-cumulatiewetgeving, het krachtens de Nederlandse wetgeving inzake de pensioenverzekering aan de betrokkene verschuldigde bedrag te verlagen. De betrokkene heeft die beslissing aangevochten op grond dat zijn Duitse rente grotendeels was verschuldigd op grond van een vrijwillige verzekering.

Daar een beroep werd gedaan op de bepalingen van verordening no. 1408/71 wendde de Centrale Raad van Beroep zich tot het Hof

van Justitie met de vraag in hoeverre, indien een werknemer onderworpen is geweest aan de wettelijke regelingen van twee of meer Lid-Staten, de artikelen 12, lid 2, juncto 46 van verordening no. 1408/71 niet aan een integrale toepassing van de nationale wet-tiebepalingen zoals die van de W.A.O., wanneer het recht op uitke-ring uitsluitend krachtens de nationale wettelijke regeling verkregen is, zonder dat een in casu bedoelde verordening behoefde te worden toegepast.

Het Hof besliste in aansluiting op zijn eerdere jurisprudentie dat, zolang een werknemer alleen krachtens de nationale wettelijke rege-ling een pensioen ontvangt, de bepalingen van verordening no. 1408/71 niet aan een integrale toepassing van de nationale wet-telijke regeling, de nationale anti-cumulatiebepalingen daaronder begrepen, daaraan in de weg staan, met dien verstande dat wanneer de toepassing van die nationale wettelijke regeling minder gunstig uitvalt dan die van het stelsel van artikel 46 van verordening no. 1408/71, dit artikel moet worden toegepast.

Zaak 105/77 — Het bestuur van de Sociale Verzekeringsbank (Amsterdam)/ Boerboom-Kersjes — prejudiciële zaak — 14 maart 1978 — *sociale zekerheid van migrerende werknemers*

Deze zaak betreft de berekening van het overlevingspensioen van verweerster in het hoofdgeding, een Nederlandse wier echtgenoot verzekeringstijdvakken in Nederland en in de Bondsrepubliek Duitsland had vervuld, door het bevoegde Nederlandse orgaan. De betrokkene voldeed bij zijn overlijden in Nederland aan alle wet-telijke voorwaarden voor toekenning van een recht op ouder-domspensioen, doch niettemin verlaagde het Nederlandse orgaan deze uitkering met de uitkering die hem werd betaald krachtens de Duitse wetgeving.

In verband hiermee verzocht de Centrale Raad van Beroep het Hof om een prejudiciële beslissing. Het Hof beantwoordde de gestelde vraag in dezelfde bewoordingen als de identieke vraag in de hierbo-vengenoemde zaak no. 98/77 (Schaap).

Zaak 115/77—G. en A. Laumann/Landesversicherungsanstalt Reinprovinz (Düsseldorf) — prejudiciële zaak — 16 maart 1978 — *sociale zekerheid van migrerende werknemers*

Ook deze zaak betreft de anti-cumulatievoorschriften, doch in dit geval gaat het om de uitkering van wezenpensioen.

Verzoekers in het hoofdgeding zijn minderjarige Duitse kinderen, die nadat de echtscheiding van hun ouders in de Bondsrepubliek Duitsland is uitgesproken, woonachtig zijn in België bij hun moeder die is hertrouwd met een Belg.

Na het overlijden van hun vader in Duitsland werd de wezenrente van verzoekers geschorst, aangezien hun stiefvader voor beide kinde-ren in België kinderbijslag ontvangt.

Het bevoegde Duitse orgaan baseerde zich bij zijn besluit op artikel 79 van verordening no. 1408/71 volgens welk artikel het krachtens artikel 78 verschuldigde recht op wezenpensioen wordt geschorst «indien voor de kinderen krachtens de wettelijke regeling van een Lid-Staat op grond van verrichte beroepswerkzaamheden recht op gezins- of kinderbijslagen bestaat.» In dat geval worden de betrokkenen als gezinsleden van een werknemer beschouwd.

In verband hiermee vraagt de nationale rechter het Hof of artikel 79 in die zin moet worden opgevat, dat de aanspraken krachtens de artikelen 77, 78 en 79, lid 2, van de verordening ter vermindering van cumulatie alleen worden geschorst, indien gelijksoortige aanspraken in een andere Lid-Staat bestaan.

De Commissie roerde voorts de vraag aan van het personele toe-passingsgebied van verordening no. 1408/71, omdat in casu noch de vader, noch de moeder, noch de stiefvader van verzoekers zich voor zijn werk binnen de Gemeenschap heeft verplaatst.

Het Hof overwoog dat de verordening blijkens haar aanhef niet alleen loontrekkenden omvat, doch ook hun gezinnen, die zich bin-nen de Gemeenschap verplaatsen ; uit deze algemene bewoordingen valt af te leiden dat de verordening ook van toepassing is wanneer de

verblijfplaats in een andere Lid-Staat niet wordt gekozen door de werknemer zelf doch door diens nabestaanden.

Het Hof besliste dat het recht op de in artikel 79, lid 3, van verordening no. 1408/71 bedoelde aanspraken op grond van dit artikel slechts wordt geschorst ter voorkoming van cumulatie, voorzover sprake is van cumulatie met aanspraken op gelijksoortige uitkeringen die voortvloeien uit de beoefening van beroepswerkzaamheden.

Zaak 126/77 Frangiamore/ Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening — prejudiciële zaak — 16 maart 1978 — *sociale zekerheid van migrerende werknemers*

Het Belgische Hof van Cassatie heeft zich tot het Hof van Justitie gewend met een prejudiciële vraag betreffende de uitlegging van artikel 67, lid 1, van verordening no. 1408/71, betreffende de samentelling van verzekeringstijdvakken ter verkrijging van het recht op werkloosheidsuitkeringen.

Artikel 67, lid, bepaalt dat «het bevoegde orgaan van een Lid-Staat waarvan de wettelijke regeling het verkrijgen, het behoud of het herstel van het recht op uitkering afhankelijk stelt van de vervulling van tijdvakken van verzekering, voorzover nodig, rekening houdt met de krachtens de wettelijke regeling van elke andere Lid-Staat vervulde tijdvakken van verzekering of van arbeid, alsof het tijdvakken van verzekering waren welke krachtens de door dit orgaan toegepaste wettelijke regeling waren vervuld mits evenwel de tijdvakken van arbeid als tijdvakken van verzekering zouden zijn beschouwd indien zij krachtens bedoelde wettelijke regeling waren vervuld».

De gestelde vraag luidt of de in artikel 67, lid 1, in fine, gestelde voorwaarde ook geldt wanneer bedoeld tijdvak van arbeid volgens de wettelijke regeling van de Lid-Staat waar het is vervuld, wordt beschouwd als een tijdvak van verzekering.

Het Hof besliste dat voor een tijdvak van arbeid dat is vervuld krachtens de wettelijke regeling van een andere Lid-Staat dan die waarin het in casu bevoegde orgaan is gevestigd, en dat door bedoelde wetgeving wordt aangemerkt en aanvaard als een tijdvak van verzekering, de in artikel 67, lid 1, in fine, van verordening no. 1408/71 gestelde voorwaarden niet geldt.

Zaak 117/77 — Het Bestuur van het Algemeen Ziekenfonds/ Pierik — prejudiciële zaak — 16 maart 1978 — *sociale zekerheid van migrerende werknemers*

De Centrale Raad van Beroep stelt in deze zaak een prejudiciële vraag betreffende de uitlegging van een aantal bepalingen van verordening no. 1408/71 van de Raad betreffende het recht van de werknemer om op het grondgebied van een andere Lid-Staat een passende behandeling te ondergaan.

De vergoeding van de door mevrouw Pierik in de Bondsrepubliek Duitsland ondergane kuur was aanleiding tot een reeks vragen betreffende de uitlegging van de woorden «die aan de door de wettelijke regeling van de bevoegde Staat gestelde voorwaarden voor het recht op prestaties voldoet», de zin en de draagwijdte van de woorden «de betreffende behandeling», en de vraag of onder «verstrekkingen welke voor rekening van het bevoegde orgaan van de woon- of verblijfplaats worden verleend» worden verstaan verstrekkingen waarop «in de Lid-Staat van de verblijfplaats aanspraak bestaat», of die welke het bevoegde orgaan kan verlenen.

Het Hof beantwoordde deze vragen als volgt :

1. De woorden «die aan de door de wettelijke regeling van de bevoegde Staat gestelde voorwaarden voor het recht op prestaties voldoet» in de aanhef van artikel 22, lid 1, doelen op degenen die in beginsel voor prestaties ingevolge de toepasselijke nationale regeling in aanmerking komen.

2. De woorden «de desbetreffende behandeling» in artikel 22, lid 2, tweede alinea, hebben betrekking op elke adequate behandeling van de ziekte of aandoening waaraan de betrokkene lijdt.

3. De woorden «verstrekkingen, welke voor rekening van het

bevoegde orgaan door het orgaan van de woon- of verblijfplaats worden verleend» doelen niet alleen op de door de Lid-Staat van de woonplaats verleende verstrekkingen, maar ook op de verstrekkingen die het bevoegde orgaan kan verlenen.

4. De in artikel 22, lid 2, tweede alinea, bedoelde verplichting om de krachtens lid 1, sub c, vereiste toestemming te verlenen, strekt zich zowel uit tot het geval waarin de in een andere Lid-Staat gegeven behandeling doeltreffender is dan de behandeling waarvoor de betrokkene in aanmerking komt in de Lid-Staat waar hij woont, als tot het geval waarin de betrokken behandeling die niet op het grondgebied van deze laatste Staat kan worden gegeven.

5. De kosten, verbonden aan de door het orgaan van de woon- of verblijfplaats voor rekening van het bevoegde orgaan verleende verstrekkingen, komen voor volledige vergoeding in aanmerking.

6. De woorden «orgaan van de woon- of verblijfplaats» in artikel 22, lid 1, sub c, i, van verordening no. 1408/71, doelen op het orgaan dat bevoegd is de uitkeringen in de Staat van de woon- of verblijfplaats te verlenen, genoemd in bijlage 3 van verordening no. 574/72 van de Raad, zoals gewijzigd bij 's Raads verordening no. 878/73.

Zaak 123/77 — Unione Nazionale importatori e commercianti motocicli esteri (Unicme), e.a./ Raad van de Europese Gemeenschappen — 16 maart 1978 — *gemeenschappelijk handelsbeleid*

Verzoeksters hebben voor het Hof nietigverklaring gevorderd van verordening no. 1692/77 van de Raad van 25 juli 1977 betreffende beschermende maatregelen ten aanzien van de invoer van bepaalde motorrijwielen van oorsprong uit Japan.

Volgens artikel 1 van de litigieuze verordening is de invoer in Italië van motorrijwielen met een cilinderinhoud van 380 cm³ of meer, van post ex 87.09 van het gemeenschappelijk douanetarief, van oorsprong uit Japan, afhankelijk gesteld van de overlegging van een door de Italiaanse autoriteiten afgegeven invoervergunning.

De hoeveelheid produkten waarvoor in de periode van 1 januari tot en met 31 december 1977 vergunningen zullen worden afgegeven mag een totaal van 18 000 eenheden niet overschrijden.

Volgens verzoeksters maakt deze verordening inbreuk op de onder de eerdere Italiaanse invoerregeling verkregen rechten en worden zij daardoor van rechtstreeks en individueel geraakt.

De Raad werpt als verweerster de exceptie van niet-ontvankelijkheid op, stellende dat verzoeksters door de litigieuze verordening rechtstreeks noch individueel worden geraakt, zodat hun beroep niet voldoet aan de voorwaarden van artikel 173, lid 2, EEG-Verdrag.

Het Hof besliste dat de litigieuze verordening slechts inbreuk maakt op de rechten van de importeurs wanneer hun de nodige vergunningen zouden worden geweigerd en dat zij slechts dan rechtstreeks en individueel zouden worden geraakt.

Aan de in artikel 173 gestelde voorwaarde is dus niet voldaan. In verband daarmee verklaarde het Hof het beroep niet ontvankelijk met veroordeling van verzoeksters in de kosten van het geding.

Zaak 95/77 — Commissie van de Europese Gemeenschappen/Nederland — 11.4.1978 — *niet-nakoming van verdragsverplichtingen door een Lid-Staat*

De Commissie heeft krachtens artikel 169 EEG-Verdrag bij het Hof beroep ingesteld teneinde te doen vaststellen dat Nederland een krachtens het Verdrag op hem rustende verplichting niet is nagekomen, door niet binnen de voorgeschreven termijn van 18 maanden de nodige wettelijke en bestuursrechtelijke bepalingen vast te stellen om te voldoen aan het bepaalde in 's Raads richtlijn no. 71/347 van 12 oktober 1971 betreffende de onderlinge aanpassing van de wetgevingen der Lid-Staten inzake de meting van het natuurgewicht van granen.

Deze richtlijn no. 71/347 maakt deel uit van een aantal richtlijnen op het gebied van meetinstrumenten welke uitdrukkelijk zijn voorzien in het «Algemeen programma voor de opheffing van de technische belemmeringen voor het handelsverkeer die het gevolg zijn van

verschillen tussen de wettelijke en bestuursrechtelijke bepalingen der Lid-Staten», en heeft meer in het bijzonder ten doel de wettelijke regelingen van de verschillende Lid-Staten betreffende het natuurgewicht van granen te harmoniseren, met name door een eenvormige definitie van het EEG-natuurgewicht te geven. Het uitsluitende en verplichte gebruik van het EEG-natuurgewicht, welk begrip in alle Lid-Staten hetzelfde is, zal tot gevolg hebben dat iedere betwisting over de meetmethode van granen in de intracommunautaire handel wordt voorkomen.

Nederland heeft het verzetten verzuim niet betwist, doch opmerkt dat het ontbreken van uitvoeringsmaatregelen geen nadelige invloed had op de werking van de gemeenschappelijke markt. Volgens het Hof kan dit argument gezien de doelstelling van genoemde richtlijn niet slagen.

Het Hof besliste dan ook dat Nederland, door niet binnen de voorgeschreven termijn de nodige bepalingen te hebben ingevoerd om te voldoen aan 's Raads richtlijn no. 71/347/EEG van 12 oktober 1973, betreffende de onderlinge aanpassing van granen, een krachtens het Verdrag op hem rustende verplichting niet is nagekomen.

Zaak 100/77 — Commissie/ Italië — 11.4.1978 — *Niet-nakoming van verdragsverplichtingen door een Lid-Staat*

De Raad en de Commissie hebben in de jaren 1971-1974 tien richtlijnen betreffende de harmonisatie der wetgevingen van de Lid-Staten in de sector meetinstrumenten vastgesteld. De Italiaanse autoriteiten hebben niet tijdig — d.w.z. vóór de op 29 januari 1973 en 6 september 1975 vastgestelde vervaldata — de in deze richtlijnen vastgestelde maatregelen genomen.

De Commissie vestigde de aandacht der Italiaanse autoriteiten op de noodzaak tijdig de in deze richtlijnen voorgeschreven maatregelen te nemen en bracht op 22 december 1975 en 4 juni 1976 een gemotiveerd advies uit waarin zij de Italiaanse republiek uitnodigde binnen een maand de nodige maatregelen te nemen ter uitvoering van bedoelde richtlijnen.

Op 22 januari 1976 berichtte de Italiaanse regering de Commissie dat bij het Parlement wetsontwerpen waren ingediend inzake de uitwerking van bovengenoemde richtlijnen in de Italiaanse wetgeving.

Op 22 juli 1976 vroeg de Italiaanse regering in verband met het voortijdige einde van de zesde legislatuurperiode verlenging van de in het advies van de Commissie vastgestelde termijn, met de verzekering dat het vraagstuk op korte termijn zou worden geregeld. Aangezien de Commissie sedertdien niets meer had gehoord, stelde het op 28 juli 1977 een beroep wegens niet-nakoming in, dat ertoe leidde dat het Hof verklaarde voor recht dat de Italiaanse republiek krachtens het Verdrag op haar rustende verplichtingen niet was nagekomen door niet binnen de voorgeschreven termijn de nodige bestuursrechtelijke en administratieve maatregelen te nemen die noodzakelijk zijn ter toepassing van 's Raads richtlijnen nos. 71/316, 71/317, 71/318, 71/347, 71/354, 73/360, 73/362, 74/148 en van de richtlijn van de Commissie no. 74/331 betreffende de onderlinge aanpassing der wetgevingen van de Lid-Staten in de sector meetinstrumenten.

Gevoegde zaken 80 en 81/77 — Les Commissionnaires réunis en Les Fils de Henri Ramel/ Ontvanger der Douane (prejudiciële zaak) — 20 april 1977 — *Gemeenschappelijke ordening van de wijnmarkt*

Verzoeksters in het hoofdgeding hebben van oktober 1975 tot maart 1976 bij de invoer van uit Italië afkomstige partijen wijn in Frankrijk aanzienlijke bedragen aan de Franse administratie der douane betaald aan heffingen voor tafelwijnen en wijnen die geschikt zijn om tot tafelwijnen te worden verwerkt. Deze heffing was ingesteld bij decreet no. 75/846 van 11 september 1975, welk decreet werd ingetrokken op 31 maart 1976 met ingang van 1 april 1976. De Commissie had terzake een beroep wegens niet-nakoming van verdragsverplichtingen ingesteld tegen Frankrijk, doch trok het op 21 april 1976 weer in, nadat de litigieuze heffing was afgeschaft. Daar verzoeksters in het hoofdgeding van mening zijn dat de heffing onwettig was, daagden zij de administratie der douane voor de *rechtbank te Bourg-en-Bresse*, waarbij zij terugbetaling van de on-

verschuldigd betaalde bedragen vorderden alsmede schadevergoeding.

De administratie der douane beriep zich tot haar verweer op artikel 31, van verordening no. 816/70 van de Raad van 28 april 1970, hetgeen voor verzoeksters in het hoofdgeding aanleiding was de volgende vragen te stellen betreffende de uitlegging en de geldigheid van deze bepaling :

«1. Is artikel 31, lid 2, van 's Raads verordening no. 816/70 verenigbaar met het EEG-Verdrag, voor zover hij maatregelen toelaat die in strijd zijn met de na het einde van de overgangperiode toepasselijke verdragsregels betreffende het vrije goederenverkeer ;

2. Zo ja, was dan artikel 31 van de verordening op 11 september 1975 nog geldig ?»

Het Hof gaat in enkele algemene overwegingen in op de opzet van verordening no. 816/70 en de ordening van de wijnmarkt.

Verordening no. 816/70 trad in werking na het einde van de overgangperiode en bracht een marktregeling die enerzijds een regeling van prijzen en interventies, toezicht op de ontwikkeling der plantages, steun bij de opslag en het destilleren etc. bevatte, en anderzijds een regeling voor het handelsverkeer met derde landen, dat onder andere voorzag in de afgifte van in- en uitvoercertificaten alsmede een ontsnappingsclausule, zodat bij ernstige verstoringen de nodige maatregelen konden worden genomen.

Volgens artikel 31, lid 1, van verordening no. 816/70 is het in het handelsverkeer binnen de Gemeenschap verboden heffingen van gelijke werking als een douanerecht toe te passen. Artikel 31, lid 2, van de verordening bepaalt dat de Lid-Staten in afwijking van het bepaalde in lid 1 maatregelen mogen treffen ten einde verstoring van hun markt te voorkomen.

Het jaar 1975 werd gekenmerkt door een uitzonderlijk grote toevloed van Italiaanse wijnen, vooral op de Franse markt, in verband met de overvloedige oogsten en de herhaalde devaluatie van de lire.

Op 11 september 1975 voerde de Franse regering met een beroep op artikel 31, lid 2, van verordening no. 816/70, bij decreet de hierboven omschreven heffing in bij invoer van bepaalde wijnen afkomstig uit Italië.

De Commissie betwistte dat deze maatregel in overeenstemming was met het gemeenschapsrecht, doch zag af van een beroep wegens niet-nakoming van verdragsverplichtingen, toen het litigieuze besluit van 11 september 1975 bij decreet van 31 maart 1976 werd ingetrokken.

Verzoeksters in het hoofdgeding hebben daarop voor de nationale rechter terugvordering van de eerder betaalde heffingen gevorderd.

De rechter in het hoofdgeding vond hierin aanleiding bovengenoemde vragen aan het Hof voor te leggen. Voor deze vragen moet uitlegging worden gegeven aan artikel 38, lid 2, EEG-Verdrag, luidende als volgt : «Voor zover in de artikelen 39 tot en met 46 niet anders is bepaald, zijn de regels voor de instelling van de gemeenschappelijke markt van toepassing op de landbouwproducten.»

Het Hof greep terug op de grondbeginselen en overwoog dat volgens artikel 2 van het EEG-Verdrag de Gemeenschap tot taak heeft, door het instellen van een gemeenschappelijke markt en door het geleidelijk nader tot elkaar brengen van het economisch beleid van de Lid-Staten te bevorderen de harmonische ontwikkeling van de economische activiteit binnen de gehele Gemeenschap, een toenemende verbetering van de levensstandaard en nauwere betrekkingen tussen de Lid-Staten.

De afschaffing der douanerechten en heffingen van gelijke werking tussen de Lid-Staten vormt een fundamenteel beginsel van de gemeenschappelijke markt dat ook geldt voor de landbouw en de handel in landbouwprodukten.

Voor toepassing van de uitzondering van artikel 38, lid 2, bij de instelling van heffingen van gelijke werking als douanerechten in het intracommunautaire handelsverkeer gedurende de overgangperiode, moet een der artikelen 39-46 uitdrukkelijk of stilzwijgend de instelling van dergelijke heffingen voorzien of toestaan.

Deze artikelen bevatten echter geen enkele bepaling van deze aard ; integendeel bevat artikel 40 bijvoorbeeld het verbod van

iedere discriminatie tussen producenten of gebruikers in de Gemeenschap.

Uit het samenstel van deze bepalingen en hun onderling verband blijkt dat de sectoriële en regionale bevoegdheden der gemeenschapsinstellingen in het kader van het gemeenschappelijk landbouwbeleid — althans vanaf het einde van de overgangperiode — moeten worden gebruikt ter bevordering van de eenheid van de markt, met uitsluiting van iedere maatregel die indruist tegen de afschaffing van de douanerechten en de kwantitatieve beperkingen of heffingen van gelijke werking tussen de Lid-Staten.

Het Hof antwoordde op de vragen van de rechtbank te Bourg-en-Bresse dat artikel 31, lid 2, van verordening no. 816/70 onverenigbaar is met artikelen 13, met name lid 2, en 38-46 EEG-Verdrag en bijgevolg ongeldig is, voor zover de producerende Lid-Staten daarin worden gemachtigd in het intracommunautaire handelsverkeer der produkten die vallen onder de bij deze verordening bedoelde marktordening heffingen van gelijke werking als douanerechten in te voeren en te heffen.

Zaak 134/77 — Ragazzoni/ Compensatiekas kinderbijslagfonds «Assubel» — prejudiciële zaak — 20.4.1978 — *Sociale zekerheid van migrerende werknemers*

Verzoeker in het hoofdgeding is een in België werkzame Italiaan; zijn vrouw en zijn drie kinderen wonen in Italië waar zijn vrouw in loondienst werkzaam is. Verweerster in het hoofdgeding (de Compensatiekas «Assubel») heeft afwijzend beschikt op het door Ragazzoni in verband met zijn beroepsactiviteiten in België gedane verzoek om toekenning van kinderbijslag, zulks met een beroep op artikel 76 van verordening no. 1408/71, waarin de voorrang wordt bepaald bij cumulatie van het recht op uitkeringen of kinderbijslagen.

Ragazzoni wijst er op dat krachtens de Italiaanse wet in Italië geen recht bestaat op gezinsuitkeringen voor zijn vrouw en zijn minderjarige kinderen, omdat de Italiaanse wetgeving op het gebied van gezinsuitkeringen de overdracht van de hoedanigheid van gezinshoofd op de moeder niet kent, wanneer haar man buitenslands werkzaam is.

Assubel beroept zich op artikel 76 van verordening no. 1408/71, luidende als volgt: «het recht op krachtens de artikelen 73 of 74 verschuldigde gezins- of kinderbijslagen wordt geschorst indien krachtens de wettelijke regeling van de Lid-Staat op het grondgebied waarvan de gezinsleden wonen, op grond van verrichte beroepswerkzaamheden eveneens gezins- of kinderbijslagen verschuldigd zijn». Assubel leidt hieruit af dat deze bepaling «van normatieve aard is en communautaire prioriteitsregels geeft die steeds van toepassing zijn ingeval beroepswerkzaamheden worden verricht op het grondgebied van de Lid-Staat waar de gezinsleden wonen.»

Het Hof overwoog dat tegen deze opvatting valt aan te voeren dat

— afgezien van het feit dat artikel 76 slechts ten doel heeft de mogelijkheid van cumulatie te beperken — de uitkering volgens de wet van de Lid-Staat «verschuldigd» is. De betrokkene moet dus voldoen aan de voorwaarden die zijn gesteld in de nationale wetgeving van die Lid-Staat om van dit recht gebruik te kunnen maken.

Het Hof antwoordde derhalve op de vraag van de *Arbeidsrechtbank te Brussel* dat de in artikel 76 voorziene schorsing van de krachtens artikel 73 van verordening no. 1408/71 verschuldigde gezins- of kinderbijslagen niet plaats vindt wanneer de vader buitenslands werkzaam is in een Lid-Staat, terwijl de moeder in loondienst werkzaam is in het land waar de overige gezinsleden wonen en zij volgens de Lid-Staat van laatstgenoemd land geen aanspraak op gezinsbijslagen heeft verworven, hetzij omdat de hoedanigheid van gezinshoofd alleen aan de vader wordt toegekend, hetzij omdat niet is voldaan aan de voorwaarden voor toekenning van het recht op uitkeringen aan de moeder.

—Zaak 90/77 — Firma H. Stimming KG/ Commissie — 27 april 1978 — *Schadeverordering*

Verzoekster sloot op 15 februari 1977 een overeenkomst met de Roemeense handelsmaatschappij Prodexfort voor de levering van 450.000 kg. gemarineerd vlees. Zij meent schade te hebben geleden door de invoering van verordening no. 425/77 van 14 februari 1977 van de Raad, houdende wijziging van de verordening van 1968, houdende een gemeenschappelijke ordening van de markten in de sector rundvlees en wijzigingen van de verordeningen van 1968 inzake het gemeenschappelijk douanetarief.

Bij de litigieuze verordening is een invoerregeling getroffen, met name voor de berekening van de heffing. Waar de Commissie geen overgangsmaatregelen heeft getroffen ter bevordering van de toepassing der verordening, vordert de verzoekster in de onderhavige actie tot schadevergoeding «verklaring voor recht dat verweerster als vergoeding voor door haar veroorzaakte schade de invoer met vrijstelling van heffing moet toestaan van de hoeveelheid gemarineerd vlees bedoeld in de overeenkomst van 15 februari 1977, met opdracht aan de Bondsrepubliek Duitsland de litigieuze hoeveelheid gemarineerd vlees met vrijstelling van heffing tot het vrije verkeer toe te laten.»

Het Hof onderwierp de toegepaste bepalingen aan een minitieuze onderzoek om vast te stellen of een causaal verband bestaat tussen de gestelde schade en de handelwijze van de Commissie. Daarbij bleek dat de wijzigingen reeds voorkwamen in eerdere regelingen inzake vrijwaringsmaatregelen in de betrokken sector en dat verzoekster op het tijdstip van de wijziging reeds wist dat eventuele invoeren van de waren konden stuiten op destijds geldende vrijwaringsmaatregelen en als uiterst onzeker moest worden beschouwd.

Het Hof verwierp het beroep en verwees verzoekster in de kosten.

WETGEVING

Het vernieuwde K.B. nr. 22 van 24 oktober 1934 (wet van 4 augustus 1978 tot economische heroriëntering)

1. Door het K.B. nr. 22 van 24 oktober 1934, zoals het was vóór de recente wijzigingen ingevoerd bij de artikelen 83 tot 88 van de wet van 4 augustus 1978 tot economische heroriëntering, werd aan bepaalde veroordeelden (art. 1, a tot g), o.a. wegens eenvoudige en bedrieglijke bankbreuk, en aan niet in eer herstelde gefailleerden (art. 3) verbod opgelegd beheers- of toezichtsfuncties uit te oefenen in een

vennootschap op aandelen, een P.V.B.A. of een coöperatieve vennootschap.

Zelfs de in het buitenland op dezelfde gronden veroordeelde personen werden door dit beroepsuitoefeningsverbod getroffen.

Overtreding van dit verbod leidde tot zware straffen, nl. van drie maanden tot twee jaren gevangenisstraf en een geldboete van 1.000 tot 10.000 frank.

2. Naast dit K.B. nr. 22 van 1934, zijn er nog teksten die met betrekking tot diezelfde veroordeelden of niet in eer herstelde gefailleerden het beroepsuitoefeningsverbod uitbreiden tot andere activiteiten dan die van beheerder of commissaris in de drie vermelde vennootschapsvormen.

a) *Art. 28 van de wet van 9 juli 1957 op de afbetalingsovereenkomsten* ontzegt die gefailleerden of veroordeelden het recht op de erkenning door of de inschrijving bij de minister van Economische Zaken, die vereist zijn om een activiteit te mogen uitoefenen als bepaald in de wet op de afbetalingsovereenkomsten.

Evenmin kunnen die gefailleerden of veroordeelden beheers- of toezichtsfuncties bekleden *in een onderneming* — welke ook de juridische vorm ervan is — die dergelijke activiteiten uitoefent. Een sanctie treft hier bovendien ook de onderneming zelf, doordat bij overtreding van het verbod de intrekking volgt van de erkenning en inschrijving van de onderneming, m.a.w. het verplicht stopzetten van haar desbetreffende activiteit, terwijl de strafrechtelijke sanctie wegens overtreding van het K.B. van 1934 op de schuldige beheerders wordt toegepast.

b) *Art. 7 van het K.B. nr. 185 van 9 juli 1935 op de bankcontrole* ontzegt dezelfde personen (niet in eer herstelde gefailleerden en de personen veroordeeld wegens een van de in art. 1 van het K.B. nr. 22 van 1934 opgesomde feiten) niet alleen de functie van beheerder, commissaris of zaakvoerder in een bank, doch ook de functie van directeur of gevolmachtigde en meer algemeen, het beroep zelf van bankier.

Deze bepaling gaat verder dan het K.B. nr. 22 : terwijl in dit laatste K.B. als voorwaarde voor het beroepsuitoefeningsverbod gesteld wordt een veroordeling tot ten minste drie maanden gevangenisstraf, wordt in het K.B. nr. 185 het beroepsuitoefeningsverbod uitgebreid tot alle veroordelingen, ook die van minder dan drie maanden, wegens de opgesomde misdrijven. De bankcommissie mag evenwel beslissen dit verval in te trekken met het gevolg dat de veroordeelde toch een van die functies verder zal mogen blijven uitoefenen. Dit is een loutere administratieve beslissing, geen jurisdictionele (R. SCREVEN, *L'interdiction professionnelle et droit pénal*, nr. 263, blz. 301).

De straf bij overtreding van art. 7 van het K.B. nr. 185 is die, bepaald in art. 4 van het K.B. nr. 22 van 24 oktober 1934.

c) Artikel 60 van de wet van 9 juli 1975 betreffende de controle van de verzekeringsondernemingen houdt dezelfde regeling in als de wet op de bankcontrole, maar in tegenstelling met art. 43 van het K.B. nr. 185 is er in de wet van 9 juli 1975 geen verwijzing naar artikel 4 van het K.B. nr. 22 van 24 oktober 1934. Dit neemt niet weg dat de overtreding van het verbod onder toepassing blijft van dit artikel 4, maar art. 61 van de wet van 9 juli 1975 stelt bovendien de verzekeringsonderneming burgerlijk aansprakelijk voor de geldboeten waartoe hun beheerders, commissaris, directeur, zaakvoerder of lasthebber worden veroordeeld wegens de overtreding van dit beroepsuitoefeningsverbod.

3. *De wet van 4 augustus 1978* tot economische heroriëntering verruimt nu aanzienlijk dit beroepsuitoefeningsverbod en wel in drie opzichten :

a) door uitbreiding van het reeds bestaande en van de nieuw ingevoerde beroepsuitoefeningsverboden tot de tussenpersonen om aldus ook de stroman te kunnen treffen ;

b) door verzwaar van de gevolgen van de veroordeling wegens bedrieglijke zowel als wegens eenvoudige bankbreuk met de invoering van een *definitief* verval van rechtswege van het recht om, persoonlijk of door tussenpersoon enig koopmansbedrijf uit te oefenen voor al wie ooit in België of in het buitenland wegens bankbreuk veroordeeld werd (artt. 1bis en 3). Pogingen om in art. 1 de woorden « veroordeeld zijn geweest » te vervangen door « veroordeeld wordt » zijn gestrand, evenals pogingen om het verval door de rechtbank te laten uitspreken met bepaling van de duur ervan (Amendement M. Vanderpoorten, *Parl. Besch., Senaat*, 1977-78, nr. 415/11) ;

c) door beteugeling, ook buiten elk strafrechtelijk misdrijf, van de « kennelijk grove fout die tot het faillissement heeft bijgedragen » door de invoering van :

1) de mogelijkheid om ook de niet bankbreukige gefailleerde, fysieke persoon, die een dergelijke fout heeft begaan, *tijdelijk* het verbod op te leggen om enig koopmansbedrijf uit te oefenen ;

2) de mogelijkheid om aan de met de gefailleerde gelijkgestelde personen, dit zijn de huidige statutaire of zelfs maar feitelijke beheerders en zaakvoerders van een gefailleerde vennootschap, evenals aan de vorige wier ontslag minder dan een jaar vóór het faillissement in de bijlagen van het Staatsblad bekend gemaakt werd, — die een dergelijke fout hebben begaan, *tijdelijk* het verbod op te leggen van *drie jaar tot tien jaar*, om nog enige statutaire of feitelijke bestuurs- of toezichtstaak uit te oefenen in enige handelsvennootschap of vennootschap die de rechtsvorm van een handelsvennootschap heeft aangenomen, inclusief het bestuur van een Belgisch filiaal van een buitenlandse vennootschap.

4. In het K.B. van 1934 zijn thans twee soorten vervallenverklaringen verwerkt.

A. *Het verval van rechtswege*, dat er reeds van het begin af in verval was, maar nu nog wordt verruimd, nadat het reeds een eerste maal door de wet van 16 maart 1972 tot de P.V.B.A. was uitgebreid.

a) Verval van rechtswege betekent dat het automatisch intreedt ten gevolge van de veroordeling waaraan het verboden werd, zonder dat de rechter dit verval moet vaststellen of uitspreken (Cass., 26 september 1966, *R.D.P.*, 1966-67, 301). Het brengt geen burgerlijke onbekwaamheid mee in de zin van art. 1124 B.W., doch wel een onbevoegdheid ter bescherming van derden. De sanctie voor de overtreding van het verval is uitsluitend strafrechtelijk (Cass., 19 februari 1940, *Pas.*, 1940, I, 56 ; Hof Brussel, 3 februari 1960, *Pas.*, 1960, II, 242). Het verval volgt uit het faillissementsvonnis of uit een strafrechterlijke veroordeling wegens een der misdrijven opgesomd in art. 1 van het K.B. : het zijn alle misdrijven die wijzen op een oneerlijkheid en onbetrouwbaarheid in zaken van de veroordeelde ; bv. de eenvoudige of bedrieglijke bankbreuk (art. 1, litt. g).

Dit verval is een zuivere veiligheidsmaatregel.

b) Aanvankelijk was het verval beperkt tot het recht om beheerder, zaakvoerder of commissaris te zijn in een vennootschap op aandelen en een coöperatieve vennootschap.

Oorspronkelijk was de P.V.B.A. niet vermeld in het K.B. nr. 22 omdat deze vorm van handelsvennootschap pas ingevoerd werd bij wet van 9 juli 1935. Niet alleen op grond van dit tekstargument doch ook op grond van de overweging dat de P.V.B.A. van een andere aard is dan de in 1934 bedoelde vennootschappen, was de rechtsleer het eens om de P.V.B.A. van de toepassing van het K.B. uit te sluiten. Het was er de wetgever inderdaad om te doen in een crisistijd, zoals trouwens ook weer vandaag, de door derden aan vennootschappen toevertrouwde spaargelden veilig te stellen door waarborgen te eisen van diegenen die er mee handelen. De P.V.B.A. was daarentegen de aangewezen vorm voor kleine familieondernemingen die met eigen kapitaal werkten (Verslag aan de Koning, *Pasin.*, 1934, 382 ; R. SCREVEN, o.c., nr. 259 en geciteerde auteurs).

Door de wet van 16 maart 1972 is de P.V.B.A., die het kader van het familiebedrijf is ontsprongen, er dan toch bijgekomen.

Dit was reeds een eerste uitbreiding van het toepassingsveld van het K.B. nr. 22.

c) In de wet van 4 augustus 1978 wordt nu ook uitdrukkelijk bepaald dat dit verval niet omzeild mag worden door het beroep op een tussenpersoon. Tijdens de bespreking van het ontwerp in de Senaatscommissie, werd aangedrongen op een wettelijke bepaling van de tussenpersoon om onzekerheid te vermijden. Is de zoon die van zijn vader raad krijgt, een tussenpersoon, zo werd gevraagd. (*Parl. Besch., Senaat* 1977-78, nr. 415/2, blz. 136). De minister verklaarde dat de rechtbank van geval tot geval zal moeten oordelen want het is onmogelijk de vereiste criteria te bedenken (*l.c.*, blz. 138). Het begrip « tussenpersonen » is in de handelswetgeving voldoende bekend zodat de rechter met dit kwalificeringsprobleem geen moeilijkheden zal ondervinden ; bovendien verklaarde de minister uitdrukkelijk dat de tussenpersonen als mededaders getroffen worden door de strafbepalingen van art. 4 van het K.B. nr. 22. Ook de vertrouwelijkheid van de rechter met het strafrechtelijk begrip deelneming zal het de rechter mogelijk maken het kaf van het koren te scheiden. Er zal dus telkens aan de hand van de feiten moeten worden

nagegaan of de persoon die getroffen is door het hier bedoelde beroepsuitoefeningsverbod materieel het verbod negeerde. Zonder belang is dan de dekking waarachter hij zijn beheers- of toezichtsfunctie verscholen hield, zoals onder de benaming van technisch adviseur, van lasthebber of van de een of andere ondergeschikte administratieve functie.

De rechtspraak was reeds die weg opgegaan, waar beslist werd dat het K.B. toepasselijk is op degene die *in feite* de functie uitoefent, zelfs zonder juridisch tot het ambt benoemd te zijn (Cass., 17 oktober 1962, *Pas.*, 1963, I, 217; Hof Brussel, 6 juni 1974, *Pas.*, 1975, II, 37; Corr. Brussel, 20 januari 1977, *R.P.S.*, 1977, nr. 5951, vernietigd door Hof Brussel, 22 juni 1977, *R.P.S.*, 1977, nr. 5950; CLOQUET, *Les faillites*, in *Les Nouvelles*, 2e uitg. 1975, nr. 1380).

Maar de gefailleerde en de strafrechtelijk veroordeelde, meer bepaald de bankbreukige aan wie aldus reeds het recht ontzegd was om een handelsvennootschap te beheren, behield toch het recht om onmiddellijk van wal te steken met een eigen eenmanszaak en bleef aldus in de gelegenheid om nieuwe slachtoffers te maken. Hieraan komt nu een einde. Door het nieuwe art. 1bis van het K.B. wordt het verval van rechtswege dat volgt uit de veroordeling tot een vrijheidsstraf van drie maanden of meer, zelfs met uitsluiting, wegens eenvoudige of bedrieglijke bankbreuk — *niet* wegens de andere misdrijven opgesomd in art. 1 — nu ook uitgebreid tot het recht om handelaar te zijn, zodat hieruit voor de bankbreukige een algemeen verbod volgt om nog enige handelsactiviteit uit te oefenen hetzij persoonlijk, hetzij door tussenpersoon.

e) Het verval is *definitief*. Het K.B. bepaalt nergens dat dit zware gevolg van de veroordeling kan ingetrokken worden. Nochtans wordt ingevolge art. 634 Sv. het verval opgeheven indien de veroordeelde strafrechtelijk herstel in eer en rechten krijgt. Hetzelfde geldt voor het in eer herstellen na faillissement (art. 3.). Ook de amnestie, doch niet de genade, doet het beroepsuitoefeningsverbod ophouden (MATHIEU en NASSAUX, *Le droit de grâce*, blz. 46, nr. 161).

f) Bovendien werkt dit verval dat intrad vanaf de datum waarop de veroordeling kracht van gewijsde verkreeg (Verslag aan de Koning, *Pasin.*, 1934, 382; Hof Brussel, 6 juni 1966, *R.C.J.B.*, 1966, 460) *retroactief* voor al wie ooit wegens bankbreuk tot drie maanden en meer veroordeeld werd en die bij het in werking treden van de wet van 4 augustus 1978 geen koopmansbedrijf uitoefende. Alleen zij die reeds onder het vroegere regime na hun veroordeling een eenmanszaak hadden opgericht, mogen dit bedrijf voortzetten (art. 88 wet van 4 augustus 1978).

Een gelijkaardige overgangsbepaling was reeds opgenomen in artikel 5 van het K.B. nr. 22 met betrekking tot personen die, gefailleerd of veroordeeld zoals bedoeld in art. 1, op de dag van het in kracht worden van het K.B. reeds de functies uitoefenden, die hen voortaan verboden werden. Voor zover zij deze functies «in dezelfde maatschappij» bleven uitoefenen ontsnapten zij aan het verbod. Deze bepaling blijft bestaan. De vraag is dan gerezen wat bedoeld werd met «in dezelfde maatschappij» bij omvorming van vennootschappen. Mag de beheerder die zich op de overgangsbepaling kan beroepen, dit ook nog doen in de nieuwe omgevormde vennootschap? Het bevestigend antwoord van het Hof van Beroep te Brussel (5 oktober 1960, *J.T.*, 1961, 166) steunt op het assimileren van vennootschap en onderneming. Deze oplossing wordt evenwel afgewezen in een noot van J. T. KINT onder dit arrest omdat de omvorming van een vennootschap geen juridische voortzetting is van de oude in een nieuwe vennootschapsvorm, doch wel het verdwijnen meebrengt van de vroegere rechtspersoon en de oprichting van een nieuwe. De betrokkene is wellicht beheerder gebleven «in dezelfde onderneming», maar geen beheerder «in dezelfde maatschappij».

De opzet van de wetgever in 1934 en zeker vandaag in de wet tot economische heroriëntering is de gezondmaking van de economie waarin de onderneming een opdracht heeft; de vennootschap is er slechts een juridisch kleed voor. Het is derhalve niet vermetel te denken dat de wetgever in de overgangsbepaling bedoeld heeft geen versturende wisseling in de beheers- en toezichtfuncties van een onderneming te veroorzaken. De interpretatie van het Hof van Beroep te Brussel zou dan te verkiezen zijn boven het wettisch standpunt van de commentator van het arrest.

Dit laat toe staande te houden dat de overgangsbepaling van art.

88 van de wet van 4 augustus 1978 in dezelfde zin moet worden begrepen en dat elke onderneming-eenmanszaak die reeds aangevat is vóór het in werking treden van deze wet verder mag worden uitgeoefend.

g) Niet alleen een veroordeling in België doet het verval intreden, maar ook de vaststelling in een arrest van de kamer van inbeschuldigingstelling van een dergelijke veroordeling door een buitenlandse strafrechtbank. Met andere woorden de vreemdeling waarvan door de K.I. wordt vastgesteld dat hij in zijn land wegens bankbreuk tot drie maanden of meer werd veroordeeld, mag zich niet in België als handelaar komen vestigen. Aan de kamer van inbeschuldigingstelling wordt bevoegdheid verleend om vast te stellen dat het buitenlandse strafvonnis kracht van gewijsde heeft verkregen en dat de veroordeling betrekking heeft op feiten zoals bepaald in de artikelen 1 en 1bis van het K.B. van 1934 (art. 2.).

Dit arrest van de kamer van inbeschuldigingstelling is een wijze van exequatur, een wijze van erkenning van het gezag van gewijsde in België van een buitenlands strafvonnis zodat van rechtswege de door de Belgische wet bepaalde gevolgen erop kunnen worden toegepast (R. SCREVEN, *o.c.*, nr. 262, blz. 301). Vruchteloos werd door senator M. Vanderpoorten gepoogd het verbod door de K.I. te laten «uitspreken» met bepaling van duur. (*Parl. Besch.*, *Senaat*, 1977-78, nr. 415/11).

De K.I. van de woonplaats van de betrokkene, of de K.I. te Brussel indien de betrokkene in België geen woonplaats heeft, beslist op een verzoekschrift van de procureur-generaal, nadat de betrokkene ten minste vijftien dagen vooraf regelmatig werd gedagvaard (art. 2). Zolang deze vaststelling door de K.I. niet is geschied, geldt het beroepsuitoefeningsverbod niet voor de vreemdeling. Nochtans zal deze vreemdeling die zijn veroordeling in het buitenland verzwezen heeft, strafbaar zijn ingevolge de nieuwe artikelen 22bis en 44bis van het K.B. van 20 juli 1964 tot coördinering van de wetten betreffende het Handelsregister wegens het verstrekken van onjuiste inlichtingen bij zijn aanvraag om inschrijving in het Handelsregister (artt. 77 en 81 wet van 4 augustus 1978). Hij moet immers bewijzen dat hij aan de voorwaarden voldoet die door de wetten en reglementen vereist zijn om in België zijn handelsactiviteit uit te oefenen (art. 22bis, 10°).

5. B. *Het facultatieve verval*. Naast het verval van rechtswege wordt nu ook in het nieuwe artikel 3bis van het K.B. van 22 oktober 1934 aan de rechtbank van koophandel die een faillissement uitsprekt, de mogelijkheid gegeven om de markt de zuiveren van oneerlijke handelaars of beheerders van vennootschappen.

a) *Faillissement van een natuurlijk persoon*. Terwijl voor het tot stand komen van een definitief verval van het recht om een koopmansbedrijf uit te oefenen door art. 1bis een voorafgaande veroordeling tot minstens drie maanden gevangenisstraf wegens bankbreuk vereist is, is het daarentegen voldoende dat de rechtbank van koophandel om een tijdelijk verbod van handelsactiviteit op te leggen, vaststelt dat de handelaar, die zij failliet verklaarde, tijdens zijn beheer een *kennelijke grove fout* heeft bedreven die tot dit faillissement heeft bijgedragen.

b) *Faillissement van een rechtspersoon*. Terwijl het definitief verval van het recht om beheerder, zaakvoerder of commissaris te zijn, in het oorspronkelijk K.B. van 1934 beperkt was tot drie vennootschappen (art. 1), tot de niet in eer herstelde gefailleerde natuurlijke persoon (art. 3) en tot bepaalde veroordeelde personen (art. 1), doch nooit de beheerder of zaakvoerder kon treffen die blijkbaar ernstig aan hun verplichting te kort waren gekomen, wordt, ingevolge de wet van 4 augustus 1978, nu aan de rechtbank van koophandel die het faillissement van een handelsvennootschap uitsprekt, de bevoegdheid verleend om ook buiten elke voorafgaande strafrechtelijke veroordeling, aan de statutaire of feitelijke beheerders of zaakvoerders ervan, tijdelijk het verbod op te leggen om nog persoonlijk of door tussenpersoon enige taak van beheerder, zaakvoerder of commissaris uit te oefenen, niet alleen in de drie oorspronkelijk vermelde vennootschappen, doch in welke handelsvennootschap of vennootschap ook die de rechtsvorm van een handelsvennootschap heeft aangenomen en om enige taak uit te oefenen die de bevoegdheid inhoudt om zodanige vennootschap rechtsgeldig

te verbinden en om het beheer van een Belgisch filiaal van een buitenlandse vennootschap waar te nemen.

De twee voorwaarden om dit verbod te mogen opleggen zijn :

- de betrokkene moet de beheerder of zaakvoerder geweest zijn van een failliet verklaarde vennootschap. Zelfs de vroegere beheerders of zaakvoerders kunnen door dit verbod getroffen worden indien hun ontslag minder dan een jaar vóór het faillissement bekend gemaakt werd. Deze beheerders worden in art. 3bis, § 1, aangeduid onder de verzamelnaam «met een gefailleerde gelijkgestelde persoon» ;
- aan de betrokken met een gefailleerde gelijkgestelde beheerder, moet een kennelijk grove fout ten laste kunnen worden gelegd, die tot het faillissement van de vennootschap heeft bijgedragen.

6. Dit mogelijke beroepsuitoefeningsverbod is niet het enige gevolg van de kennelijke grove fouten die door beheerders, gewezen beheerders of feitelijke beheerders kunnen worden gepleegd en die tot het faillissement van hun vennootschap hebben bijgedragen. Luidens de artikelen 63ter en 133bis van de vennootschappenwet, zoals ze zijn ingevoegd door de artikelen 91 en 94 van de wet van 4 augustus 1978, kunnen, indien bij faillissement de lasten de baten overtreffen, de beheerders, gewezen beheerders of feitelijke beheerders van een N.V. en de zaakvoerders, gewezen zaakvoerders of feitelijke zaakvoerders van de P.V.B.A. door de rechtbank persoonlijk aansprakelijk verklaard worden, met of zonder hoofdelijkheid, voor het geheel of voor een deel van de schulden van de vennootschap tot beloop van het gebrek aan activa.

Voor de P.V.B.A. is de toepassing van deze bepaling beperkt tot die vennootschappen die over de drie jaren die het faillissement voorafgaan een gemiddeld omzetcijfer van méér dan 25 miljoen frank, buiten B.T.W. hebben gerealiseerd en wanneer het totaal van de balans bij het einde van het jongste boekjaar hoger was dan 15 miljoen frank. Beide voorwaarden moeten samen aanwezig zijn.

In het ontwerp was voor deze aansprakelijkheid de kennelijke grove fout niet vereist en stond het aan de beheerder of zaakvoerder een vermoeden van schuld te weerleggen krachtens hetwelk hij aansprakelijk werd gesteld tot beloop van het gebrek aan activa. Hoewel dit artikel, zoals het in het ontwerp voorkwam, letterlijk voorkomt in het ontwerp van wet tot wijziging van de vennootschappenwet dat na 28 jaar voorbereidende arbeid in de Kamer is ingediend, werd de opneming ervan in de wet van 4 augustus 1978 door de Senaatscommissie afgewezen, omdat de gevolgen van een dergelijke omvangrijke aansprakelijkheid niet te overzien waren. De Regering is dan verplicht geweest de huidige tekst bij wijze van regeringsamendement in te voeren.

Evenmin als bij de bespreking van de artikelen 83 tot 89, werd er bij de bespreking van deze wijzigingen aan de vennootschappenwet en van het ontwerp, enige uitleg gegeven over het begrip «kennelijke grove fout», hoewel hierop werd aangedrongen door de commissieleden. Het verslag vermeldt alleen een verklaring van de Regering die het «exceptioneel karakter van die fout wil beklemtonen» (*Parl. Besch., Senaat, 1977-78, nr. 415/2, blz. 150*). Het komt dus aan de rechtbank van koophandel toe een concrete inhoud te geven aan wat de wetgever «een kennelijke grove fout» heet, die medeoorzaak van het faillissement moet zijn om tot grondslag van het verval te dienen.

Een veroordeling wegens bankbreuk tot een mindere straf dan drie maanden gevangenisstraf, kan een dergelijke grond verschaffen om het verbod uit te spreken, naast de vele mogelijke andere zwaar foutieve doch niet strafrechtelijk gekwalificeerde handelingen of nalatigheden van een handelaar.

7. In de beide gevallen van facultatief tijdelijk beroepsuitoefeningsverbod wordt de duur ervan bepaald door de rechtbank van koophandel, tussen een minimum van drie jaar en een maximum van tien jaar (art. 3bis, § 4). Nochtans is bepaald dat dit verbod vroeger kan ophouden :

- indien het faillissementverklarend vonnis wordt ingetrokken (art. 3bis, § 8) ;
- indien de gefailleerde de homologatie verkrijgt van een akkoord na faillissement. In de wet wordt hiervoor het begrip gerechtelijk akkoord gebruikt. Dit is een vergissing, nu er na faillissement

geen sprake meer kan zijn van het failliet voorkomend gerechtelijk akkoord ;

- indien de gefailleerde eerherstel verkrijgt vóór het verstrijken van de hem opgelegde verbodstermijn.

8. Ook een in het buitenland uitgesproken faillissement komt in aanmerking om tot grondslag te dienen voor het beroepsuitoefeningsverbod. In dit geval is het de Rechtbank van Koophandel te Brussel die de bevoegdheid heeft gekregen om te oordelen of een kennelijk grove fout van de in het buitenland failliet verklaarde of hiermee gelijkgestelde persoon tot dit faillissement bijgedragen heeft.

9. In verband met de *burgerlijke gevolgen* van de miskenning van het in het K.B. nr. 22 voorziene beroepsuitoefeningsverbod, neemt L. SIMONT in een noot bij een arrest van het Hof van Beroep te Brussel (*R.C.J.B.*, 1966, 461 ; zie ook noot J. 'T KINT in *R.P.S.* 1962, 104, met verwijzingen ; VAN RIJN en VAN OMMESLAGHE, Overzicht van rechtspraak, *R.C.J.B.*, 1967, nr. 44 ; J. RONSE, Overzicht van rechtspraak, *T.P.R.*, 1964, 103, nrs. 70-72) een middenstandpunt in tussen twee uitersten.

Het ene uiterste, dat de meeste Belgische auteurs volgen onder invloed van DE HARVEN (noot bij Cass., 19 februari 1940, *R.C.J.B.*, 1948, 295), leidt ertoe alle rechtshandelingen van de wegens overtreding van het K.B. nr. 22 veroordeelde beheerder, nietig te verklaren erga omnes, behalve tegen de veroordeelde zelf. Het andere uiterste, dat vooral in Frankrijk gevolgd wordt waar een gelijkaardig beroepsuitoefeningsverbod bij wet van 8 augustus 1935 is ingevoerd (raadpl. HAMEL en LAGARDE, *Traité de droit commercial*, 1954, I, nr. 639), beperkt de sanctie van de overtreding van het verbod tot de strafrechtelijke bepalingen (*FREDERICQ, Traité*, I, nr. 65, blz. 136, en VII, blz. 156). Uitgaande van het niet betwistbare feit dat een benoeming van beheerder, die in strijd met het K.B. nr. 22 van 1934 gebeurde, onrechtmatig is en derhalve ongetwijfeld de nietigheid ervan door ieder belanghebbende met succes kan gevorderd worden, laat Simont de gevolgen van deze nietigverklaring niet retroageren op de reeds verrichte rechtshandelingen omdat hierdoor de rechtszekerheid bedreigd wordt en de leer van «het beheer de facto» toelaat de gevolgen van de nietigverklaring van de benoeming slechts ex nunc te laten ingaan. Deze stelling lijkt de meest redelijke en het best te verzoenen met de rechtspraak die weigert een burgerlijk genots-onbekwaamheid te zien in het verval van het recht om beheerder of zaakvoerder te zijn (Cass., 19 februari 1940, *Pas.*, 1940, I, 56 ; Rb. Brussel, 30 maart 1946, *Rev. prat. soc.*, 1948, 114 ; Hof Brussel, 3 februari 1940, *Pas.*, 1960, II, 24). Ze is conform aan het sedert 1973 ingevoerde tweede lid van art. 13 Ven. wet (wet 6 maart 1973 ; art. 8 van de E.E.G.-richtlijn van 9 maart 1968).

De wijzigingen die thans aangebracht zijn in het K.B. nr. 22 veranderen niets aan deze opvatting met betrekking tot de burgerlijke gevolgen van de miskenning van het hier bedoelde beroepsuitoefeningsverbod : mogelijkheid voor ieder belanghebbende om de benoeming van de beheerder of zaakvoerder te laten nietig verklaren ex nunc.

10. De *procedure* die moet worden gevolgd is zeer eenvoudig. De rechtbank van koophandel, doorgaans op verslag van de rechter-commissaris die door de curator ingelicht zal zijn over de ernstige tekortkomingen die hij in hoofde van de gefailleerde heeft vastgesteld, of op verzoek van het openbaar ministerie, moet vooreerst in een vonnis bevelen dat de gefailleerde of de met de gefailleerde gelijkgestelde persoon door haar zal worden gehoord. De termijn om te verschijnen is acht dagen. In het wetsontwerp was in de bepaling van § 5, lid 1, een tweede zin opgenomen waarin bepaald was dat de griffier van dat vonnis kennis diende te geven aan de betrokkene met verzoek om te verschijnen op de gestelde dag. Ook was daarin uitdrukkelijk gesteld dat dit vonnis voor geen rechtsmiddel openstond. In het verslag van de Senaatscommissie (*Parl. Besch., Senaat, 1977-78, nr. 415/2, blz. 141*) wordt gewag gemaakt van een amendement tot wijziging van de eerste zin van de oorspronkelijke paragraaf 5, dat werd aanvaard met de bedoeling duidelijk te stellen dat het voorafgaand verhoor van de betrokkene door de rechtbank verplicht is. In het Franstalige verslag luidt dit amendement «faire

débuter le § 5...». De tweede zin moet dus behouden blijven. In de Nederlandse versie luidt het evenwel: «paragraaf 5 van dit artikel vervangen als volgt...». De tweede zin verdween hierdoor. Dit was nochtans zeker niet de bedoeling. Deze onoplettendheid heeft evenwel geen praktische gevolgen. Daar aangenomen kan worden dat het hier een vonnis betreft over een vraagstuk betreffende de wijze van onderzoek (art. 893 Ger. W.) en het een persoonlijke verschijning gelast, zal het bevel aan de gefailleerde om te verschijnen niet openstaan voor enig rechtsmiddel en zal het ingevolge de bepaling van art. 996 Ger. W. door de griffier bij gerechtsbrief ter kennis van de betrokkene kunnen worden gebracht met verzoek om te verschijnen op de gestelde dag.

Op de gestelde dag wordt de betrokkene in raadkamer gehoord desgewenst bijgestaan door zijn raadsman. De rechtbank mag ook andere personen horen indien zij zulks dienstig acht. De tekst vermeldt de rechter-commissaris, wanneer het faillissement in België werd uitgesproken. Ook de curator mag ondervraagd worden. Dit zal zeer nuttig zijn wanneer de procedure ingezet wordt ingevolge de bevindingen van de curator.

Het openbaar ministerie wordt gehoord in zijn advies. Het vonnis dat het beroepsuitoefeningsverbod oplegt, moet met redenen omkleed zijn en binnen een maand na de sluiting van de debatten in openbare zitting worden uitgesproken en is uitvoerbaar bij voorraad. Het wordt binnen drie dagen bij gerechtsbrief of bij deurwaardersexploot door de griffier aan de gefailleerde betekend. Zonder de kracht van gewijsde af te wachten, aangezien het vonnis uitvoerbaar bij voorraad is, geeft de griffier ook melding ervan in het handelsregister en zendt er een afschrift van naar het centraal handelsregister (art. 3bis, § 9, en art. 25, 15° [nieuw: wet van 4 augustus 1978] van de gecoördineerde wetten betreffende het handelsregister).

De gefailleerde, de met een gefailleerde gelijkgestelde persoon en het openbaar ministerie kunnen hoger beroep instellen binnen acht dagen te rekenen van de betekening van het vonnis («kennisgeving» in de Nederlandse tekst, «notification» in de Franse tekst) (art. 3bis, § 6). Dit moet geschieden in een met redenen omkleed verzoekschrift neergelegd ter griffie van het hof van beroep. De termijn om te verschijnen is acht dagen. De griffier van het hof geeft aan de betrokkene kennis van het verzoek om te verschijnen en voegt er afschrift bij van het verzoekschrift indien het hoger beroep door het openbaar ministerie wordt ingesteld. Verder wordt dezelfde rechtspleging gevolgd als in eerste aanleg met dit verschil dat niet bepaald is dat de gefailleerde door het hof in raadkamer zal worden gehoord. Bij ontstentenis van een uitdrukkelijke afwijking in de wet van het beginsel van de openbaarheid der terechtzittingen, zal dit verhoor dus openbaar moeten plaatsvinden.

Het arrest wordt binnen drie dagen bij gerechtsbrief of bij deurwaardersexploot aan de gefailleerde betekend, die over een termijn van een maand beschikt om cassatieberoep in te stellen (art. 3bis, § 7). Voor de behandeling voor het Hof van Cassatie verwijst de wet naar de cassatieprocedure in strafzaken. Het cassatieberoep werkt niet schorsend op de uitvoering van dit arrest waarvan de griffier melding zal doen houden in het handelsregister en afschrift zenden naar het centraal handelsregister (art. 3bis, § 9, en art. 25, 15° [nieuw: wet van 4 augustus 1978] van de gecoördineerde wetten betreffende het handelsregister).

11. *Strafbepaling.* Miskennen van het verval van het recht om beheers- of toezichtsfuncties te bekleden of om een koopmansbedrijf uit te oefenen, wordt gestraft met gevangenisstraf van drie maanden tot twee jaren en met geldboete van 1.000 tot 10.000 fr. (art. 4, lid 1). Deze straffen treffen ook de tussenpersonen in de hoedanigheid van mededaders die er zich toe lenen het beroepsuitoefeningsverbod te omzeilen (art. 4, lid 2).

Het is voor de strafbaarheid niet vereist dat de met het beroepsuitoefeningsverbod getroffen persoon de hem ontzegde functie effectief uitoefent. Het feit alleen van de benoeming of aanstelling te aanvaarden is reeds strafbaar. Het is de mogelijkheid om effectief te kunnen beslissen die verhinderd wil worden door het K.B. nr. 22 (Hof Brussel, 6 juni 1974, *Pas.*, 1975, II, 37).

Lode de Wilde

BOEKEN

H.R.W. GOKKEL, *Juridische literatuurgids*, 2de ed., Zwolle, W.E.G. Tjeenk Willink, 1978, 367 p.

Deze gids biedt een overzicht van de mogelijkheden die in Nederland bestaan om de juridische literatuur te benaderen: overzicht van bibliotheken in Nederland, van de publikaties van wetgeving, van de Nederlandse tijdschriften, van de veel voorkomende juridische afkortingen, e.a. Dit boek is eerder bestemd voor de leek en voor de aanstaande jurist. Niettemin is het ook interessant voor de bibliothekadviseur en kan het een hulp zijn voor de jurist, die zonder grote voorkennis, onderzoek wil verrichten in het Nederlandse recht.

IN MEMORIAM

Mr. Leo Delwaide

Op 13 juni 1978 overleed mr. Leo Delwaide, sedert 1920 lid van de Antwerpse balie, waarnemend burgemeester gedurende en na de oorlog en vele jaren lang schepen voor de haven van de stad Antwerpen. Onder grote deelneming van de bevolking werd hij op 19 juni 1978 op het ere-kerkhof van Schoonselhof begraven.

De burgemeester van de stad Antwerpen, mevrouw Schroyens, sprak in het stadhuis het volgende «In memoriam» uit.

«Een diep rouwend Antwerpen leidt vandaag Leo Delwaide ten grave. Het verdriet om het afscheid is in heel de Antwerpse gemeenschap voelbaar. Wat velen sinds enkele tijd wisten of konden vermoeden, maar niet wilden of durfden aanvaarden, is dan toch fataal geschied. De koene strijder heeft waardig afstand genomen van zijn taak: op het veld van eer, in volle actie, in de voorste linie, omgeven door het heroïek aureool van de absolute zelfverloochening. Het is een heengaan, volmaakt in overeenstemming met zijn adellijke figuur en zijn edel leven. In overeenstemming waarschijnlijk ook — wie weet het? — met zijn wil die meestal wet was.

Want waar het lichaam faalde en afstand nam, waar de kracht meer en meer verstek liet gaan, daar bleef de geest onverzwakt stralen en uitstralen, daar bleef de ontzagwekkende autoriteit onaangetast. De volle bewustheid van daad, van handel, van beslissing is tot op het allerlaatste ogenblik in deze aristocratische geest gebleven.

Reeds lang werd Delwaide «de staatsman van de haven», ook nog «De Leeuw van Antwerpen» genoemd. Het waren predikaten, die hem voor het eerst door gezagdragers van buitenlandse concurrerende havens werden toegekend.

Hoezeer beseffen wij, die de eer genoten met hem te mogen samenwerken en ploeg te vormen, hoe kenmerkend deze eretitels passen op de man die, decennia geleden, o steeds terugkerende paradox, vanuit het Limburgse achterland naar Antwerpen kwam om daar, tot aan zijn dood, van de haven zijn levenswerk te maken.

Van in 1932, toen hij lid werd van de gemeenteraad en eveneens verkozen werd als volksvertegenwoordiger, is hij onafscheidelijk en innig verbonden geweest met stad en haven. In 1939 reeds aanvaardde hij het ambt van Schepen voor Handel en Scheepvaart. Tijdens de moeilijke oorlogsjaren was hij waarnemend burgemeester. In 1953, toen hij opnieuw verkozen werd als gemeenteraadslid, was de haven nauwelijks hersteld van de oorlogswonden. Het gewest Antwerpen was zwaar getroffen door werkloosheid, de havenactiviteit was maar traagzaam op gang gekomen, de noodzakelijke havenuitbouw zeer beperkt gebleven.

In zijn opmerkelijke tussenkomsten bepleitte raadslid Delwaide de gemeenschappelijke inzet van allen om de economische en sociale vooruitgang van de haven te bevorderen.

Het is echter vooral sedert 1959, toen hij Schepen voor de Haven werd, dat zijn veelvuldige gaven ten volle tot hun recht kwamen.

Het dynamisme en het doorzettingsvermogen dat hij daarbij zonder verpozen heeft ten toon gespreid, dwongen alom bewondering en

eerbied af. Gedurende zijn twintigjarige ambtstermijn als Schepen voor de Haven, heeft hij leiding gegeven, initiatieven genomen, steun verleend. Waar het de havenbelangen betrof, leek zijn werkterrein onbegrensd te zijn.

Bij zijn aantreden, in 1959, was het zogenaamde Tienjarenplan voor havenuitbouw en modernisering nauwelijks gestart; de reusachtige reeks van investeringen diende in de goede banen geleid, de activiteit in het verruimde havengebied aangetrokken. Onder zijn beleid is de goederenomzet meer dan verdubbeld. De industrialisering van het havengebied werd een succes. Vele duizenden nieuwe arbeidsplaatsen kwamen tot stand. Van een door werkloosheid verarmde regio werd Antwerpen een groeipool van nationale en internationale betekenis.

Als parlements lid heeft Leo Delwaide in het bijzonder de aangelegenheden van buitenlandse zaken en verkeerswezen behandeld. Zo was hij rapporteur voor het Belgisch-Nederlands ontwerpverdrag over de Schelde-Rijnverbinding. In 1965 werd dat verdrag door Kamer en Senaat goedgekeurd. Het was de aanzet van de verwezenlijking van deze zo belangrijke waterverbinding, waarvoor Leo Delwaide jarenlang heeft meegestreden. Als lid van de Interparlementaire Beneluxraad heeft hij er krachtig toe bijgedragen om deze aanslepende kwestie uit het slop te halen en tot een passende oplossing te brengen. Onder zijn impuls zijn in het bijzonder de Benelux-betrekkingen inzake havenaangelegenheden nauwer toegehaald. Zijn persoonlijke relaties met Nederlandse bewindslieden en zijn gezag dat ver over de grenzen reikte, hebben daartoe aanzienlijk bijgedragen.

Door zijn contacten, zijn besprekingen, zijn steeds opgemerkte toespraken en voordrachten in binnen- en buitenland heeft hij niet aflatend gewerkt aan de opbouw van de betrekkingen en de samenwerking. Op alle continenten werd zijn stem gehoord, zijn persoonlijkheid wekte de aandacht, zijn diplomatie en overredingskracht leidden tot successen. Vele verworvenheden van de haven zijn door hem tot stand gebracht.

Leo Delwaide heeft talrijke plannen, projecten en initiatieven, die hij opbouwde, ondernam of bevorderde, tot verwezenlijking zien komen. De voldoening over goede resultaten liet hij uitstralen over zijn omgeving en deelde hij met anderen. Hij kon echter ook diep ontgoocheld zijn over aangelegenheden die een andere richting uitliepen dan hij had gewenst.

Maar zijn gelouterde wijsheid en zijn rijke ondervinding brachten hem er steeds weer toe stand te houden, opnieuw te beginnen, passende krachtlijnen te bepalen en door te trekken naar precieze doeleinden.

Zo heeft hij het — gelukkig — nog mogen beleven dat de compromisplossing voor het beheer van de haven op de Linkerscheldeover door het parlement werd goedgekeurd. In deze zeer belangrijke aangelegenheid, waarin hij met al zijn krachten het best realiseerbare heeft nagestreefd ten bate van de gemeenschap, heeft hij wellicht de laatste concrete voldoening uit zijn rijkgevolde, buitenlandse loopbaan gehaald.

De haven: tot in zijn laatste uren heeft hij ermee geleefd. Zijn ultieme daad was het plaatsen van zijn handtekening onder een voorstel van het vijftienjarig programma van investeringen voor de haven, het symbolisch bindteken tussen werkgevers, vakbonden en stadsbestuur, die onder zijn voorzitterschap in de Raad van Overleg verenigd waren.

Leo Delwaide, de onvolprezen leids- en beleidsman, de waardige, schoonmenselijke figuur, de gezaghebbende stem die tot luisteren dwong, de verfijnde mens en politicus wiens nabijheid immer verrijkend werkte, heeft ons verlaten.

Voor de geschiedschrijvers, dat zal later onvermijdelijk blijken, sluit hij een tijdperk af. Hij heeft ons verlaten zonder de rust te kennen, waartoe zijn bezorgde familie hem herhaaldelijk en tevergeefs had aangespoord, die zijn vrienden van alle slag hem zozeer gunden na de reeds zo lang volbrachte taak.

Leo Delwaide, heeft die rust niet gezocht en niet gewild. Ook niet in het zicht van het einde. Het was weer — kenmerkend voor hem — een bewuste keuze, die hij dit keer vooral tegenover zichzelf heeft verantwoord.

Wij kunnen ons enkel deemoedig buigen voor deze, zijn opperste beslissing».

Hierbij brengt ook het Rechtskundig Weekblad een diepgemeende hulde aan de nagedachtenis van mr. Leo Delwaide, die in de geschiedenis der stad Antwerpen zal blijven voortleven als haar onversaagde en bekwame advocaat.

BALIELEVEN

Motie van de Raad der Orde van Advocaten van de Balie te Gent m.b.t. de achterstand in gerechtszaken.

De Raad van de Orde der Advocaten van de Balie te Gent heeft in zijn buitengewone vergadering van 9 november 1978, onder voorzitterschap van de Stafhouder, met verontwaardiging kennis genomen van een aantal persartikelen, verschenen in sommige kranten van maandag 30 oktober jl., waarin de inderdaad katastrofaal te noemen achterstand in de civiele kamers van het Hof van Beroep te Gent zo goed als uitsluitend aan de zittende magistratuur van dit hof wordt toegeschreven en waarin de magistratuur in het algemeen op een onverantwoorde wijze wordt aangevallen.

De Raad van de Orde betreurt deze persartikelen en stelt vast dat zij meestal geenszins de weerspiegeling zijn van de tekst door de voorzitter van de Vlaamse Conferentie van de Balie aan de journalisten afgegeven.

De Raad van de Orde stelt vast dat de achterstand in gerechtszaken hoofdzakelijk te wijten is aan de stijging van het aantal zaken; dat bv. wat de civiele zaken betreft voor het Hof van Beroep te Gent ingeleid gestegen is van 1.496 in 1974 tot 2.077 in 1977, hetgeen een stijging betekent van meer dan 38 %, terwijl het aantal rechtsprekende magistraten ongewijzigd bleef.

De Raad van de Orde waardeert de pogingen die sinds geruime tijd ondernomen worden door de korpsoversten van de magistratuur van het rechtsgebied van het Hof van Beroep te Gent, nml. de heer eerste voorzitter en de heer procureur-generaal, om van de uitvoerende en van de wetgevende macht, die de verantwoordelijkheid dragen van de rechtsbedeling, passende oplossingen te verkrijgen en stelt vast dat de stafhouder van de Orde geen bemoeiingen heeft nagelaten om deze pogingen te steunen.

De Raad van de Orde benadrukt nogmaals de noodzakelijkheid dat de nodige hervormingen ten spoedigste zouden worden doorgedreven in het belang van de rechtsonderhorigen en van allen die bij de rechtsbedling zijn betrokken.

Huidige motie, die eenparig door de aanwezige leden werd goedgekeurd, zal worden medegedeeld aan de heer minister van Justitie, aan de heer eerste voorzitter van het Hof van Beroep te Gent en aan de heer procureur-generaal bij dit hof, tevens ad valvas in het gerechtsgebouw worden uitgehangen, alsook aan het Rechtskundig Weekblad en aan het agentschap Belga worden toegezonden.

Vlaamse Conferentie bij de Balie te Antwerpen — Openingszitting

Zaterdag 14 oktober jongstleden opende de Vlaamse Conferentie bij de Balie te Antwerpen haar 94e werkjaar, met vooreerst de plechtige openingszitting in de Assisenzaal van het (oude) Gerechtshof. Voorzitter mr. Paul Dumez kon, niettegenstaande het prachtige herfstweer, talrijke aanwezigen begroeten, waaronder een sterke afvaardiging van buitenlandse confraters: naast die uit Nederland, Frankrijk, Duitsland, Luxemburg en Ierland, kreeg mr. A.-M. Trahan, van de balie van Montreal (Canada), tevens Past-President van de Internationale Vereniging van Jonge Advocaten, een attent vol applaus.

Openingsredenaar was mr. Jean Mertens de Wilmars, die in het vijfthonderjarig herdenken van het overlijden van Thomas Morus de gelegenheid zocht die veel besproken figuur in herinnering te brengen bij diens confraters van vijf eeuwen later. De Utopia werd nogmaals onderste boven geanalyseerd, maar tevens vergeleken met huidige

juridische denkers en de problemen van nu. Morus was zowel de eerste communist als de principesgetrouwe pleiter die geen echtscheidingen aanvaardde, zelfs niet die van zijn koning...

Stafhouder mr. Hubert Segers antwoordde op de ingenomen stellingen. Zonder Morus noch Mertens de Wilmars enig geweld aan te doen, vulde hij die stellingen toch wel aan door te wijzen op het typische Vlaamse, Zuidnederlandse, in onze houding, die naast de strenge regels van een Utopische Morus, zo graag aansluit op de Zotheid en het ludieke in de mens, beschreven als door Morus tijdgenoot en vriend Erasmus.

Deze opvatting werd overigens snel bewaarheid wanneer men het verloop van de receptie in het museum Vleeshuis beschouwt, en nog meer, het avondlijk banket in de «Rederijerskamers» van het Eurocrest Hotel. Aangezien het Rubensjaar voorbij was, en men toch zo graag een activiteit onder een bepaald epitheton plaatst, was er niets meer voor de hand liggend dan de seizoenen, de herfst met zijn pracht en zijn jacht. Jachthoornblazers leidden het festijn overigens in, en het menu gaf zowel formeel als inhoudelijk die toets weer.

Feestsprekers waren de stafhouder, die opnieuw niet los kon van de door hem geprezen Zotheid, mr. Serge Coche van Parijs die in zijn hulpeloosheid om een Nederlandstalige Openingszitting te volgen zich eindelijk kon voorstellen wat een rechtzoekende allemaal moet ervaren wanneer hij een vreemd jargon in een gerechtszaal over zich moet laten gaan, en de Deken van de Orde te Amsterdam, mr. Jonker, die het Noordnederlandse accent kwam leggen aangezien hij voelde dat stafhouder Segers hem ietwat in het nauw had gedreven.

Ten slotte was er Revue. Mrs. De Winter, Jo Stevens, A. De Roeck, Fee Maes, M. De Ryck, M. Stommels, (ongelooflijk) pianist M. De Hondt met zijn boys, P. Wuyts, C. Masson, E. Van Engelen, J. Verstraeten ... het zijn allemaal beruchte namen. Wie het niet zelf heeft gezien zou het niet geloven.

MEDEDELINGEN

Vergadering van de Studiegroep van het Staatsrecht in Afrika

Op 5 september 1978 kwam de studiegroep voor het staatsrecht in Afrika te Leiden in het Studiecentrum voor Afrika bij elkaar, ten einde recente constitutionele ontwikkelingen in Ghana te bespreken.

De basis werd gevormd door een rapport van het Ad Hoc Comité on Union Government, waarin de voornaamste ontwikkelingen worden weergegeven. Het document bevat grosso modo twee delen : 1) een historische benadering van de problematiek ; 2) de bespreking van de Union Government, met analyse van de verschillende machten (uitvoerende, wetgevende en rechterlijke). Na een aantal algemene bepalingen volgen dan nog een aantal documenten ter illustratie.

De discussie werd gevoerd aan de hand van een aantal stellingen, die door een der leden naar voren werden gebracht, maar die daarom door het lid niet persoonlijk worden onderschreven.

De volgende onderwerpen kwamen aan bod : de rol van het militaire apparaat binnen de nieuwe Grondwet, waarbij ook het vraagstuk werd aangesneden van de organisatie van het leger, meer bepaald of het rollenpatroon zoals men dat in stamverband kon onderkennen, in het leger terug te vinden is. Besproken werd ook de onverenigbaarheid van de hoedanigheid van militair met een politieke functie. Een ander punt was, dat de nieuwe structuren er voornamelijk op gericht zijn om toekomstige staatsgrepen te vermijden, m.a.w. er is een functionele conceptie in de teksten. Ten slotte werd het partijsysteem van Ghana belicht en vnl. het verschijnsel dat in Afrika vrij algemeen te onderkennen valt, nl. dat er weinig politieke partijen zijn (althans officieel) en dat men zeer weinig formeel georganiseerde groeperingen aantreft (dikwijls eenpartijstelsel).

BERICHTEN

Rechter en administratie in het Europese mededingingsbeleid

Ter viering van het 20-jarig bestaan van de Werkgroep Europees Kartelrecht van het Leidse Europa Instituut zal op 19 januari 1979 een *Symposium* onder deze titel gehouden worden in het Gravensteen te Leiden. Daarbij zal dit onderwerp kort worden belicht vanuit de gezichtshoeken der verschillende bij het mededingingsbeleid betrokken (Europese en nationale overheden, rechters, advocaten, bedrijfsjuristen, universitaire deskundigen), waarop een open discussie zal volgen. Een en ander zal geschieden aan de hand van twee op schrift gestelde inleidingen die tevoren aan de deelnemers zullen worden toegezonden. De eerste daarvan zal zich concentreren op de vraag of de huidige competentieverdeling tussen m.n. de Europese Commissie en de nationale rechter, met betrekking tot het Europese mededingingsbeleid gezien de richting waarin dit zich in de afgelopen 20 jaar heeft ontwikkeld wel helemaal gelukkig genoemd mag worden ; de tweede zal, die competentieverdeling als een gegeven aanvaardend, onderzoeken tot welke moeilijkheden zij in de praktijk kan leiden en hoe die moeilijkheden zouden kunnen worden overvallen.

Als inleiders zullen 's morgens optreden mr. M. van Empel, prof. dr. H.W. de Jong, prof. mr. W.L. Snijders ; 's middags mr. W. Alexander, mr. B. van der Esch en mr. W.L. Haardt.

De discussie zal worden geleid door prof. mr. B. Baardman.

Plaats en datum :

Het Symposium vindt plaats op vrijdag 19 januari 1979 in het «Juridisch Studiecentrum Het Gravensteen» aan het Pieterskerkhof, 6, te Leiden. Aanvang 10.00 uur.

Inschrijving :

Voor deelname kan men zich tot 1 januari 1979 opgeven bij het secretariaat van het Europa Instituut, Hugo de Grootstraat 27, 2300 RA Leiden, tel. 071-149641.

De kosten voor deelname (inclusief koffie, koffiemaaltijd en thee) bedragen f 25 per persoon.

Het verschuldigde bedrag dient te worden overgemaakt op bankrekeningnummer 56.66.32.993 t.n.v. Europa Instituut, onder vermelding van *Symposium*, bij de A.B.N., Breestraat, Leiden (postrekening 9013).

IXes Journées d'Etudes Juridiques Jean Dabin — La transmission des obligations

Er bestaat geen enkele algemene behandeling van de overdracht van verbintenissen in het Burgerlijk Wetboek van 1804. De overdracht van schuldvordering wordt gereguleerd wat betreft de verkoop, de subrogatie wat betreft de betaling en de delegatie wat betreft de schuldvernieuwing. Het mechanisme ervan vertoont dikwijls een archaïsch karakter ; hiervan getuigen de regels betreffende de tegenstelbaarheid aan derden van de overdracht van schuldvordering. De leemten zijn duidelijk : ons rechtstelsel regelt niet een werkelijke overdracht van schulden, het negeert de overdracht van contracten.

Deze tekortkomingen van het positief recht veroorzaken veelvuldige moeilijkheden in de praktijk. Talrijk zijn inderdaad de omstandigheden waarin een behoefte ontstaat om een schuldvordering, een schuld, een contract over te dragen aan een derde. Men denke bijvoorbeeld aan de overdracht van een huurovereenkomst (voortijdig vertrek van de huurder, vervreemding van het onroerend goed), aan de overdracht van verzekeringen (vervreemding van de verzekerde zaak, overdracht van de portefeuille), aan het lot van de rechten en verbintenissen van vennootschappen betrokken bij operaties van fusies of van splitsingen, aan de overdracht van een handelszaak, aan de mobilisering van termijnschuldvorderingen, aan de overdracht en de verpanding van schuldvorderingen tegen de Staat voor werken en

benodigdheden, aan de omloop van hypothecaire grossen aan order, aan factoring, aan de verbintenissen van gemeenten in een fusieproces, enz. De afwezigheid van een doeltreffend algemeen stelsel schept dikwijls belangrijke hinderpalen voor de harmonieuze verwezenlijking van dergelijke operaties.

De technieken van overdracht van verbintenissen kunnen zeker verbeterd worden. Het handelsrecht en verschillende bijzondere wetgevingen kennen meer doeltreffende werkwijzen. De vergelijkende rechtswetenschap in het bijzonder toont het voorbeeld aan van meerdere wetgevingen waar de stof het voorwerp is van een behandeling, veel beter aangepast aan de huidige economische noden.

Uitgaande van de herinnering aan het positieve recht, zouden de IXèmes Journées d'Etudes Juridiques Jean Dabin een inventaris willen opmaken van de voornaamste in de praktijk voorkomende problemen, om, steunend op de bijdrage van de vergelijkende rechtswetenschap, uit te monden in bepaalde nauwkeurige hervormingsvoorstellen *de lege ferenda*.

Georganiseerd door het Centre de Droit des Obligations, zullen de IXes Journées d'Etudes Juridiques Jean Dabin gehouden worden op 23 en 24 november 1978 te Louvain-la-Neuve.

Het programma werd reeds uitvoerig gepubliceerd in het *Rechtskundig Weekblad* van 18 september 1978 (kol. 192).

Handels- en Nijverheidsondernemingen in België

Door de algemene directie voor Studiën en Documentatie van het Ministerie van Economische Zaken is zopas de twaalfde uitgave van de brochure Handels- en Nijverheidsondernemingen in België in een Nederlandse en Franse editie gepubliceerd. Deze, volledig herwerkte en aangepaste publikatie bevat een samenvatting van de reglementering op het gebied van de beroeps- en bedrijfsuitoefening in België. Ze behelst een overzicht van de voornaamste door de ondernemingen in acht te nemen formaliteiten en na te leven voorschriften op fiscaal en sociaal vlak. Ook bevat dit werk een synthese van de beschikkingen betreffende de vestiging in België van vreemde, natuurlijke of rechtspersonen, die er een economische activiteit uitoefenen of wensen uit te oefenen. Tenslotte geeft deze brochure inlichtingen betreffende de faciliteiten die bij de oprichting of expansie van ondernemingen kunnen worden toegestaan.

De prijs van de brochure (253 bladzijden) bedraagt 120 frank.

TIJDSCHRIFTEN

Case summary

1 sept. 1978.
15 sept. 1978.
Rechtspraak.

Tijdschrift van de Vrederechters

hg. 87. Juin-juillet 1978, nrs. 6-7.
Rechtspraak.

Tijdschrift voor Aannemingsrecht

hg. 10. 1978, nr. 2.
Rechtspraak.

Europees Vervoerrecht

Vol. XIII. 1978, nr. 3.
Dr. sc. jur. Dolly Richter-Hannes en Dr. jur. Norbert Trotz, Das neue Seehandelsschiffahrtsgesetz der DDR—Rechtspraak.

Ars Aequi

XXVII juli-aug. 1978, nr. 7.
L. Bleumer-Van der Klein, Fons Hent, Theorie en praktijk van de beleidsvorming door de arbeidsinspectie—Peter Hans Litooy, Evert van der Molen, Huurbescherming en huurverlenging—Wetgeving—Jurisprudentie.

Tijdschrift voor Europees en Economisch Recht

hg. 26. aug. 1978, nr. 8.
Jurisprudentie.

Ondernemingsrecht

hg. 21. aug. 1978, nr. 8.
Hans Otto Lenel, Zur Problematik der Gemeinschaftsunternehmen—A.G.F. Lindeijer, De belastingheffing van de coöperatieve vereniging en haar leden-rechtspersonen—Actualiteiten—Rechtspraak.

Data Juridica

hg. 6. juli 1978, nr. 7.
Documentatie van juridische literatuur.

Journal des Tribunaux

hg. 93. 2 sept. 1978, nr. 5047.
Hermann Bekaert et Philippe Quarré, Il faut en matière pénale, rendre à la procédure d'audience le caractère accusatoire qu'elle a perdu—Jurisprudence—Notes de Jurisprudence—Chronique judiciaire.

hg. 93. 9 sept. 1978, nr. 5048.
F. Dumon, De la motivation des jugements et arrêts et de la foi due aux actes—Jurisprudence—Chronique judiciaire.

hg. 93. 16 sept. 1978, nr. 5049.
F. Dumon, De la motivation des jugements et arrêts et de la foi due aux actes—Jurisprudence—Chronique judiciaire.

hg. 93. 23 sept. 1978, nr. 5050.
Georges de Leval et Alphonse Kohl, La demande reconventionnelle en degré d'appel—Jurisprudence—Notes de jurisprudence—Chronique judiciaire.

Revue du Notariat Belge

hg. 104. juillet-août 1978.
J.P. Masson, Considérations sur la publicité en droit privé—R. De Valkeneer, La Convention Benelux sur les comourants et son anexe—Législation—Jurisprudence.

Recueil Général

Tome 127. Août 1978, nrs. 22258 à 22269.
Droit civil—Droit notarial—Droit fiscal.

Tôme 127. Sept. 1978, nrs. 22270 à 22285.
Droit civil—Droit notarial—Droit fiscal.

Recueil Dalloz

28e cahier. 2 août 1978.
Michel Jeantin, La réforme du droit des sociétés par la loi du 4 janvier 1978—Législation.

29e cahier. 8 sept. 1978.
Législation.

30e cahier. 13 sept. 1978.
Christian Gavalda, L'information et la protection des consommateurs dans le domaine de certaines opérations de crédit—Jurisprudence—Législation.

31e cahier. 20 sept. 1978.
Georges Levasseur, Louis Pettiti et V.V. Stanciu, Au sujet des «Réponses à la violence».—Jurisprudence—Législation.

Revue du Droit Public et de la Science Politique en France et à l'étranger

juillet-août 1978, nr. 4.
Bernard Toulemonde, Le Cumul du mandat parlementaire avec l'exercice de la fonction de professeur de l'enseignement supérieur en France—Claude Goyard, Fluctuet, nec mergatur ... Réflexion sur la loi du 31 décembre 1975 et le régime de Paris—Jean-Pierre Rougeaux, La Haute Cour de Justice sous le Ve République—A. Castel, La crise politique et constitutionnelle en Australie—Didier Maus, l'Assemblée Nationale et les lois autorisant la ratification des traités—Revue de vie administrative en France et à l'étranger, sous la direction de Charles Debasch—Marcel Waline, Notes de jurisprudence.